

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАПУСТИНСЬКИЙ МАКСИМ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.13

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **М. В. Капустинський**

Науковий керівник: **Кубарєва Ольга Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Капустинський М. В. Здійснення кримінального провадження щодо судді.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –
Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем реалізації кримінальних процесуальних норм, що регламентують здійснення кримінального провадження щодо судді. На підставі аналізу фахових джерел та окремих історичних подій і фактів здійснено спробу висвітлити основні значення імунітету, що пов'язані з його виникненням. З'ясовано, що становлення імунітету асоціюється із необхідністю надання певних прав та привілеїв дипломатичним представництвам і їхнім співробітникам; державі та її власності; окремим верствам населення, які мали особливе становище у суспільстві. Відмічено, що одним із перших історичних документів, в якому йшлося про імунітет певної категорії державних діячів України, є конституційний проект Української народної партії «Основний закон «Самостійної України» спілки народу Українського» (1905 р), який декларував недоторканість представників законодавчої гілки влади та міністрів. Констатовано, що становлення сучасного інституту суддівського імунітету відбувалося паралельно з розвитком судової влади в Україні. З проголошенням незалежності основним нормативно-правовим актом, який декларував конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів, виступав Закон України «Про статус суддів» (1992 р.). Законом було регламентовано особливу процедуру притягнення суддів до кримінальної відповідальності, що передбачала наступні положення: 1) правила затримання та арешту судді, відповідно до яких суддя не міг без згоди Верховної Ради України бути затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом; 2) порядок здійснення процесуальних заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; 3) правила підсудності кримінальних справ

щодо судді Конституційного суду України та будь-якого суду загальної юрисдикції, відповідно до яких судовий розгляд у першій інстанції у аналізованих провадженнях здійснювався апеляційним судом.

Досліджено наукові підходи щодо визначення у національному законодавстві обсягу процесуальних гарантій суддів у кримінальному провадженні з позиції дотримання балансу між незалежністю судді від зовнішнього впливу та невідворотністю покарання для нього у разі вчинення кримінального правопорушення. В цьому контексті звернено увагу на існування ризиків використання таких інструментів впливу на процесуальну поведінку судді під час здійснення ним правосуддя, як: відкриття кримінального провадження стосовно судді та надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення. Окреслено проблему розмежування статусу суддів (перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК) і суддів Конституційного суду України в частині встановлення особливостей здійснення кримінального провадження щодо даної категорії осіб. У зв'язку з чим обґрунтовано, що з метою зміцнення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них особливий порядок початку досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів, визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України.

Констатовано суперечливість законодавчих підходів європейських країн до нормативного визначення імунітету суддів та меж його дії. З'ясовано, що у сфері притягнення суддів до кримінальної відповідальності існують два різних законодавчих бачення: перше передбачає відсутність нормативної регламентації процесуального імунітету та допустимість переслідування суддів із застосуванням загального порядку здійснення кримінального провадження (Франція, Німеччина, Велика Британія); друге передбачає модель відносного захисту шляхом застосування формального імунітету, який може бути скасований у відповідній процедурі (Албанія, Естонія, Молдова, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Хорватія, Чехія, Швейцарія). Вивчення Основних законів зарубіжних країн, а також тих, що регламентують статус суддів, дозволило

встановити, що процесуальний імунітет стосовно судді, може передбачати: 1) вимогу щодо отримання дозволу на притягнення судді до кримінальної відповідальності, який може надавати найвищий судовий орган, орган суддівського самоврядування або відповідна політична інституція (парламент, Президент); 2) спеціального суб'єкта, уповноваженого починати кримінальне провадження за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення, яким, як правило, виступає Генеральний прокурор.

Виокремлено спектр гарантій запобігання безпідставно ініційованого досудового розслідування стосовно судді, що охоплює: 1) передбачену законом кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень у разі необґрунтованого проведення кримінальних процесуальних дій; 2) попередження заявника про кримінальну відповідальність; 3) правила прийняття анонімних заяв та повідомлень; 4) встановлений у положеннях ч. 4 ст. 48, ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок звернення судді з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення суддівського розсуду до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора у разі наявності підстав вважати, що початок кримінального провадження використовується як засіб психологічного тиску з метою вплинути на прийняття останнім певного судового рішення у справі.

Відмічено, що законодавець передбачив дві процедури початку досудового розслідування: загальну, що стосується усіх суддів, та спеціальну, що застосовується виключно відносно суддів Вищого антикорупційного суду. Висловлено припущення про порушення ст. 24 Конституції України з огляду на те, що зміст ст. 480-1 КПК України дискримінує інших суддів, перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України та суддів Конституційного суду України. Поруч з цим, обґрунтовано, що ч. 1 ст. 480-1 КПК України не відповідає змісту засади розумних строків, адже за наведеної регламентації особа буде знаходитись не тільки у невизначеному для себе становищі з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про кримінальне правопорушення, вчинене суддею Вищого антикорупційного суду, але і у

невизначений законом період часу. Підкреслено, що відносно судді в даному випадку може здійснюватися латентне кримінальне переслідування до повідомлення про підозру, що може виступати інструментом тиску з метою зміни його процесуальної поведінки у питаннях відправлення правосуддя. У зв'язку з цим акцентовано увагу на тому, якщо законодавець, встановлюючи можливість розпочати провадження щодо особи (судді), а значить з метою попередження вказаних вище зловживань він має визначити строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до повідомлення особі про підозру, або можливість для такої особи оскаржити вказане рішення про початок досудового розслідування.

Зазначено, що суддя є спеціальним суб'єктом і щодо нього здійснюється особливий порядок кримінального провадження, який полягає в підсиленому прокурорському контролі, що реалізується серед іншого в порядку ст. 481 КПК України. Позитивно оцінено підхід Верховного Суду щодо етапізації повідомлення особі про підозру, проте з іншого боку підтримано наукові підходи щодо обов'язку Генерального прокурора (виконувача обов'язків) та його заступника не тільки складати таке письмове повідомлення, але і вручати, включаючи роз'яснення прав підозрюваного, що сприятиме забезпеченню додаткових гарантій діяльності суб'єктів, зазначених у ст. 480 КПК України.

Окреслено специфіку проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо судді, яка передбачає: 1) суб'єкта внесення клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, яким виступає тільки Генеральний прокурор або його заступник, керівник обласної прокуратури або його заступник; 2) підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду.

З'ясовано, що здійснення обшуку у приміщенні службового призначення передбачає дотримання права на повагу до особистого життя. При цьому питання порушення такого права повинні розглядатись з позиції «розумного очікування конфіденційності». Висловлено аргументовану підтримку запропонованих у фахових джерелах пропозицій розширити підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку та передбачити можливість для сторони обвинувачення вносити вказане клопотання до слідчого судді місцевого суду, який найбільш територіально наближений до місця розташування органу досудового розслідування або місця, де планується проведення обшуку. Обґрунтовано, що положення ч. 3 ст. 233 КПК України вимагають нормативного удосконалення в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики.

Виокремлено: 1) судові органи, які надають згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: Вища рада правосуддя щодо суддів, перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та Конституційний суд України щодо судді цього ж Суду; 2) суб'єктів, уповноважених на внесення подання: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) стосовно судді Вищого антикорупційного суду, Конституційного суду України, та Генеральний прокурор або його заступник щодо всіх інших суддів.

Враховуючи практику Європейського суду з прав людини (справа *Stoianoglo v. Республіка Молдова*), висвітлено питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності через призму дослідження стану впровадження у національне законодавство процесуальних гарантій дотримання прав та законних інтересів, спрямованих на унеможливлення безпідставного обмеження права судді на працю (кримінально-процесуальна форма, процесуальні строки, інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, право на відвід).

Визначено структурні елементи процесуальної форми застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя: 1) порядок ініціювання питання

щодо застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження; 2) розгляд Вищою радою правосуддя клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя, який відбувається відкрито, за винятком ухвалення Радою рішення про проведення закритого засідання; 3) ухвалення рішення Вищою радою правосуддя за результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Поруч з цим диференційовано види строків під час вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя: строк, протягом якого Вища рада правосуддя зобов'язана розглянути зазначене клопотання, що у свою чергу сприятиме скорішому його розгляду; строк, протягом якого Рада зобов'язана повідомити про результати розгляду клопотання; строк, пов'язаний із необхідністю пролонгації терміну дії заходу забезпечення кримінального провадження; строк (найкоротший термін), який Вища рада правосуддя зобов'язана визначити, як достатній для потреб досудового розслідування; термін, протягом якого може бути реалізовано право на оскарження. Акцентовано увагу на негативних наслідках реалізації права на оскарження рішень Вищої ради правосуддя поза межами кримінального судочинства, що призводить до того, що сторона обвинувачення позбавлена процесуального інструменту виправлення можливої помилки, допущеної при вирішенні питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя. Обґрунтовано необхідність передбачити можливість для сторони обвинувачення оскаржити рішення Вищої ради правосуддя про відмову у застосуванні аналізованого заходу забезпечення кримінального провадження.

Констатовано наявність окремих недоліків нормативної регламентації відсторонення суддів Конституційного суду України, призначених на посаду Президентом України, щодо суб'єкта внесення на розгляд Президенту України клопотання про відсторонення зазначеного судді; порядку вирішення питання про відсторонення його від посади; форми та змісту рішення про відсторонення судді Конституційного суду України від посади та можливості його оскарження. Зроблено висновок про те, що основним суб'єктом прийняття рішення про відсторонення від посади виступає слідчий суддя, чії повноваження

законодавець делегує Вищій раді правосуддя та Президенту України відповідно у передбачених законом випадках. Разом з тим, аргументовано, що порядок відсторонення судді Конституційного суду України від посади Президентом не передбачає забезпечення умов для реалізації права судді на участь у розгляді клопотання про його відсторонення від посади, а відтак не забезпечує реалізацію принципів змагальності та рівності сторін.

Ключові слова: арешт, відсторонення судді від здійснення правосуддя, досудове розслідування, запобіжні заходи, затримання, імунітет, кримінальне провадження, обшук, оскарження, підозрюваний, прокурор, слідчі (розшукові) дії, права людини, повідомлення про підозру, суддя, тримання під вартою.

SUMMARY

Kapustynskyi M. Criminal proceedings against a judge. – Qualification research paper in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation carries out a comprehensive study of the theoretical foundations and practical problems of implementing criminal procedural norms that regulate the conduct of criminal proceedings against a judge. Based on the analysis of professional sources and individual historical events and facts, an attempt is made to highlight the main meanings of immunity associated with its emergence. It is found that the formation of immunity is associated with the need to grant certain rights and privileges to diplomatic missions and their employees; to the state and its property; to certain segments of the population who had a special position in society. It is noted that one of the first historical documents that spoke about the immunity of a certain category of Ukrainian state figures is the constitutional draft of the Ukrainian People's Party "The Basic Law of "Independent Ukraine" of the Union of the Ukrainian People" (1905), which declared the immunity of representatives of the legislative branch of government

and ministers. With the declaration of independence, the main regulatory act that declared the specific scope of guarantees of the immunity of judges was the Law of Ukraine "On the Status of Judges" (1992), which regulated a special procedure for bringing judges to criminal liability, which provided for the following provisions: 1) the rules for the detention and arrest of a judge, according to which a judge could not be detained or arrested without the consent of the Verkhovna Rada of Ukraine until a guilty verdict was passed by the court; 2) the procedure for carrying out procedural measures related to the restriction of the constitutional rights to the inviolability of a person's home or other possessions, the secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence; 3) the rules of jurisdiction of criminal cases against a judge of the Constitutional Court of Ukraine and any court of general jurisdiction, according to which the trial in the first instance in the analyzed proceedings was carried out by the appellate court.

Scientific approaches to determining in national legislation the scope of procedural guarantees of judges in criminal proceedings from the standpoint of maintaining a balance between the judge's independence from external influence and the inevitability of punishment for him in the event of a criminal offense have been studied. In this context, attention is drawn to the existence of risks of using such instruments of influence on the procedural behavior of a judge during his administration of justice, such as: opening criminal proceedings against a judge and excessive duration of pre-trial investigation into the fact of a judge committing a criminal offense. The problem of distinguishing the status of judges (the list of which is specified in clause 23 part 1 of article 3 of the Criminal Procedure Code) and judges of the Constitutional Court of Ukraine in terms of establishing the specifics of conducting criminal proceedings in relation to this category of persons is outlined. In connection with this, it is justified that in order to strengthen the guarantees of the independence of judges and reduce the possible influence on them, the special procedure for starting a pre-trial investigation should apply to all subjects defined in clause 2 of part 1 of article 480 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The contradictions in the legislative approaches of European countries to the normative definition of the immunity of judges and the limits of its action have been established. It has been found that in the field of bringing judges to criminal liability, there are two different legislative visions: the first provides for the absence of normative regulation of procedural immunity and the admissibility of prosecuting judges using the general procedure for conducting criminal proceedings (France, Germany, Great Britain); the second provides for a model of relative protection through the application of formal immunity, which can be canceled in the relevant procedure (Albania, Estonia, Moldova, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, Croatia, the Czech Republic, Switzerland). The study of the Fundamental Laws of foreign countries, as well as those regulating the status of judges, made it possible to establish that procedural immunity in relation to a judge may provide for: 1) a requirement to obtain permission to bring a judge to criminal liability, which may be provided by the highest judicial body, a body of judicial self-government or a relevant political institution (parliament, President); 2) a special entity authorized to initiate criminal proceedings upon the fact of a criminal offense committed by a judge, which, as a rule, is the Prosecutor General.

A range of guarantees for preventing an unjustifiably initiated pre-trial investigation against a judge has been identified, which includes: 1) criminal liability provided for by law for abuse of office in the event of unjustified conduct of criminal procedural actions; 2) warning the applicant about criminal liability; 3) rules for accepting anonymous applications and reports; 4) established in the provisions of Part 4 of Article 48, Part 7 of Article 56 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges", the procedure for the application of a judge with a notification of interference in his activity as a judge regarding the exercise of judicial discretion to the High Council of Justice and to the Prosecutor General if there are grounds to believe that the initiation of criminal proceedings is used as a means of psychological pressure with the aim of influencing the latter's adoption of a certain court decision in the case.

It is noted that the legislator has provided for two procedures for initiating a pre-trial investigation: a general one, which applies to all judges, and a special one, which

applies exclusively to judges of the High Anti-Corruption Court. An assumption is made about a violation of Article 24 of the Constitution of Ukraine, given that the content of Article 480-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine discriminates against other judges, the list of whom is specified in Clause 23 of Part 1 of Article 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and judges of the Constitutional Court of Ukraine. Along with this, it is substantiated that Part 1 of Article 480-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine does not comply with the content of the principle of reasonable time. Under the above regulation, a person will not only be in an uncertain position for himself from the moment of entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations about a criminal offense committed by a judge of the High Anti-Corruption Court, but also for a period of time unspecified by law. It is emphasized that in this case, latent criminal prosecution may be carried out against a judge before the notification of suspicion, which may act as a tool of pressure to change his procedural behavior in matters of the administration of justice. In this regard, attention is focused on the fact that if the legislator, establishing the possibility of initiating proceedings against a person (judge), and therefore in order to prevent the above-mentioned abuses, he must determine the terms of the pre-trial investigation from the moment of entering information about the commission of a criminal offense into the Unified Register of Pre-Trial Investigations until the person is notified of the suspicion, or the possibility for such a person to appeal the specified decision to initiate a pre-trial investigation.

It is noted that a judge is a special subject and a special procedure for criminal proceedings is carried out in relation to him, which consists in enhanced prosecutorial control, which is implemented, among other things, in accordance with Article 481 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The Supreme Court's approach to the phasing of notification of a person about suspicion was positively assessed, but on the other hand, scientific approaches were supported regarding the obligation of the Prosecutor General (acting) and his deputy not only to draw up such a written notification, but also to deliver it, including an explanation of the suspect's rights, which will contribute to

ensuring additional guarantees for the activities of the subjects specified in Article 480 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The specifics of conducting investigative (search) actions and operational-search measures against a judge are outlined, which provides for: 1) the subject of filing a petition to conduct operational-search measures or investigative actions against a judge, which can be conducted only with the permission of the court, which is represented only by the Prosecutor General or his deputy, the head of the regional prosecutor's office or his deputy; 2) the jurisdiction to consider a petition to conduct operational-search measures or investigative actions against a judge, which can be conducted only with the permission of the court.

It was found that conducting a search in a premise of official assignment implies observance of the right to respect for private life. At the same time, the issue of violation of such a right should be considered from the position of “reasonable expectation of confidentiality”. The proposals proposed in professional sources to expand the jurisdiction of consideration of a petition for conducting investigative (search) actions against a judge in the form of a search and to provide for the possibility for the prosecution to submit the specified petition to the investigating judge of the local court, which is most territorially close to the location of the pre-trial investigation body or the place where the search is planned to be conducted, are supported. It is substantiated that the provisions of Part 3 of Article 233 of the Criminal Procedure Code require regulatory improvement in terms of expanding the list of cases of urgent search in accordance with the needs of practice.

The following are distinguished: 1) judicial bodies that give consent to the detention of a judge, his custody or arrest: the High Council of Justice in relation to judges, the list of which is specified in Clause 23 of Part 1 of Article 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the Constitutional Court of Ukraine in relation to a judge of the same Court; 2) subjects authorized to submit a submission: the Prosecutor General (acting Prosecutor General) in relation to a judge of the High Anti-Corruption Court, the Constitutional Court of Ukraine, and the Prosecutor General or his deputy in relation to all other judges.

Taking into account the practice of the European Court of Human Rights (Stoianoglo v. Republic of Moldova case), the issue of temporary suspension of a judge from administering justice in connection with criminal prosecution is highlighted through the prism of studying the state of implementation of procedural guarantees of observance of rights and legitimate interests in national legislation aimed at preventing unjustified restrictions on a judge's right to work (criminal procedural form, procedural deadlines, the institution of appealing against actions, decisions and inaction of bodies and officials conducting criminal proceedings, the right to challenge).

The structural elements of the procedural form of applying the suspension of a judge from the administration of justice are determined: 1) the procedure for initiating the issue of applying this measure to ensure criminal proceedings; 2) consideration by the High Council of Justice of a petition to suspend a judge from the administration of justice, which takes place openly, with the exception of the adoption by the Council of a decision to hold a closed session; 3) adoption of a decision by the High Council of Justice based on the results of consideration of the petition for temporary suspension of a judge from the administration of justice. Along with this, the types of terms are differentiated when deciding on the issue of suspension of a judge from the administration of justice: the term during which the High Council of Justice is obliged to consider the specified petition, which in turn will contribute to its faster consideration; the term during which the Council is obliged to notify about the results of considering the petition; the term associated with the need to extend the term of the measure to ensure criminal proceedings; the term (the shortest term) that the High Council of Justice is obliged to determine as sufficient for the needs of the pre-trial investigation; the term during which the right to appeal can be exercised. Attention is focused on the negative consequences of exercising the right to appeal decisions of the High Council of Justice outside the criminal justice system, which leads to the fact that the prosecution is deprived of a procedural tool for correcting a possible mistake made when deciding the issue of removing a judge from the administration of justice. The need to provide an opportunity for the prosecution to appeal the decision of the High

Council of Justice on the refusal to apply the analyzed measure to ensure criminal proceedings is substantiated.

The existence of certain shortcomings in the regulatory regulation of the removal of judges of the Constitutional Court of Ukraine appointed to office by the President of Ukraine has been established, regarding the subject of submitting a petition to the President of Ukraine for the removal of the specified judge; the procedure for resolving the issue of his removal from office; the form and content of the decision on the removal of a judge of the Constitutional Court of Ukraine from office and the possibility of appealing it. It has been concluded that the main subject of deciding on removal from office is the investigating judge, whose powers the legislator delegates to the High Council of Justice and the President of Ukraine, respectively, in cases provided for by law. At the same time, it has been argued that the procedure for the removal of a judge of the Constitutional Court of Ukraine from office by the President does not provide for the conditions for the implementation of the judge's right to participate in the consideration of the petition for his removal from office, and therefore does not ensure the implementation of the principles of adversarial proceedings and equality of parties.

Key words: arrest, suspension of a judge from administering justice, pre-trial investigation, preventive measures, detention, immunity, criminal proceedings, search, appeal, suspect, prosecutor, investigative (search) actions, human rights, report of suspicion, judge, custody.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>

2. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>

3. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.17>

4. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. Випуск № 5(59). С. 1175-1186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186)

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Капустинський М. В. Суб'єкти прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 квітня 2025 р.). Київ : НАВС, 2025. С. 31-36.

6. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

7. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. Випуск 72: матеріали

Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

8. Капустинський М. В. Законодавчі підходи європейських країн щодо регламентації недоторканності суддів. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 13-14 червня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 107-111.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ	29
1.1 Здійснення кримінального провадження щодо судді в історії кримінального процесу України.....	29
1.2 Сучасний стан наукових досліджень та законодавчої регламентації здійснення кримінального провадження щодо судді.....	42
1.3 Процесуальний порядок кримінального провадження щодо судді у кримінальному процесі зарубіжних країн.....	59
Висновки до розділу 1.....	74
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	78
2.1. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді.....	78
2.2 Повідомлення судді про підозру.....	94
2.3 Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.....	106
Висновки до розділу 2.....	125
РОЗДІЛ 3 ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОСНО СУДДІ	128
3.1 Порядок затримання судді та застосування до нього запобіжних заходів...	128
3.2 Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності.....	145
Висновки до розділу 3.....	170
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТКИ.....	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВАС	Вищий антикорупційний суд
ВРП	Вища рада правосуддя
ВС	Верховний Суд
ЄДРСД	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ, Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
КАС	Кодекс адміністративного судочинства
КРЕС	Консультативна Рада Європейських суддів
ККС	Касаційний кримінальний суд
КСУ	Конституційний суд України
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
САП	Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Незалежна, неупереджена та компетентна судова система є беззаперечною гарантією реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, верховенства права, зміцнення довіри громадськості та здійснення справедливого правосуддя. У свою чергу інститут недоторканності відіграє важливу роль у забезпеченні того, щоб суддя міг виконувати свої функції на основі застосування закону, без зовнішнього впливу та політичного тиску, адже судова посадова особа, здійснюючи надані їй повноваження, має право діяти на основі власних переконань, не побоюючись особистих наслідків для себе. Необґрунтоване кримінальне переслідування судді, яке може використовуватись як прихований інструмент впливу на його процесуальну поведінку, є неприпустимим в демократичному суспільстві і однозначно шкодить іміджу держави. Водночас недоторканність суддів не повинна сприяти уникненню кримінальної відповідальності у разі вчинення останнім кримінального правопорушення. Саме тому існує потреба у збалансованому та послідовному законодавчому підході до визначення процесуального імунітету осіб, які здійснюють правосуддя.

Про недосконалість процесуальних норм, які регламентують особливий порядок кримінального провадження щодо судді, відмічають опитані нами правозастосувачі (84,2 %). Поза тим, у доктрині кримінального процесу та правозастосовній практиці існують різні, часто суперечливі, погляди зокрема щодо: розмежування статусу суддів (перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК) і суддів КСУ в частині встановлення особливостей порядку притягнення даної категорії осіб до кримінальної відповідальності, початку досудового розслідування, суб'єкта повідомлення судді про підзору, особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів процесуального примусу, що обмежують право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу до особистого життя та право на працю у анонсованій категорії кримінальних проваджень тощо.

В українській правовій науці довготривалі дискусії щодо розширення чи звуження обсягу процесуального імунітету окремої категорії осіб, які користуються недоторканністю, та меж його дії у кримінальному провадженні лише підтверджують актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Серед вітчизняних представників науки кримінального процесу та поза нею окремим аспектам означеної тематики присвятили свої праці: С. Є. Абламський, А.-М. Ю. Ангеленюк, П. П. Андрушко, С. С. Аскеров, І. В. Бабій, В. С. Боровікова, І. С. Ганенко, О. З. Гладун, Н. О. Гольдберг, С. В. Давиденко, Г. М. Доросінська, В. Г. Дрозд, О. Калужна, С. О. Ковальчук, А. О. Козаченко, С. Г. Кримчук, Є. В. Кузьмічова, О. А. Лучко, О. П. Мельник, В. В. Навроцька, О. М. Овчаренко, М. І. Орлова, Н. В. Павлова, Д. О. Поліщук, О. М. Посвистак, В. М. Починок, О. П. Прилуцький, В. О. Рибалко, О. В. Сачко, О. В. Сіренко, С. А. Скрипниченко, О. С. Старенький, В. М. Федченко, С. І. Чернобаєв, М. В. Черхавський, А. В. Шевчишин, Н. В. Шелевер та ін.

Втім більшість наукових досліджень або присвячені висвітленню окремих процесуальних дій чи рішень, або стосувалися здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів чи окремої категорії осіб загалом. Зокрема, у межах монографічних робіт останніх років деякі аспекти притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які користуються недоторканністю, досліджувались у роботах С. В. Свириденка «Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю» (2018); Х. М. Танривердієва «Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України» (2020), А. А. Ренкас «Підстави та процесуальний порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб» (2024), В. В. Драгунова «Забезпечення прав при затриманні окремої категорії осіб» (2024), А. О. Козаченка «Кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб» (2023). Відтак сучасний стан дослідження особливостей здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб підтверджує необхідність комплексного вивчення проблематики процесуального імунітету

суддів у кримінальному судочинстві з огляду на останні підходи законодавця у цій царині. Наведене свідчить про значущість обраного напряму дисертаційного дослідження, його теоретичну та практичну цінність, що полягає у глибокому аналізі правової природи, сутності, змісту та особливостей порядку притягнення судді до кримінальної відповідальності, сприянні розв'язання проблем із порушеного питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019) та Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року № 12-21. Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 31 жовтня 2023 року (протокол № 22) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 1304, 2023 рік).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних, правових і практичних проблем здійснення кримінального провадження щодо судді та формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з

удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині досліджуваної проблематики.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких завдань:

- висвітлити здійснення кримінального провадження щодо судді в історії кримінального процесу України;
- розглянути сучасний стан наукових досліджень та законодавчої регламентації здійснення кримінального провадження щодо судді;
- з'ясувати досвід зарубіжних країн щодо процесуального порядку кримінального провадження щодо судді;
- розкрити особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді;
- здійснити аналіз процесуального порядку повідомлення судді про підозру;
- розглянути специфіку проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій;
- розкрити порядок затримання судді та застосування до нього запобіжних заходів;
- охарактеризувати процедуру тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають й розвиваються у зв'язку із реалізацією кримінальних процесуальних норм, що регламентують здійснення кримінального провадження щодо судді.

Предметом дослідження є здійснення кримінального провадження щодо судді.

Методи дослідження. Визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дисертації зумовили обрану методологію. Методологічний фундамент дослідження становить система як загальнонаукових (діалектичний, аналізу, узагальнення), так і спеціальних (формально-юридичний, порівняльно-історичний, статистичний, логіконормативний, порівняльно-правовий) методів.

Діалектичний метод дав можливість автору розглянути й оцінити здійснення кримінального провадження щодо судді у його розвитку, соціальній та історичній обумовленості шляхом вивчення та відображення дискусії науковців (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.2). Порівняльно-історичний метод дозволив окреслити еволюційну трансформацію та розвиток кримінального процесуального законодавства шляхом співставлення та порівняння окремих правових приписів діючого законодавства та того, що втратило законну силу (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий застосовувався під час співвідношення європейських законодавчих підходів (Албанія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина, Польща, Словаччина, Угорщина, Франція Хорватія, Чехія, Швейцарія) та положень українського законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2). Формально-юридичний знайшов своє відображення при дослідженні положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації порядку притягнення суддів до кримінальної відповідальності (розділи 1–3). Метод системного аналізу законодавства допоміг виявити процесуальні прогалини та недоліки нормативної регламентації (розділи 1–3). Логіконормативний сприяв формулюванню та обґрунтуванню змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства в частині регулювання порядку здійснення кримінального провадження щодо судді (розділи 2-3). Метод узагальнення використовувався для підбиття підсумків результатів дослідження. Застосовувався *соціологічний метод шляхом проведення* анкетування для з'ясування візії практичних працівників щодо проблем дисертаційного дослідження (розділи 1–3) та *статистичний* – під час аналізу та узагальнення статистичних показників (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять судові рішення національних судів, що містяться в ЄДРСР, рішення ЄСПЛ, правові позиції ВС, рішення КСУ, ВРП та Ради суддів України; узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів; результати анкетування 114 прокурорів, суддів, детективів, слідчих, дізнавачів, адвокатів та інших фахівців у галузі права м. Києва,

Вінницької, Житомирської, Львівської, Черкаської та Чернігівської областей; офіційні статистичні й аналітичні дані, опубліковані на сайтах Вищої ради правосуддя та Судової влади України. Під час підготовки дисертаційного дослідження автор використовував власний практичний досвід роботи на посаді судді.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням, в якому на основі доктринальних положень кримінального процесу, з урахуванням правозастосовної практики, а також законодавчих підходів європейських країн обґрунтовано низку положень і висновків щодо здійснення кримінального провадження щодо судді. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

вперше:

– запропоновано систему гарантій запобігання безпідставно ініційованого досудового розслідування стосовно судді, що передбачає: 1) визначену законом кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень у разі необґрунтованого здійснення кримінальних процесуальних дій; 2) попередження заявника про кримінальну відповідальність; 3) правила прийняття анонімних заяв та повідомлень; 4) встановлений у положеннях ч. 4 ст. 48, ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок звернення судді з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення суддівського розсуду до ВРП та Генерального прокурора у разі наявності підстав вважати, що початок кримінального провадження використовується як засіб психологічного тиску з метою вплинути на прийняття суддею певного судового рішення у справі;

– обґрунтовано необхідність надання повноважень починати досудове розслідування щодо осіб, які користуються суддівським імунітетом, Генеральному прокурору за згодою органу суддівського врядування (ВРП). Запропонований порядок буде виступати розумною гарантією зменшення ризику зловживання владою прокуратурою у вигляді пропорційного компромісу, тим

самим нейтралізує спроби неправдивих повідомлень про вчинення кримінального правопорушення суддею. У зв'язку з чим сформульовано пропозиції про внесення змін до ст. 480-1 КПК України;

– висвітлено питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності через призму дослідження стану впровадження у національне законодавство процесуальних гарантій дотримання прав та законних інтересів, спрямованих на унеможливлення безпідставного обмеження права судді на працю (кримінально-процесуальна форма, процесуальні строки, інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, право на відвід);

удосконалено:

– уявлення про еволюційний розвиток процесуальних імунітетів шляхом висвітлення його основних історичних значень. Зокрема, з'ясовано, що становлення імунітету пов'язується із необхідністю надання певних прав та привілеїв дипломатичним представництвам і їхнім співробітникам; державі та її власності; окремим верствам населення, які мали особливе становище у суспільстві;

– характеристику законодавчих підходів європейських країн до нормативного визначення процесуального імунітету суддів та меж його дії. У порядку компаративного аналізу виокремлено два різних законодавчих бачення: перше передбачає відсутність нормативної регламентації процесуального імунітету та допустимість переслідування суддів із застосуванням загального порядку здійснення кримінального провадження; друге передбачає модель відносного захисту шляхом застосування формального імунітету, який може бути скасований у відповідній процедурі;

– визначення наявності окремих недоліків нормативної регламентації відсторонення суддів КСУ, призначених на посаду Президентом України, які полягають у нечіткому формулюванні суб'єкта внесення клопотання про відсторонення; порядку вирішення зазначеного питання; форми та змісту

рішення про відсторонення судді КСУ та можливості його оскарження. У зв'язку з чим аргументовано, що порядок відсторонення від посади судді КСУ Президентом не передбачає забезпечення умов для реалізації права судді на участь у розгляді зазначеного клопотання, а відтак зумовлює порушення принципів змагальності та рівності сторін;

– твердження про наявність неоднозначної судової практики щодо вирішення клопотань в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України в частині тлумачення термінів «майно», «врятування», «невідкладність». У зв'язку з чим, з одного боку позитивно оцінено спробу ВС сформувати єдиний правозастосовний підхід в частині неоднакового застосування зазначених правових положень КПК України, а з іншого – звернено увагу на необхідність нормативного розширення переліку випадків невідкладного обшуку;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження щодо розвитку законодавства в Україні, що регламентує процесуальний імунітет суддів у кримінальному судочинстві;

– теоретичне висвітлення спектру гарантій, що сприяють утвердженню незалежності судді у кримінальному провадженні, з-поміж яких виняткове місце займає особливий порядок притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності;

– пропозиції науковців щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині нормативного закріплення права Генерального прокурора та його заступника оскаржити рішення ВРП про відмову у задоволенні клопотання про застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку його дії;

– окреслення специфіки проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо судді, яка, у свою чергу, передбачає: 1) виключного суб'єкта внесення клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, яким виступає тільки Генеральний прокурор або його заступник,

керівник обласної прокуратури або його заступник; 2) підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду;

– обґрунтування законодавчого закріплення обов'язку Генерального прокурора (виконувача обов'язків) та його заступника не тільки складати письмове повідомлення, але і вручати його судді, включаючи роз'яснення прав підозрюваного;

– необхідність законодавчого перегляду умов та підстав затримання судді, беручи до уваги реальну можливість безпосередньо в момент вчинення кримінального правопорушення встановити статус особи; можливість звернення до ВРП за дозволом на таке затримання; неможливість визначення в момент затримання ступеня тяжкості кримінального правопорушення; ризики, визначені у ст. 177 КПК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– правозастосовній діяльності прокурорів (Акт про впровадження результатів дисертації в діяльність Тренінгового центру прокурорів України від 20 червня 2025 року);

– правозахисній діяльності адвокатів (Акти про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність адвокатського об'єднання «Баррістерс» від 8 липня 2025 та Ради адвокатів Запорізької області від 19 червня 2025 року);

– освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Докази і доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування» та під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів (Акт про впровадження результатів дисертації в освітню діяльність Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року);

– науковій діяльності – при підготовці монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, пропозицій до чинних та проєктів нормативно-правових актів (Акт про впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ від 15 серпня 2025 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися та оприлюднені у виступах автора на наукових конференціях зокрема: всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період» (Київ, 30 квітня 2025 року); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки» (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 року); міжнародній науковій інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 15 – 16 травня 2025 року); науково-практичній конференції «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 13-14 червня 2025 року).

Публікації. Результати дослідження, що сформульовані у дисертації, відображено у 8 наукових публікаціях, серед яких чотири статті у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України та чотири тези у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що поєднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування) та чотирьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, із них основний обсяг тексту – 162 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ

1.1. Здійснення кримінального провадження щодо судді в історії кримінального процесу України

Історично так склалося, що у будь-якому суспільстві є певні особи, які, в силу тих чи інших обставин, виконують публічні соціально-корисні функції. Задля забезпечення виконання цих функцій утворюються та впроваджуються юридичні заходи, які пов'язуються із правовим імунітетом чи недоторканністю [49, с. 26]. Термін «імунітет» походить від латинського слова *immunitas* (*immunitatis*) та означає звільнення, свобода. Загалом аналізована категорія має кілька значень, одне з яких передбачає виключне право не підлягати деяким загальним законам, що надається особам, які займають особливе становище в державі [171]. Отже, імунітет, за своєю сутністю, є винятком із загальних правил і поширюється на незначну кількість представників суспільства [58, с. 127].

О. В. Ткаля, здійснюючи теоретичний аналіз вказаної правової категорії, дійшла до висновків, що правові імунітети – явище історичне. Зі зміною суспільного життя інститут правового імунітету трансформувалася в абсолютно інший юридичний засіб – в інструмент, що звільняє від певних обов'язків і юридичної відповідальності окремих суб'єктів (дипломатів, консулів, депутатів та ін.) з метою виконання ними відповідних важливих для суспільства функцій [189].

Так, термін «імунітет» у його юридичному значенні був відомий ще в римському праві і означав звільнення від податків або громадських повинностей, яке міг надати Сенат, а потім імператор окремій особі, соціальній категорії або общині [189].

На території сучасної України в перших століттях нашої ери імунітетом користувалася тіраська громада. Місто-державою Тіра не раніше середини

I ст. н. е. мала статус автономії та привілей безмитності в торгівлі з римською провінцією Мезією. При цьому імунітет Тіри не був тотальним, а охоплював певні групи товарів. Платою за його підтвердження було реальне обмеження суверенності громад в питанні надання громадянства, а віддачею – економічний розквіт Тіри в II – першій половині III ст., чому сприяла практикована торговельна експлуатація місцевого варварського населення, пряма торгівля якого з Римом була обмежена чи зовсім заборонена імперією з причин військово-стратегічного характеру [90, с. 309].

У науковій літературі неодноразово робились спроби висвітлення історичного становлення правових імунітетів. Так, О. В. Ткаля значну частину своїх наукових праць присвятила аналізу історії формування правових імунітетів на українських землях, виокремлюючи п'ять етапів розвитку цього інституту [187]. І. О. Кас'яновський зробив спробу виокремити етапи формування міжнародно-правового регулювання імунітету власності держави, зазначаючи, що початковий етап розвитку цього інституту охоплює XVII ст., коли суверенні держави спиралися на домінуючу на той час концепцію абсолютного імунітету, що, зокрема, проявлялося у повній недоторканності їхньої власності [66]. О. О. Реєнт, досліджуючи правовий інститут депутатської недоторканності та характеризуючи його історичні витоки, встановив, що вони сягають давніх часів, коли разом із загальною еволюцією суспільства та зміною людських уявлень про право недоторканністю почали наділяти іноземних послів, державних посадовців, церкву та окремих фізичних осіб і їх майно. Поруч з цим науковець з'ясував, що у ході історичного розвитку різних систем конституційного права викристалізувались дві основні концепції стосовно аналізу права парламентської недоторканності – англо-американська (базується на прецедентному праві) та європейська (базується на традиційному праві), і якщо перша передбачає скорочення обсягів депутатської недоторканності, то друга, навпаки, трактує парламентський імунітет розширено [153].

Аналізуючи фахові джерела та окремі історичні події і факти в контексті теми дослідження спробуємо висвітлити основні історичні значення імунітету, що пов'язані з його виникненням та становленням [58].

По-перше, виникнення терміну імунітет пов'язується із необхідністю надання певних прав та привілеїв дипломатичним представництвам і їхнім співробітникам. Так, Римський папа Геласій був першим папою в історії, який користувався дипломатичним імунітетом, як це зазначено в його листі *Duo Sunt* до імператора Анастасія. В ісламській дипломатичній традиції, посланникам не можна було завдавати будь-якої шкоди, навіть якщо вони прибували від залятого ворога і приносили провокаційні чи образливі звістки [36].

Оскільки дипломатам за визначенням при в'їзді в країну має надаватися відповідний захист, порушення їх прав та привілеїв, як правило, вважається зухвалим порушенням честі, хоча історії відомий цілий ряд випадків, коли дипломатів навіть убивали. Особливою суворістю у боротьбі за безпеку та права своїх посланців прославилися монголо-татари на чолі із Чингісханом. Будь-яка держава, що порушувала ці права, зазнавала жорстокої помсти. Монголо-татари часто спалювали цілі міста з прилеглими землями в помсту за страту своїх послів, і навіть вторглися і знищили Хорезмську імперію внаслідок жорстокого поводження з їх послами [36].

Розвиток сучасного інституту дипломатичних імунітетів та привілеїв відбувався паралельно із розвитком сучасної дипломатії. У сімнадцятому столітті, європейські дипломати зрозуміли, що захист від кримінального переслідування був необхідним для забезпечення умов їх діяльності, і розробили певні правила щодо забезпечення прав дипломатів [36].

По-друге, з дипломатичним імунітетом тісно пов'язаний імунітет держави і її власності, який є одним з найстаріших інститутів як внутрішнього, так і міжнародного права. Виник він через необхідність підтримки офіційних відносин між державами. Вони були б неможливі, якби представники іноземної держави, його керівники і дипломатичні представники були підпорядковані владі держави перебування. На початку XIX ст. судова практика і доктрина

визнали, що імунітет держави є загальновизнаною нормою міжнародного права, породженою об'єктивною потребою взаємодії держав на території одна одної [27, с. 122]. На першому етапі становлення цього інституту суди обґрунтовували право іноземної держави на імунітет міжнародною ввічливістю – *comitas gentium*. Посилання на міжнародну ввічливість зустрічаються вже в першому судовому рішенні, яким було визнано право іноземної держави на використання щодо неї принципу імунітету, що було винесене одним з голландських судів у 1688 році. А вже на початку XIX століття американські суди розглядали імунітет іноземної держави як сформований міжнародно-правовий звичай [27, с. 122]. Основною тенденцією розвитку юрисдикційного імунітету у державах континентального права слід відмітити поступовий перехід від концепції абсолютного імунітету до концепції обмеженого імунітету, який остаточно закріпився у національному праві у другій половині XX ст. Цей перехід відбувався поступово й не однаково в усіх державах континентального права. Основними факторами, що вплинули на цей процес, Є. В. Попко називає зростання міжнародних та економічних відносин між країнами та розвиток міжнародного права. Визначальним у цьому процесі являється ухвалення Європейської конвенції про імунітет держав 16 травня 1972 року [106, с. 344].

По-третє, імунітет пов'язується із необхідністю надання певних привілеїв окремим верствам населення, які мали особливе становище у суспільстві (князі, купці, представники духовенства, бояри, великі землевласники тощо). За часів Київської Русі важливу роль у становленні правового імунітету відіграли угоди Русі з Візантією (907, 911, 944, 971 років), в яких були закріплені положення про привілеї окремих осіб, зокрема руських купців. Приблизно у 995-996 роках Володимир Святославович, більш відомий, як Володимир Великий видав грамоту, якою визнавав право церкви на застосування норм церковного законодавства, виділив десятину церкви Богородиці, чим і заклав основи церковної юрисдикції. Зокрема у наведеному документі закріплювався правовий імунітет духовенства і підлеглих йому церковних людей (ігуменів, ігумень, попів, попадю, поповичів, ченців, дияконів, проскурників, пономарів, калік

тощо). Відповідно до Уставу Володимира Великого вищезазначені особи не підпадали під юрисдикцію державного суду, отже вони мали судовий імунітет. Особливий правовий статус та імунітетні права окремих верств населення було закріплено у основному нормативно правовому акті Київської Русі – Руській Правді. Відповідно до даного нормативно правового акту бояри відносилися до вищого стану феодалів (нащадки родоплемінної знаті, великі землевласники). Дана категорія осіб користувалася імунітетом і правом від'їзду до інших князівств [188].

Вивчаючи історію становлення суддівського імунітету, зауважимо, що за часів панування архаїчного права відмічається тісний зв'язок правових інститутів із релігією. Судові функції здійснювали вожді або жреці, а рішення часто проголошувались іменем богів. Пізніше, наприклад за часів скіфської держави, релігійний характер права змінився звичаєвим, але це не вплинуло на особливий характер статусу носіїв судової влади. У період Давньої Русі Княжої доби (кінець IX – середина XIV ст.) судова влада характеризувалась певним дуалізмом. З одного боку існував суд князя, а з іншого – церковний суд. Основою судових рішень першого були акти князя, а другого – акти Константинопольського патріарха. Церковний суд у багатьох питаннях був незалежним від князівського, хоча його організація й будувалася на основі княжих актів [179, с. 36, 42, 72]. Отже, статус судді передбачав його особливе становище у суспільстві: жрець, вождь (князь) або уповноважена ним особа. Значна роль звичаїв у праві того часу зумовлювала й особливе відношення суспільства до судової влади та її представників. Хоча положенням щодо недоторканності судді ще не було притаманне позитивне закріплення, фактично недоторканність представника судової влади як судді була зумовлена його суспільним статусом [186].

Як слушно відмічав С. В. Свириденко, інститут недоторканності не є здобутком української держави часів незалежності. Одним із перших історичних документів, в якому йшлося про недоторканність певної категорії державних діячів України, є конституційний проект Української народної партії «Основний

закон «Самостійної України» спілки народу Українського», оприлюднений у 1905 році у часописі «Самостійна Україна». Основною ідеєю документа було створення незалежної української держави, яка мала розвиватись на демократичній основі. При цьому, головним принципом забезпечення демократичного розвитку нової держави мала стати система стримувань та противаг, яка збалансовує владні повноваження та не дозволяє узурпувати владу певним політичним чи соціальним групам. Тож, для уникнення можливості узурпації влади та забезпечення демократичного устрою майбутньої держави передбачався поділ влади на три незалежні гілки [13; 167, с. 27]. Гарантіями незалежності законодавчої гілки влади виступали положення пунктів 49-50, які передбачали, що «Ніхто з членів обох хат¹ не може бути пізваний або переслідуваний з нагоди своїх думок, висловлених ним, або голосувань, даних ним при виконанні своїх обов'язків. Ніхто з членів хат не може бути ані затриманий, ані переслідуваний за злочин інакше, як за згодою і дозволом тієї хати, до якої він належить, виключаючи нагоду на гарячій учинку. Затримання або переслідування члена однієї з хат заборонено на весь час його уповноваження». В досліджуваному документі разом з тим мали місце вказівки стосовно недоторканності міністрів. Зокрема у п. 79 зазначалось, що «Віддати міністрів судови може тільки хата представників. Судити міністрів має право тільки вищий касаційний суд» [100].

Сьогодні правовий імунітет не ототожнюють з привілеями, а розглядають як загальноправову категорію (процесуальною складовою якого є правова недоторканність), яка складається із норм, що регулюють спеціальний правовий статус окремих суб'єктів, встановлює особливу процедуру притягнення їх до відповідальності з метою забезпечення виконання цими особами важливих для держави функцій [216, с. 781]. До кола цих осіб входять і судді, встановлений імунітет щодо яких спрямований передусім на безперешкодне виконання суддею своїх професійних обов'язків у здійсненні справедливого правосуддя. Адже, як

¹Рада представників та Сенат у розумінні Основного Закону «Самостійної України» спілки народу українського 1905 року.

відмічає ЄСПЛ у пунктах 50-55 рішення у справі *Ernst and Others v. Belgium* від 15 липня 2003 року, правовий імунітет суддів розглядається відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо переслідує законну мету, а саме: належне виконання правосуддя і відповідає принципу пропорційності у тому розумінні, що заявник не має альтернативних засобів ефективного захисту своїх прав відповідно до Конвенції [159].

Становлення сучасного інституту суддівського імунітету відбувалося паралельно з розвитком судової влади в Україні. З проголошенням незалежності основним нормативно-правовим актом, який декларував недоторканність суддів виступала Конституція України. Так, відповідно до ст. 126 Основного закону України в редакції 1996 року «незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом». При цьому, як зауважував Конституційний суд у своєму рішенні від 1 грудня 2004 року у справі № 1-1/2004, за Основним Законом України недоторканність суддів як гарантія їхньої незалежності у виконанні професійних обов'язків може не обмежуватися обсягом, визначеним у ст. 126 Конституції України. Додаткові гарантії недоторканності суддів можуть встановлюватися також законами. Зокрема, конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів визначався Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ [160], яким у ст. 13 «Недоторканність суддів» було регламентовано особливу процедуру притягнення суддів до кримінальної відповідальності, яка передбачала наступні положення [58]:

1) Правила затримання та арешту судді, відповідно до яких суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. А у разі затримання за підозрою у вчиненні злочину, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи.

При цьому порядок розгляду питання щодо надання згоди на затримання чи арешт судді був передбачений згодом з прийняттям постанови «Про

Регламент Верховної Ради України» 16 березня 2006 року № 3547-IV [111], який визначав:

– *суб'єкта подання* про надання згоди на затримання чи арешт судді КСУ, судді суду загальної юрисдикції, яким виступав Голова ВС України. (ч. 2 ст. 213). Примітно, що до цього ініціювати затримання чи арешт судді міг виключно Генеральний прокурор [146].

– *вимоги до подання*, відповідно до яких зазначений документ повинен бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України. У поданні про затримання чи арешт повинно бути чітке обґрунтування необхідності затримання чи арешту. У разі недотримання відповідних вимог Голова Верховної Ради України повертає подання Голові ВС Суду України, про що повідомляє Верховну Раду на найближчому пленарному засіданні (ч. ч. 3-4 ст. 213). При цьому щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання.

Належний рівень достатності, законності і обґрунтованості подання, законності одержання доказів, зазначених у поданні визначав Комітет, якому було доручено надати висновок щодо питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт у терміновому порядку, але в строк не більш як двадцять днів (ст. 215). За таких обставин при необхідності він міг витребувати додаткові матеріали справи, заслухати пояснення осіб за клопотанням особи, щодо якої внесено подання. У разі відсутності достатніх доказів щодо обґрунтування подання Голова Верховної Ради України мав право повернути його разом з вмотивованим висновком комітету Голові ВС України з пропозицією подати додаткові обґрунтування. У такому випадку комітет зупиняв перевірку, про що повідомляв Голову Верховної Ради України, який інформував про це Верховну Раду.

– *порядок розгляду Верховною Радою України питання про надання згоди на затримання чи арешт* (ст. 216). Верховна Рада розглядала внесені подання на пленарному засіданні у визначений нею день, але не пізніше семи днів з дня

подання відповідного висновку комітетом. Після оголошення подання головуєчий на пленарному засіданні надавав слово до 30 хвилин: Голові ВС України для відповідей на запитання представників депутатських фракцій, народних депутатів; судді КСУ, судді суду загальної юрисдикції, щодо яких внесено подання, для пояснення.

Обговорення питання здійснювалося за процедурою повного обговорення, після якого головуєчий на пленарному засіданні відповідно до подання ставив на голосування питання про надання згоди на: затримання чи арешт судді КСУ, судді суду загальної юрисдикції.

Рішення про надання згоди на затримання чи арешт Верховна Рада приймала відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, яке оформлювалося постановою Верховної Ради. Рішення Верховної Ради про надання згоди не переглядалося, крім випадку виявлення обставин, що не були відомі Верховній Раді під час розгляду відповідного подання. Про прийняте рішення Голова Верховної Ради України негайно повідомляв Голову ВС України.

2) Порядок проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистого обшуку судді, а так само огляду, виїмки його кореспонденції, речей і документів, згідно з яким зазначені процесуальні дії могли провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки (ч. 4 ст. 13).

Важливо підкреслити, що до внесення змін Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів» від 21 червня 2001 року № 2534-III [139] санкцію на проведення процесуальних заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, права власності надавав винятково Генеральний прокурор України за умови наявності порушеної кримінальної справи.

3) Правила підсудності кримінальних справ щодо судді КСУ та будь-якого суду загальної юрисдикції, відповідно до яких судовий розгляд у першій інстанції у аналізованих провадженнях здійснювався апеляційним судом. Водночас підсудність справи визначалась Головою ВС України або його заступником, а сама справа не могла розглядатись тим судом, у якому обвинувачений працював суддею (ч. 5 ст. 13).

Про прагнення суддівської спільноти до абсолютного імунітету, на нашу думку, свідчить згадане вище рішення КСУ, у якому Суд зауважує, що конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів визначався, зокрема, в ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» у редакції від 15 грудня 1992 року, якою передбачалося, що «судді не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності і взяті під варту без згоди Верховної Ради України. Вони не можуть бути піддані заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без згоди органу, який обрав суддю на посаду». Законом України 1999 року ці положення було вилучено, а ч. 2 ст. 13 Закону викладено в редакції, згідно з якою «суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом», що, на думку Верховного Суду України, призвело до звуження обсягу недоторканності суддів і зниження рівня гарантій їхньої незалежності [160].

Аналіз положень Конституції та Закону України «Про статус суддів» від 1992 року ілюструє, що імунітет судді в частині особливого порядку притягнення його до кримінальної відповідальності був практично абсолютним з огляду на те, що недоторканність суддів поширювалась на будь-які злочини, які не стосувались реалізації ними своїх суддівських функцій. Тобто без надання згоди Верховної Ради без будь-яких винятків затримати або арештувати суддю було неможливо, а у разі затримання за підозрою у вчиненні злочину, він повинен був негайно звільнений після з'ясування його особи [58, с. 132].

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2010 році, який об'єднав у собі положення двох Законів України «Про статус суддів» (1992) та «Про судоустрій України» (2002), були запроваджені певні додаткові

процедури здійснення кримінального провадження стосовно судді, як от: наділення повноваженнями порушувати кримінальну справу щодо судді виключно Генерального прокурора або його заступника; можливість відсторонити суддю від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, що здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України. В подальшому прийняття діючого КПК України зумовило внесення змін до аналізованого закону, якими було введено деякі нові правила здійснення зазначених вище процесуальних заходів, а також визначено порядок повідомлення про підозру, згідно з яким судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником [58, с. 132].

Проте суттєвих змін, які б зменшували обсяг недоторканності представників судової влади закон не передбачав. Системний аналіз законодавства, що регламентувало порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності, констатує про надання представникам Феміди особистих привілеїв, ніж про встановлення додаткових гарантій здійснення правосуддя незалежним, безстороннім та неупередженим судом. Наведене значною мірою створювало труднощі переслідування цих осіб у разі вчинення ними кримінальних правопорушень [58, с. 132].

Н. В. Шелевер, аналізуючи у 2011 році законодавство, яке визначало на той час порядок притягнення судді до кримінальної відповідальності, піднімала питання встановлення меж між необхідністю захисту судді, як особи, що виконує важливі для держави функції і недопустимістю безкарності цієї особи у разі вчинення нею правопорушення. Інститут правового імунітету, зауважувала наукиня, складається із двох груп норм, що мають самостійне значення і ціль їх встановлення. Перша група – це норми, що забезпечують підвищений правовий захист судді, друга група – норми, які розвивають принцип невідворотності відповідальності і принцип відшкодування шкоди. Вчена справедливо наголошувала на необхідності передбачити поряд з нормами, що ускладнюють

порядок притягнення суддів до відповідальності також норми, що гарантують дотримання принципу невідворотності відповідальності. У склад правового імунітету суддів до таких норм слід віднести, норми, що передбачають можливість особистого огляду судді з метою забезпечення безпеки інших людей; правило, відповідно до якого після порушення кримінальної справи відносно судді оперативно-розшукові заходи і слідчі дії проводяться в порядку встановленому кримінально-процесуальним законодавством [217, с. 80-81].

В цьому контексті дослідниця звернула увагу на нагальну потребу обмеження ролі парламенту у знятті суддівського імунітету або взагалі позбавлення народних депутатів таких повноважень з огляду на значну тривалість та недосконалість цієї процедури. Це питання, на її думку, необхідно було віднести до компетенції суду й вирішувати у порядку встановленому законодавством. Наприклад, питання про згоду на затримання судді може вирішувати відповідний апеляційний суд, а за наявності обґрунтованих підстав вважати вірогідною неупередженість суду – ВС України. Як важливу гарантію захисту від необґрунтованого притягнення суддів до кримінальної відповідальності Н. В. Шелевер запропонувала визначити на законодавчому рівні право порушити кримінальну справу відносно судді та звертатися до суду для взяття під варту Генеральним прокурором України чи його заступником за наявності згоди Вищої кваліфікаційної комісії суддів, за винятком випадків, коли вона сама передала матеріали до слідчих органів, передбачити можливість розгляду справи, за клопотанням цього судді, ВС України [217, с. 80-81]. В подальшому із розвитком законодавства наведені наукові пропозиції певною мірою дістали свого закріплення у положеннях нормативно-правових актів.

На цьому етапі розвитку суддівського імунітету слід навести бачення Венеціанської комісії та Директорату з прав людини Ради Європи щодо закону «Про судоустрій та статус суддів» і внесення змін до закону України «Про Вищу раду юстиції» у Висновку, прийнятому на її 102-му пленарному засіданні (м. Венеція, 20–21 березня 2015 року). Так, щодо основної недоторканності суддів, то Венеціанська комісія послідовно виступає проти присудження

імунітетів, які виходять за межі функціонального імунітету. Крім того, Венеціанська комісія неодноразово зазначала, що згода Верховної Ради України на скасування недоторканності суддів не є підходящим вирішенням проблеми, оскільки при цьому політичний орган буде залучений до прийняття рішення щодо статусу суддів та їх недоторканності. Як наслідок, компетенція щодо скасування недоторканності суддів повинна належати не такому політичному органу, як Верховна Рада України, а справді незалежному органу судової влади (ст. 58 Висновку) [172].

Відтак, з прийняттям Законів України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII та «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII відбулися суттєві зміни, згідно з якими впроваджувався інститут функціонального імунітету судді замість абсолютного. Відповідно до вказаних нормативно-правових актів було змінено порядок здійснення кримінального провадження стосовно судді, відповідно до якого серед іншого:

– усувалася політична складова у вирішенні питання щодо надання згоди на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом (відповідне повноваження Верховної Ради України передається до повноважень Вищої ради правосуддя);

– передбачається запровадження інституту функціонального (обмеженого) імунітету судді, за якого забороняється притягнення судді до кримінальної відповідальності за викладену в судовому рішенні правову позицію, за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку, однак, при цьому суддя нестиме юридичну відповідальність на загальних засадах за дії, вчиненні поза професійною суддівською діяльністю [17].

Порівняльно-правовий аналіз чинного законодавства й того, що втратило юридичну силу, в сфері правового регулювання статусу судді зумовив висновки про те, що інститут суддівського імунітету, який існує сьогодні, пройшов шлях розвитку від абсолютного, коли без надання згоди Верховної Ради без будь-яких

винятків затримати або арештувати суддю було неможливо (а у разі затримання за підозрою у вчиненні злочину, він повинен був негайно звільнений після з'ясування його особи), до запровадження обмеженого імунітету судді, за якого забороняється притягнення судді до кримінальної відповідальності за викладену в судовому рішенні правову позицію, за винятком вчинення кримінального правопорушення поза професійною суддівською діяльністю [58, с. 133].

1.2. Сучасний стан наукових досліджень та законодавчої регламентації здійснення кримінального провадження щодо судді

Здійснення законного та справедливого правосуддя є життєво важливою необхідністю демократичного суспільства. У конституційній системі організації та здійсненні державної влади судам відводиться особливо важливе і значуще місце з огляду на те, що судова влада безпосередньо впливає на реалізацію прав і свобод людини, в тому числі права на судовий захист, визначеного у ст. 55 Конституції України. Наведене вимагає забезпечення її самостійності та незалежності від будь-яких впливів та втручань. Незалежність судової влади не є прерогативою судді, а виступає передусім гарантією від зовнішнього тиску при прийнятті рішень. Тому належне ставлення суддів до виконання своїх обов'язків забезпечується кількома правовими засобами, одним із яких є встановлений особливий порядок притягнення їх до кримінальної відповідальності [57, с. 403].

ВРП у своїй щорічній доповіді (2023 р.) щодо стану забезпечення незалежності суддів в Україні підкреслювала, що дотримання гарантій недоторканності суддів у разі притягнення їх до кримінальної відповідальності убезпечить від необґрунтованого обмеження свободи та права вільного пересування судді у разі необхідності застосування до нього затримання, тримання під вартою, арешту, а також від можливого впливу на суддю та втручання у здійснення ним правосуддя. При цьому ВРП наводила статистичні дані, відповідно до яких орган суддівського врядування у 2023 році ухвалив 17

рішень за результатами розгляду подань про надання згоди на утримання під вартою суддів та 32 рішення за результатами розгляду клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності та про продовження строку такого заходу забезпечення кримінального провадження [148, с. 25-26]. Упродовж 2024 року до ВРП надійшло 5 подань про надання згоди на утримання судді під вартою та 25 клопотань Офісу Генерального прокурора про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням судді до кримінальної відповідальності та про продовження строку його дії [149, с. 30].

Разом з тим, доводиться констатувати, що гарантії незалежності і недоторканності суддів в Україні належним чином не забезпечені. Так, за спостереженнями О. В. Драгнєвіч мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів [38, с. 547].

Про наявність такого стану речей свідчить і кількість повідомлень, що надходять до ВРП про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, про вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Так, протягом 2023 року до ВРП надійшло 200 таких повідомлень, що на 56 % більше, ніж у 2022 році (128 повідомлень) [52]. Упродовж 2024 року до ВРП надійшло 224 повідомлення про втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя [149]. Окреслені показниками з одного боку ілюструють активне використання суддями такого інструменту захисту своєї незалежності, однак з іншого демонструють негативну

тенденцію зростання випадків втручання в професійну діяльність представників судової влади.

Викладені вище обставини пояснюють той факт, що увага до наукового осмислення правових питань, пов'язаних із забезпеченням незалежності суду, постійно зростає. Останнім часом анонсована проблематика є предметом досліджень та юридичного аналізу таких науковців, як: Т. В. Галайденко, П. В. Горінов, В. Городовенко, Н. М. Грень, В. О. Гринюк, Ю. І. Грицюк, О. І. Коровайко, О. П. Кучинська, О. Ю. Льошенко, О. Овчаренко, Ю. Є. Полянський, С. І. Пушкар, В. Сердинський, В. О. Скрипченко, Д. С. Яцкевич та ін.

Так, у фаховій літературі до гарантій, що сприяють утвердженню незалежності судді у кримінальному провадженні науковці відносять норми процесуального законодавства, якими встановлюється процедура здійснення правосуддя, таємниця ухвалення судового рішення, право відводу або самовідводу судді, чітко встановлені строки внесення апеляції або касаційної скарги [33]. Як справедливо зауважує О. В. Кубарева, норми українського законодавства містять значно більше процесуальних засобів, здатних забезпечити розгляд кримінального провадження незалежним та неупередженим судом, зокрема: встановлений порядок автоматизованого розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями з дотриманням правил наступності та рівної кількості проваджень для кожного судді (ст. 35 КПК); визначена процесуальним законом процедура передачі матеріалів до іншого суду, у разі, якщо обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 34 КПК); здійснення правосуддя судом присяжних та закріплена у приписах ст. 389 КПК України заборона для прокурора, обвинуваченого, потерпілого та інших учасників кримінального провадження контактувати з присяжними з моменту початку судового розгляду до винесення судового рішення по суті обвинувачення тощо [79].

Н. О. Голдберг окрім вищенаведеного до процесуальних гарантій забезпечення принципу незалежності суддів у кримінальному судочинстві відносить: гласність (відкритість) судового розгляду; незмінність складу суду при розгляді справи; повноваження судді по керівництву судовим процесом і забезпечення принципів змагальності процесу і процесуальної рівноправності його учасників; свободу оцінки доказів; особливий порядок притягнення суддів до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності, застосування оперативно-розшукових заходів, обмежень громадянських прав і свобод; наявність судового контролю за стадією досудового розслідування; заборона на допит судді, присяжного як свідків про обставини, які стали їм відомі при здійсненні судочинства у конкретному кримінальному провадженні; суддівський розсуд тощо [30, с. 232].

Принагідно нагадаємо, що КРЄС у Висновку від 2001 року № 1 підкреслила, що незалежність суддів, яка виражається у тому числі в їх імунітеті, є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а для забезпечення верховенства права та в інтересах тих осіб, які прагнуть та очікують правосуддя [37, с. 49]. У свою чергу ВС України, звертаючись до Конституційного Суду з клопотанням дати офіційне тлумачення положень Конституції України щодо гарантій незалежності та недоторканості суддів у конституційному поданні, зазначає, що діяльність суддів пов'язана з перевіркою правильності рішень, прийнятих органами виконавчої влади, правоохоронними органами, до компетенції яких належить вирішення питань про кримінальну або адміністративну відповідальність громадян. Притягнення суддів до такої відповідальності у загальному порядку без урахування їхнього статусу й важливості виконуваних ними державних функцій може завдати великої шкоди інтересам суспільства. Незалежність і недоторканність суддів, підкреслюється в конституційному поданні, не є їхнім особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер і спрямована передусім на безперешкодне виконання суддею своїх професійних обов'язків у здійсненні правосуддя [160].

Отже, акцентуючи увагу на імунітеті суддів у кримінальному провадженні, зауважимо, що узагальнення наукових джерел та правової публіцистики свідчить про існування декількох підходів до розуміння аналізованої категорії. Так, на переконання С. Г. Волкотруба, публічно-правовий характер суддівського імунітету полягає в тому, що гарантії, котрі розглядають, передбачені зовсім не для того, щоб створити для суддів додаткові пільги, які б використовувалися ними в особистих цілях. Суддівський імунітет повинен бути дійовим засобом захисту насамперед прав та інтересів громадян України, які мають право на розгляд судових справ незалежним судом [22, с. 78].

Деякі автори припускають що імунітет зміцнює нерівність. Так, В. Корж переконує, що інститут суддівської недоторканності суперечить принципу рівності громадян перед законом, визначеним Загальною декларацією прав людини, ст. 24 Конституції України, чинним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством [73, с. 49]. Інші представники наукової спільноти, навпаки, вважають що імунітети не порушують цього принципу, оскільки юридична рівність характеризує загальний статус громадянина і не включає в себе відмінності, що передбачають правовий статус особливих суб'єктів правовідносин (Є. Виногадова, І. С. Ганенко та ін.). Отже, підсумовує В. В. Навроцька, процесуальний імунітет своєю безпосередньою юридичною підставою має не засаду рівності усіх перед законом і судом, а інші правові засади – незалежності суддів [92, с. 65]. Схожу ж позицію висловлює 51,8 % опитаних нами правозастосувачів. *(Додаток А)*.

На думку Н. В. Шелевер сукупність захисних механізмів, що втілюються у цілій структурі імунітетів суддів, охоплює такі основні елементи:

– індемнітет, як невідповідальність судді за виражену ним при здійсненні правосуддя думку чи прийняте рішення, якщо рішенням суду, що набрало законної сили, не буде встановлена вина судді у зловживанні;

– матеріально-правовий імунітет – визначає межі цивільно-правової відповідальності судді;

– процесуальний імунітет – складається з ускладненої процедури притягнення судді до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, а також особливого порядку провадження окремих слідчих дій, які передбачають ускладнення відповідних процедур [217, с. 80].

Щодо останнього, законодавець, виділяючи в окрему диференційну форму кримінальне провадження щодо суддів, мав на меті зниження тиску та уникнення проявів примусу з боку третіх осіб на них, тобто надає їм особливі процесуальні гарантії. Це означає, що, здійснюючи процесуальні дії та приймаючи процесуальні рішення, органи досудового розслідування, суд повинні враховувати не тільки передбачені кримінальним процесуальним законодавством особливості провадження щодо окремих категорій осіб, а й положення нормативних правових актів, що розкривають їхній правовий статус, обсяг повноважень і межі дії процесуального імунітету в тому вигляді, як вони закріплені у галузевому законодавстві [31, с. 13]. За наведених обставин, як зазначає О. А. Лучко, наявність певних особливостей кримінального провадження ніяк не говорить про те, що вчинене діяння декриміналізується. Злочин залишається злочином, однак притягнути до кримінальної відповідальності таку особу можливо лише після подолання певних «бар'єрів». Тобто можна сказати, що «імунітет» – це особливий порядок притягнення до відповідальності, а не «звільнення від кримінальної відповідальності». Процесуальний імунітет зводиться до особливого порядку повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу, здійснення слідчих дій щодо певної категорії осіб [86, с. 188].

Теоретичні питання, пов'язані із здійсненням кримінального провадження щодо окремої категорії осіб та його місцем у системі кримінального процесуального законодавства України, були предметом дослідження широкого кола вітчизняних науковців, серед яких: С. Є. Абламський А.-М. Ю. Ангеленюк, С. С. Аскеров, В. С. Боровікова, І. С. Ганенко, Н. О. Гольдберг, В. В. Драгунов, А. О. Козаченко, Є. В. Кузьмічова, М. І. Орлова, О. М. Посвистак, С. В. Свириденко, С. А. Скрипниченко, Х. М. Танривердієв, А. В. Шевчишин та

ін. При цьому у науковій доктрині аналізований порядок кримінального провадження щодо осіб, які реалізують функцію правосуддя, а також інших категорій осіб вчені досліджували з позиції висвітлення забезпечення прав при затриманні окремої категорії осіб [1; 3; 40]; як особливостей початку досудового розслідування [214], так і досудового розслідування загалом [167; 181]; специфіки повідомлення про підозру [107]; процесуальної діяльності прокурора в аналізованих кримінальних провадженнях [69]; порядку та підстав відсторонення судді від здійснення правосуддя [99], окремих особливостей доказування у кримінальних провадженнях стосовно суддів [215] тощо.

На сьогодні у фахових джерелах відображені та обґрунтовані різні погляди щодо правової природи, сутності та змісту, а також значення досліджуваної диференційованої форми кримінального провадження. Так, О. М. Посвистак виокремлює характерні ознаки кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, які відображають його специфіку, до яких, зокрема, він відносить: регулювання його окремих процедур Конституцією України; поліджерельність правового регулювання кримінального провадження щодо окремої категорії осіб; обмеженість переліку суб'єктів, на яких поширюються відповідні гарантії, функціональне призначення яких полягає у забезпеченні ефективного здійснення цими суб'єктами їх професійної та службової діяльності, спрямованої на виконання публічно-правових функцій; прийняття процесуальних рішень та вчинення процесуальних дій виключно суб'єктами, які в ординарній процедурі кримінального провадження не беруть участь [108, с. 13-14].

В. В. Навроцька відмічає про певну складність розслідування цієї категорії кримінальних проваджень, через наявність у такої категорії осіб значних зв'язків у системі органів державної влади, що дозволяє їм активно протидіяти кримінальному провадженню. Зокрема, при розслідуванні протиправної діяльності окремих категорій осіб на органи досудового розслідування та суд здійснюється різного роду тиск (від погроз до спроб підкупу). Окрім того, зауважує вчена, правове регулювання особливостей провадження щодо окремої категорії осіб здійснюється не лише КПК України, але й різними законами, що

містять неточності та прогалини. [92, с. 63]. Відтак, існує проблема узгодження приписів норм зазначеного імунітету та відповідних норм кримінально-процесуального права. З одного боку, необхідно захистити окрему категорію осіб від незаконних посягань і створити належні умови для їх роботи, а з іншого – існує небезпека перетворення імунітету із додаткової гарантії на нездоланну перешкоду на шляху досягнення цілей кримінального судочинства [23, с. 8].

А. А. Ренкас у дисертаційному дослідженні обґрунтовує тезу про те, що особливої форми кримінального провадження щодо окремої категорії осіб по суті не існує, адже законодавець у нормах глави 37 КПК України не встановив єдину сукупність норм або єдину процедуру, яка однаково застосовується до всіх осіб, які передбачені в ст. 480 КПК України [154, с. 99]. З цього приводу О. В. Сачко пропонує встановити єдиний універсальний імунітет стосовно народних депутатів, слідчих, прокурорів, детективів, суддів, адвокатів та інших фахівців права, які надають правничу допомогу, що передбачає – затримання, арешт, притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності допускається за згодою Міністра юстиції, виданою на підставі подання Генерального прокурора чи його заступника, керівника регіональної прокуратури або Директора НАБУ чи його заступника (щодо працівників самої прокуратури) [166, с. 74].

Власне можна помітити, що в цілому позиції вчених є відносно схожими щодо нормативного визначення особливостей здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, в тому числі тих, що реалізують функцію правосуддя. Так, С. В. Свириденко за результатами дисертаційного дослідження прийшов до висновку, що проблемами сучасного стану наукової розробки та законодавчої регламентації порушеної тематики є: 1) фрагментарність досліджень, через що в теорії кримінального процесу відсутні, по-перше, чіткий підхід до визначення кола суб'єктів, які користуються недоторканністю; по-друге, єдиний системний підхід до розуміння особливостей та проблем здійснення розслідування щодо цієї категорії осіб; 2) застарілість певних доктринальних положень, адже зміни, що відбулися останніми роками в національному законодавстві, спрямовані на запровадження концептуально

нового підходу до регулювання здійснення досудового розслідування взагалі та стосовно осіб, які користуються недоторканністю, зокрема. Першопричиною проблеми, характерної для досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю, є недосконалість його законодавчої регламентації. Пояснюється це тим, що навіть у чинному КПК України регламентовано загальний порядок здійснення досудового розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень, а також відсутність правового забезпечення особливостей реалізації процедури досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб [167, с. 188-189].

З огляду на викладене здійснення кримінального провадження щодо даної категорії осіб вимагає особливого наукового аналізу та пошуку раціональних шляхів забезпечення справедливого та об'єктивного розгляду справ щодо суддів і захисту їхніх прав з одного боку та відповідальністю за вчинені дії – з іншого. Тому, як справедливо констатує І. О. Староста, ключовим у питанні притягнення суддів до відповідальності є пошук справедливого балансу між фундаментальним принципом діяльності судової гілки влади (у всіх суверенних державах це її незалежність від будь-якого зовнішнього впливу) та невідворотністю покарання для судді у разі допущення ним винного порушення закону, прав та інтересів фізичних та/або юридичних осіб [178].

У національному законодавстві специфіка здійснення кримінального провадження стосовно судді визначена передусім у Конституції України [72] та розкривається у Законах України «Про судоустрій і статус суддів» [145], «Про Конституційний Суд України» [144], «Про Вищу Раду правосуддя» [141], КПК України [77]. Разом з тим, практика здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб демонструє суперечливість чинного правового регулювання низки проблемних аспектів процедури притягнення суддів до кримінальної відповідальності. Очевидно, що в першу чергу мова йде про особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею, адже, як зазначається у рішенні Ради суддів України від 8

червня 2017 року № 34, подання заяв про вчинення суддями кримінальних правопорушень та здійснення досудового розслідування в той час, коли суддя ще не прийняв рішення по суті, є безпосереднім втручанням в його професійну діяльність, створення ситуації залякування і напруження [163].

Отже, надалі, вважаємо за необхідне відмітити про використання такого інструменту впливу на незалежну суддівську діяльність як відкриття стосовно них кримінальних проваджень. Так, свого часу у 2015-2019 роках було зареєстровано 2718 таких проваджень. Масштабність цих дій свідчила про використання ст. 375 КК України в ролі знаряддя впливу на незалежність суддів, адже кількість проваджень, направлених до суду, вимірювалася одиницями (у 2019 році – два). Тобто проблема полягала у двох аспектах: а) внесення матеріалів до ЄРДР своєю кількістю виражало засіб незадоволення та впливу уповноважених державних органів або учасників провадження (сторін у справі); б) процесуальний ефект такої практики був нікчемний, якщо не зважати на психологічний вплив на суддів у ході розгляду ними конкретних справ або ж за їх наслідками [96].

І хоча ст. 375 КК України було визнано неконституційною у 2020 році, а згодом відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень» від 13 липня 2023 року № 3233-IX зазначену статтю КК України було виключено. Проте такий інструмент, як свідчить реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, залишається актуальним у використанні з метою впливу на суддю у здійсненні справедливого правосуддя і зрештою прийнятті неправосудного рішення [105]. Однак такі звернення суддів щодо ініціювання кримінальних проваджень стосовно них здебільшого мають поодинокий характер. При цьому, як правило, ВРП розглядаючи такі звернення не вбачає ризиків для судді під час здійснення правосуддя та не розцінює як здійснення впливу чи тиску на нього з метою перешкодити виконанню професійних обов'язків [57, с. 405].

У 2013 році у своєму висновку ВС України запропонував внести зміни у ст. 214 КПК, де передбачити обов'язок вносити до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, особами, зазначеними у ст. 481 КПК України (тобто Генеральним прокурором України або його заступником), які здійснюють повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб [18].

Натомість С. Г. Волкотруб, досліджуючи у 2003 році питання встановлення додаткових гарантій у стадії порушення кримінальної справи [23, с. 9], підкреслює, що ефективність правової норми про порушення кримінальної справи проти конкретної посадової особи виключно Генеральним прокурором досить сумнівна, оскільки практика свідчить, що переважна більшість кримінальних справ порушується за фактом. Крім того, надання права порушити кримінальну справу лише одній особі обмежує гарантії дотримання прав громадян.

На сьогодні особливий початок досудового розслідування здійснюється відносно судді ВАС (ст. 480-1 КПК), який передбачає: 1) особливого суб'єкта, уповноваженого на внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС до ЄРДР (Генеральний прокурор, виконувач обов'язків Генерального прокурора); 2) обов'язок зазначених осіб невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити ВС про початок досудового розслідування.

Виникає питання, чому в положеннях законодавства передбачено особливий початок досудового розслідування тільки стосовно даної категорії суддів. Безперечно судді цього суду мають особливий статус з огляду на специфіку кримінальних проваджень, підсудних йому. Водночас поза увагою законодавця в цьому сенсі залишились судді КСУ, Голова та члени ВРП, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і зрештою судді судів загальної юрисдикції. На наше переконання з метою зміцнення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них особливий порядок початку

досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України [57, с. 405].

У зв'язку з цим слід процитувати зауваження Головного юридичного управління щодо встановлення додаткових гарантій у кримінальному провадженні стосовно суддів ВАС про те, що «процесуальні особливості кримінального провадження стосовно суддів ВАС є штучно створеними і не впливають із положень Конституції України» [47]. Серед іншого такий висновок обґрунтований тим, що законодавець, розширюючи обсяг імунітету щодо зазначеної категорії осіб, не враховує єдиний статус суддів. До того ж 58,8 % опитаних нами респондентів відкинули твердження про необхідність нормативного встановлення додаткових гарантій для суддів ВАС.

Поруч з цим з цього приводу у науковій літературі справедливо звертається увага і на проблему розмежування статусу суддів і суддів КСУ. На думку С. Є. Абламського, зумовлено це тим, що КСУ є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України, законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Тобто на відміну від суддів, перелік яких указаний в п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, судді Конституційного Суду безпосередньо не здійснюють правосуддя [1, с. 229-230]. Відтак, зазначає Б. Бондаренко, гарантії незалежності судів загальної юрисдикції і їх суддів не є тотожними гарантіям незалежності органів конституційного правосуддя і їх членів, але за метою їх існування (убезпечення від впливу інших гілок влади та різноманітних інституцій) — багато в чому вони є схожими. Слушними видаються слова із доповіді судді Конституційного Суду Італії Антоніо Бальдасаре: «Конституційний Суд не є частиною судової влади, але є незалежною інституцією, яка діє на найвищому рівні конституційної системи» [10, с. 61].

Крім наведених вище індикаторів використання такого інструменту як відкриття кримінального провадження стосовно судді з метою вплинути на нього

під час здійснення правосуддя може свідчити і надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення. Так, ВРП у своєму щорічному звіті (2019 р.) зауважила про виявлення непоодиноких випадків цього факту. Так, відповідно до зазначеного звіту з актів реагування на рішення ВРП про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, що були прийняті у 2019 році, ВРП стало відомо лише про одне кримінальне провадження, за результатами якого судді повідомлено про підозру та направлено обвинувальний акт до суду, та про одне кримінальне провадження стосовно судді, яке було закрито [147]. Відтак надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення може свідчити про тиск на суддю з метою впливу на його процесуальну поведінку. Про можливість існування такої проблеми майже одноголосно заявили опитані нами правозастосувачі (84,2 %).

В цьому контексті варто звернути увагу на зарубіжний досвід, зокрема на положення ст. 19 Закону Республіки Молдова № 544 від 20.07.1995 щодо статусу судді, де у п. 4 регламентовано процедуру порушення кримінального провадження щодо судді, яке може бути відкрито лише Генеральним прокурором або його першим заступником, а в разі його відсутності — заступником на підставі наказу Генерального прокурора за погодженням з Вищою радою магістратури згідно з умовами КПК [233].

З нашої позиції надання повноважень відкривати кримінальні провадження щодо аналізованого суб'єкта Генеральному прокурору за згодою органу суддівського самоврядування є розумною гарантією зменшення ризику зловживання владою прокуратурою у вигляді пропорційного компромісу. Адже такий порядок ускладнюється необхідністю отримати згоду органу суддівського самоврядування. Крім того озвучена процедура відкриття провадження нейтралізує спроби неправдивих повідомлень про вчинення кримінального правопорушення суддею [57]. Примітно, що з таким твердженням погодилось 83,3 % опитаних нами представників юридичної спільноти (*Додаток А*).

Разом з тим у юридичній літературі слушно відмічається, що при вирішенні питання про застосування особливого порядку здійснення кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб, потрібно чітко визначити, чи перебуває та особа, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження на певний час у відповідному статусі, котрий дає їй можливість користуватися особливим режимом провадження [83, с. 340]. Тому, зазначає В. В. Навроцька, у кримінальних провадженнях стосовно окремої категорії осіб слід встановити: чітку дату виникнення та закінчення в учасника провадження, згаданого у ч.1 ст.480 КПК України відповідного правового статусу; момент початку та закінчення інкримінованого йому діяння за ознаками певного складу кримінального правопорушення; дату прийняття рішення щодо початку кримінального провадження стосовно цього учасника [92, с. 71].

У випадку здійснення кримінального провадження щодо судді такі факти визначаються положеннями нормативно-правових актів, які регламентують статус судді. Так, у ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Відповідно до ч. 1 ст. 53 вказаного Закону судді гарантується перебування на посаді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення судді з посади або припинення його повноважень відповідно до ст. 126 Конституції України та цього Закону. Як убачається із рішення ВРП від 11 червня 2024 року № 1785/0/15-24, з огляду на те, що повноваження судді припинилися у зв'язку з ухваленням ВРП рішення про її звільнення з підстав відмови судді від оцінювання, подання заступника Генерального прокурора про надання згоди на утримання під вартою судді у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 111, ч. 7 ст. 111-1 КК України, не може бути розглянуто ВРП, підлягає залишенню без розгляду та

поверненню [157]. В іншому рішенні ВРП підставою залишення подання заступника Генерального прокурора без розгляду було припинення повноважень судді у зв'язку з отриманням останнім громадянства іншої країни [156]. У цьому контексті показовими є результати анкетування фахівців у галузі права, відповідно до яких 52,6 % респондентів переконані у відсутності необхідності розмежовувати статус суддів, перелік яких указаний в п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та суддів КСУ в частині встановлення особливостей здійснення кримінального провадження (*Додаток А*).

Аналогічну позицію займає і ВС в частині здійснення кримінального провадження щодо адвоката. Так суд касаційної інстанції не погодився із позиціями судів попередніх інстанцій, які дійшли висновку, що самої наявності у виправданого свідoctва про право на зайняття адвокатською діяльністю, незалежно від зупинення права на здійснення такої діяльності, достатньо, щоб на нього поширювалися гарантії, передбачені ст. 481 КПК України. З цього приводу ВС зауважив, що вступивши на державну службу або займаючись іншою діяльністю, яка є несумісною з адвокатською, особа зобов'язана зупинити адвокатську діяльність та не може розраховувати на збереження гарантій, притаманних адвокатській діяльності, оскільки погоджується підкорятися зовсім іншим правилам, які в багатьох аспектах несумісні з діяльністю адвоката. Саме для запобігання конфлікту відповідальності передбачено зупинення права на здійснення адвокатської діяльності. На підставі викладеного ККС доходить висновку, що на особу, право якої на заняття адвокатською діяльністю припинено або зупинене відповідно до Закону про адвокатуру, не поширюються положення глави 37 КПК України щодо особливого порядку кримінального провадження [131].

Не зважаючи на те, що вже склався відносно єдиний правозастосовний підхід щодо цього питання, у науковій літературі все ж таки обґрунтовується необхідність встановлення у нормах КПК України обов'язку слідчого, прокурора, слідчого судді, суду вживати заходів щодо виявлення належності певної особи до окремої категорії осіб, передбаченої ч. 1 ст. 480 КПК України

при проведенні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень у разі наявності обставин, що можуть вказувати на неї [39, с. 6].

Одним із дискусійних питань серед науковців та правозастосувачів є неоднозначність нормативного закріплення, що має місце при вирішенні питання необхідності отримання згоди ВРП на застосування до судді запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, що спричинена оперуванням у ст. 482 КПК України поняттям «арешт», значення якого в цьому контексті тлумачиться по-різному як у теорії, так і правозастосуванні. У зв'язку з чим в науковій літературі цілком обґрунтовано обговорюється необхідність подолання вказаного дефекту, чим забезпечити правову визначеність в цьому питанні [108, с. 14].

У фахових джерелах (О. О. Юхно та С. Є. Абламський) також звертають увагу на проблему відсутності конкретики щодо уповноважених осіб та встановлення граничного строку на інформування державних та інших установ (службових осіб) у дефініції ст. 483 КПК України. У процедурі щодо умов такого інформування чітко не визначено положенням ст. 483 КПК України, що інформування здійснюється у разі набрання законної сили вироком щодо судді. Проте відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України повноваження судді припиняються у разі набрання законної сили обвинувальним вироком відносно судді за вчинення ним злочину. З огляду на викладене вчені аргументовано пропонують нормативно визначити необхідність інформування у два етапи, зокрема, коли вирок не набрав законної сили (після ухвалення), і одразу після набрання останнім законної сили [101, с. 46–47]. З метою врегулювання зазначеної прогалини підтримуємо пропозиції передбачити у ст. 483 КПК України конкретний строк повідомлення про застосування запобіжних заходів та/або ухвалення вироку державні органи та службових осіб, які обирали та призначали суддів чи відповідають за заміщення їх посад, з метою встановлення процесуальних гарантій щодо припинення суддівських повноважень та зменшення судової завантаженості у частині тимчасового призупинення судових справ на суддю [31]. Поруч з цим правниками відмічається неврегульованість ще багатьох інших питань, що пов'язані із порядком повернення клопотання

тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя [99, с. 314]; нормативною невизначеністю строку продовження дії цього заходу [108, с. 14]; накладення (нашарування) двох судових юрисдикцій (ВРП і місцевих судів (слідчих суддів)) у питаннях судового контролю під час затримання та взяття суддів під варту [138] тощо.

На думку деяких вчених з метою забезпечити суддям безперервну діяльність, охорону моральних цінностей, запобігти незаконному та необґрунтованому притягненню їх до кримінальної відповідальності, необхідно підвищити рівень недоторканності суддів шляхом наділення їх додатковими правовими гарантіями [7, с. 10]. Так, з позиції О. М. Овчаренко, доцільно запровадити правило про присутність представника Ради суддів України під час проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння судді, приміщень суду, де він відправляє правосуддя, здійснення тимчасового доступу до його речей і документів [95, с. 21]. На думку вченої встановлення додаткових гарантій усунуть можливості неправомірного тиску на суддів шляхом маніпулювання кримінальними провадженнями щодо них.

Необхідність встановлення додаткових гарантій у кримінальному провадженні щодо судді знаходиться і у фокусі уваги законодавця. Так, відповідно до проекту Закону України від 17 липня 2023 № 9497 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо розгляду кримінальних проваджень відносно суддів» для уникнення тиску на суддю, яка здійснює кримінальне провадження в суді щодо злочинів вчинених суддями, виникає необхідність у внесенні змін до КПК України та запровадження розгляду судових справ обвинуваченими, якими є судді, Вищим антикорупційним у складі двох суддів та трьох присяжних [136]. Варто констатувати, що правозастосувачі висловили неоднозначне бачення щодо наведеної законодавчої ініціативи. Так, 39,5 % респондентів зауважили, що такий порядок судового розгляду буде виступати запобіжником тиску на суддю, який здійснює кримінальне провадження в суді щодо злочинів вчинених суддями. Натомість, на думку 49,1 % опитаних, судовий розгляд кримінального

провадження стосовно судді повинен здійснюватися в загальному порядку з урахуванням правил підсудності (*Додаток А*).

Це далеко не весь перелік проблемних питань, озвучених у науковому середовищі під час аналізу правих положень, які регламентують здійснення кримінального провадження щодо судді. Тому, підсумовуючи, відмітимо, що роль судової влади у державі суттєво залежить від співвідношення та балансу між суддівським імунітетом та юридичною відповідальністю суддів. У цьому сенсі надзвичайно важливо, щоб механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності був збалансованим, а гарантії його незалежності – продуманими та юридично визначеними. Адже відсутність балансу між судовим імунітетом і відповідальністю судді, ймовірно, спричинить або послаблення його незалежності або відсутність відповідальності, обидва моменти можуть негативно впливати на роль судової влади у забезпеченні законності на рівні держави і суспільства [57, с. 406].

1.3 Процесуальний порядок кримінального провадження щодо судді у кримінальному процесі зарубіжних країн

Національне законодавство у ст. 126 Конституції України декларує незалежність і недоторканність судді, що передбачає заборону впливу на суддю у будь-який спосіб; його затримання або утримування під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом без згоди ВРП, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; притягнення до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [72].

Принагідно нагадаємо, що імунітет стає процесуальним, коли у законодавстві визначено так би мовити певні процедурні «перешкоди» притягнення судді до кримінальної відповідальності шляхом ігнорування звичайних правил кримінального провадження або підпорядкування його

спеціальним правилам. І тут з огляду на викладене використання такого виду імунітету далеко не є поширеним.

Досвід країн Європи свідчить про те, що принцип недоторканності суддів реалізований у законодавстві зарубіжних країн як у більшій, так і у меншій мірі, ніж в Україні. Додаткові гарантії недоторканності суддів більш притаманні східноєвропейським країнам. Д. В. Колесник, досліджуючи недоторканність суддів дійшов до висновку про наявність надто широкого, у порівнянні з європейськими країнами, обсягу гарантій недоторканності суддів в Україні та необхідність удосконалення механізму притягнення суддів до відповідальності [71, с. 36]. Однак, досліджуючи зарубіжний досвід нормативної регламентації в частині особливостей кримінального провадження щодо судді, дозволимо не погодитись з наведеною позицією з огляду на нижчевикладене.

Загалом, про можливість існування процесуального імунітету згадується в міжнародних документах, зокрема:

– у ст. 10 Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленої 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) зауважено, що кримінальне переслідування, включаючи арешт, може бути застосоване щодо судді тільки за умови, що це не вплине на його/її незалежність [46];

– у Висновку №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів ст. 52 передбачає, що судді, які у процесі своєї діяльності на посаді вчиняють те, що за будь-яких обставин кваліфікується як кримінальне правопорушення (наприклад, отримання хабара), не можуть користуватися імунітетом від звичайного кримінального процесу. Водночас у ст. 54 згаданого висновку констатується, що у деяких європейських країнах стало звичним ініціювання незадоволеною стороною порушення кримінальної справи проти судді. У зв'язку з цим КРЄС вважає, що у країнах, у яких кримінальне розслідування або провадження можуть розпочинатися за заявою приватної особи, повинен існувати механізм для попередження або припинення такого розслідування чи провадження проти судді у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, якщо відсутні

підстави вважати, що суддю має бути притягнуто до кримінальної відповідальності [43, с. 135].

Оскільки не існує жорстких європейських стандартів щодо недоторканності суддів, держави користуються великою свободою розсуду в питанні організації судової влади, включаючи питання створення систем забезпечення професійної та етичної поведінки суддів [19]. Саме тому законодавчі підходи європейських країн до нормативного визначення імунітету політиків, високопоставлених державних діячів та суддів, інколи є досить суперечливими. Існують різні законодавчі бачення щодо нього, особливо це стосується меж дії цього імунітету. Одні захищають ідею про те, що принцип імунітету слід розглядати як захист та гарантію справедливого судового розгляду, тоді як інші вбачають у ньому активну загрозу фундаменту демократії та рівності перед законом.

У сучасних політичних системах як обсяг імунітету, так і спосіб його скасування є різноманітними. Існує кілька моделей захисту суддів процедурним імунітетом в сфері кримінальних процесуальних відносин [64, с. 107]. Як зазначає польський дослідник П. Мікулі, імунітет може також мати формальний/процедурний характер, що стосується виключення або обмеження можливості застосування положень процесуального права. У випадку суддів (подібно до членів парламенту та осіб, які виконують інші публічні функції), його характерною рисою є відносне виключення можливості переслідування за вчинений злочин: певне діяння, вчинене особою, захищеною імунітетом, все ще є злочином або іншим протиправним діянням, але переслідування протягом періоду імунітету фактично неможливе без отримання згоди відповідного органу. Тому це можна розуміти як відмову від застосування встановленої законом процедури у даній справі. Цей вид імунітету, якщо він поширюється на суддів, може захистити їх від кримінального переслідування за діяння, які мають ознаки злочину, вчинені під час виконання службових обов'язків, а також поза ними. Такий формальний імунітет суддів існує, наприклад, у Польщі та

Угорщині. Однак він не дуже поширений у так званих старих демократіях (Великій Британії, Німеччині, Сполучених Штатах чи Франції) [238].

Отже, у сфері кримінальної відповідальності суддів за дії, вчинені поза залом суду, можуть зустрічатися дві різні конкуруючі позиції. Тут можна говорити про модель, за якої переслідування суддів є повністю допустимим, або про модель відносного захисту шляхом застосування формального імунітету, який може бути скасований у відповідній процедурі [238]. Наведена позиція щодо законодавчих підходів зарубіжних країн в частині розуміння суддівського імунітету підтверджується аналізом Конституції та законів, що регламентують статус судді. Фактично, у деяких європейських країнах (Франція, Німеччина) та країнах із загальною правовою системою (США, Велика Британія), відповідно до сформованої в них традиції, судді не мають права на імунітет. Тому судді можуть нести особисту відповідальність за злочини та порушення закону, які вони вчиняють під час виконання своїх обов'язків, як і будь-який звичайний громадянин [228]. С. Грегорчик-Абрам пояснює це авторитетом суддів, що виключає можливість їх необґрунтованого затримання або кримінального переслідування, зрілими демократіями та високою правовою і політичною культурою, що мінімізує політичний ризик зловживання можливістю відсторонення судді через зміст винесених рішень [32].

У Франції до суддів справді застосовується загальний порядок здійснення кримінального провадження. Представники судової влади підпорядковуються загальним правовим принципам: згідно з французьким законодавством, суддя більше не користується жодними юридичними привілеями чи імунітетом з моменту набрання чинності Законом від 4 січня 1993 року № 93-2. Тому вони можуть бути переслідувані за законом, як і будь-який інший громадянин відповідно до принципу загальної рівності перед законом. Вони можуть бути притягнуті до відповідальності або як державні службовці, або як судді та прокурори. В останній якості вони підпадають під дію спеціальних положень закону про кримінальну відповідальність, що передбачають, серед іншого,

покарання за зловживання владою, незаконне привласнення документів або розтрату майна [230, с. 8-9].

Схожа регламентація аналізованого суддівського імунітету передбачена у німецькому законодавстві, відповідно до якого судді в Німеччині не користуються недоторканністю. Згідно зі ст. 97 Конституції Німеччини [227] «судді є незалежними та підпорядковуються лише закону». Незалежність суддів вважається основою законного функціонування системи правосуддя. Якщо суддя під час виконання своїх судових обов'язків або в іншій ситуації порушує основоположні принципи Основного закону (федеральної конституції) чи правопорядок, що регулюється цією конституцією, Бундестаг може подати до Конституційного Суду клопотання про переведення такого судді на іншу посаду, про відставку або, якщо буде доведено навмисну поведінку, може вирішити заборонити йому здійснювати свою професію. Суд приймає своє рішення більшістю у дві третини голосів і є остаточним. За встановлене тлумачення закону в безпосередніх інтересах судді, він підлягає покаранню, передбаченому §339 КК [230].

В деяких країнах процесуальний імунітет поширюється тільки на окремих суддів. Так, в Болгарії імунітетом членів Національних Зборів (члени парламенту) користуються тільки судді Конституційного Суду. Кримінальне переслідування проти них не може бути порушено до зняття їх імунітету, що може бути зроблено лише за наявності достатніх доказів вчинення злочину загального характеру, представлених суду Генеральним прокурором [222]. Спочатку його мали також судді судів загальної юрисдикції, проте зі змінами до Конституції Болгарії у 2003 році їхній імунітет було зведено до функціонального кримінального та цивільного, а зі змінами 2007 року процесуальний елемент (для пред'явлення обвинувачення та затримання) було повністю ліквідовано. Наразі дозвіл Верховного Суду не потрібен для порушення кримінального переслідування або затримання судді, прокурора чи слідчого. На засіданні магістрата може бути висунуто обвинувачення судді та можуть бути вжиті процесуальні дії відповідно до процедури, передбаченої для звичайних громадян

[221]. Водночас ст. 230 Закону Болгарії «Про судову владу» у разі, якщо суддю, прокурора чи слідчого притягують як обвинуваченого, Вища судова рада тимчасово відсторонює його від посади до завершення кримінального провадження за клопотанням Генерального прокурора. Згадана норма передбачає порядок відсторонення від посади, строк, який не може перевищувати термін здійснення досудового розслідування. При цьому у разі обрання стосовно судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту він автоматично вважається тимчасово відстороненим від посади з дня набрання чинності судовим актом про застосування цього заходу [220]. Таким чином, кримінальне провадження стосовно судді передбачає тільки специфічний порядок відсторонення судді від посади, а в іншому провадження здійснюється за загальними правилами.

Аналогічне законодавче ставлення щодо визначення процесуального імунітету стосовно окремої категорії суддів передбачено у Конституції Словаччини. Зокрема ст. 136 вказаного Основного закону країни тільки стосовно судді Конституційного Суду може бути застосований особливий порядок кримінального провадження. Якщо суддю Конституційного Суду було затримано під час вчинення злочину, компетентний орган зобов'язаний негайно повідомити про це Голову Конституційного Суду, а у випадку Голови Конституційного Суду – Віце-голову Конституційного Суду. Суддю вказаного Суду не може бути взято під варту без згоди Конституційного Суду. А у ст. 148 зазначено, що суддя або народний засідатель не може бути притягнутий до відповідальності за правову думку, висловлену в процесі прийняття рішення, навіть після припинення повноважень, крім випадків вчинення кримінального правопорушення [240]. Відтак, процесуальний імунітет на всіх інших суддів не поширюється.

Є країни, де встановлено додаткові обмеження суддівського імунітету. Найчастіше вони полягають у тому, що згода уповноваженого органу на початок досудового розслідування, затримання чи арешт судді не потрібна, якщо ним вчинено тяжке кримінальне правопорушення. Так, згідно із ч. 4 ст. 19 Закону

Республіки Молдова, який регламентує статус суддів [233], у разі вчинення суддею злочинів, передбачених статтями 243, 324, 326 та 330-2 КК Республіки Молдова, а також у разі очевидних злочинів, згода Вищої ради магістратури для початку кримінального переслідування не потрібна.

Схожі обмеження встановлені у ст. 107 Конституції Республіки Косово, де зазначено, що судді, включаючи народних засідателів, користуються імунітетом від кримінального переслідування, цивільних позовів та звільнення з посади за прийняті рішення, подані голоси, висловлені думки та інші дії, що вчиняються в межах їхніх обов'язків та відповідальності як суддів. Водночас, судді, включаючи народних засідателів, не користуються імунітетом і можуть бути звільнені з посади, якщо вони навмисно порушили закон. Якщо суддю звинувачують або арештовують, про це негайно повідомляється Судова рада Косово [232].

У разі, якщо законодавство зарубіжних країн встановлює процесуальний імунітет стосовно судді, то він може передбачати: 1) вимогу щодо отримання дозволу на притягнення судді до кримінальної відповідальності; 2) спеціального суб'єкта, уповноваженого починати кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, до вчинення якого причетний суддя [64].

1) Попередній дозвіл на кримінальне переслідування. Притягненню судді до кримінальної відповідальності, або, що більш серйозно, рішенням щодо його арешту чи тримання під вартою, може передувати отримання спеціального попереднього дозволу. *По-перше*, такий дозвіл може надавати найвищий судовий орган або орган суддівського самоврядування. Так, у Швейцарії без дозволу Великої ради суддя не може бути притягнутий до відповідальності за злочини чи правопорушення, вчинені під час виконання своїх обов'язків [235]. Відповідно до законодавства Польщі суддя не може бути затриманий або притягнутий до кримінальної відповідальності без дозволу компетентного дисциплінарного суду [241].

У Хорватії суддя не може бути затриманий або взятий під варту у провадженні щодо кримінального правопорушення, вчиненого під час

виконання своїх судових обов'язків, без схвалення Державної судової ради. За кримінальні правопорушення, провадження за якими розпочато за приватною скаргою, клопотанням або якщо потерпіла сторона взяла на себе кримінальне переслідування, кримінальне провадження проти судді також не може бути розпочате або проведене без схвалення Державної судової ради (ст. 8 Закону Хорватії «Про суди») [229]. У свою чергу, згідно з ст. 137 Конституції Албанії суддів можна притягнути до відповідальності лише за згодою Вищої ради правосуддя [2]. Суддю може бути затримано або заарештовано лише у випадку, якщо його застали під час вчинення злочину або одразу після його вчинення. У такому разі компетентний орган негайно зобов'язаний повідомити Вищу раду правосуддя. Якщо Вища рада правосуддя протягом 24 годин не дасть згоди, компетентний орган зобов'язаний його звільнити [239].

По-друге, у деяких країнах на цьому етапі кримінального провадження потрібна згода політичного органу. У такому разі здійснення кримінального провадження проти судді може підлягати спеціальному попередньому схваленню політичної інституції. Так, у Латвії жодного суддю не можна заарештувати або затримати за підозрою у вчиненні злочину без згоди Парламенту (Сейму). Як у Чеській Республіці, так і в Естонії запитується дозвіл безпосередньо у Президента Республіки. Відповідно до ст. 76 Закону Чеської Республіки «Про суди та суддів» суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності або взято під варту за дії, вчинені під час виконання ним обов'язків судді або у зв'язку з виконанням таких обов'язків, лише за згодою Президента Республіки. При цьому орган, який порушив кримінальне переслідування проти судді, повідомляє про це Міністерство юстиції та голову відповідного суду [242]. Так, відповідно до § 3 (Основні гарантії незалежності судової влади) Закону Естонії «Про суди» суддя суду першої та другої інстанції може бути обвинувачений у кримінальній справі протягом строку своїх

² Вища рада правосуддя – конституційний інститут Республіки Албанія, який очолює Президент Республіки. Складається з п'ятнадцяти членів: Президента Республіки, Голови Верховного суду, Міністра юстиції, трьох членів, обраних Асамблеєю, та дев'яти суддів усіх рівнів, обраних Національною конференцією суддів.

повноважень лише за пропозицією пленарного засідання Верховного Суду та за згодою Президента Республіки. У свою чергу суддю Верховного Суду може бути обвинувачено у кримінальній справі протягом терміну його повноважень лише за пропозицією Канцлера юстиції та за згодою більшості членів Рійгікогу [226]. Отже убачається, що дозвіл на притягнення до кримінальної відповідальності стосовно суддів різних судів (залежно від інстанції) надають різні політичні суб'єкти.

Або, як передбачено у ч. 1 ст. 47. Закону Литовської Республіки «Про суди» [234], суддя може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, заарештований або іншим чином обмежений у своїй свободі лише за згодою Сейму, а між сесіями Сейму – за згодою Президента Республіки.

Натомість в Албанії з урахуванням зазначеного вище, якщо дозвіл притягнути до відповідальності та застосувати ізоляційні запобіжні заходи щодо суддів загальної юрисдикції надає судовий орган, то відповідно до ст. 137 Конституції Албанії суддю Верховного Суду можна притягнути до відповідальності лише за згодою Асамблеї (парламенту) [239].

Щодо України, то національне законодавство у ч. 1 ст. 126 Конституції України декларує обов'язок отримання згоди судового органу і тільки щодо затримання судді або утримування його під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Наразі необхідності отримати згоду на притягнення судді до кримінальної відповідальності законами України не передбачено.

2) Процесуальний імунітет може також полягати в суворому визначені осіб, уповноважених починати кримінальне провадження щодо судді. Як правило, такі повноваження має Генеральний прокурор або певний політичний орган. Наприклад, у Латвії лише Генеральний прокурор може порушити кримінальне провадження проти судді. Аналогічно, у Швеції лише Генеральний прокурор може порушити кримінальне провадження проти судді, за винятком справ, що стосуються членів Верховного Суду або Верховного

адміністративного суду. Стосовно останніх категорій суддів починати кримінальне провадження уповноважені парламентський омбудсмен або канцлер юстиції.

Згідно зі ст. 47 Закону Литовської Республіки «Про суди» [234] тільки Генеральний прокурор може розпочати досудове розслідування щодо судді. Однак, повноваження судді, який підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального діяння, можуть бути зупинені Сеймом, а між сесіями Сейму – Президентом Республіки. Повноваження судді зупиняються до набрання чинності остаточним рішенням у досудовому розслідуванні або рішенням у кримінальній справі. Якщо під час досудового розслідування виникнуть обставини, що унеможливають кримінальне провадження, або не буде зібрано достатніх даних для підтвердження вини судді у вчиненні кримінального діяння, або суддя не буде визнаний винним рішенням суду у кримінальній справі, повноваження судді поновлюються, і йому виплачується винагорода за період зупинення повноважень.

Згідно з ч. 4 ст. 19 Закону Республіки Молдова від 20 липня 1995 року № 544 щодо статусу судді, кримінальне переслідування може бути розпочато лише Генеральним прокурором або першим заступником Генерального прокурора, а у разі його відсутності – одним із заступників, на підставі наказу, виданого Генеральним прокурором за згодою Вищої ради магістратури у порядку, передбаченому КПК Молдови [233]. Рішення, за допомогою яких Вища рада магістратури виражає свою згоду або незгоду з початком кримінального переслідування, мотивуються та публікуються на офіційній веб-сторінці вказаної інституції.

Є країни, де згода на притягнення до кримінальної відповідальності має форму прийняття рішення про призупинення імунітету судді. Таке рішення щодо однієї категорії суддів приймає парламент, а щодо іншої президент Республіки. Зокрема, відповідно до спеціального закону Угорщини, що регламентує статус аналізованої категорії осіб, суддя є незалежним у своїй судовій діяльності та має право на такий самий імунітет, як і член Парламенту. У свою чергу парламент

приймає рішення про призупинення імунітету Голови Курії (Верховного Суду) та Голови Національного судового управління, а у разі порушення імунітету Голова Парламенту вживає необхідних заходів. У свою чергу, рішення про призупинення імунітету інших суддів приймає особисто Президент Республіки за пропозицією Голови Національної судової ради. У разі порушення недоторканності Президент Республіки вживає необхідних заходів за пропозицією Голови Національної судової ради [236]. Згідно зі ст. 552 КПК Угорщини, якщо під час кримінального провадження з'являється інформація про те, що обвинувачений користується імунітетом, подається клопотання про призупинення імунітету особи. Таке клопотання подається Головним прокурором до пред'явлення обвинувального акту, а після цього – судом у справі приватного обвинувачення. У разі виявлення злочину клопотання подається негайно. Якщо клопотання про скасування імунітету відхиляється особою, яка має право на скасування імунітету, провадження у справі припиняється. Якщо інше не передбачено законом, припинення провадження з таких підстав не перешкоджає веденню кримінального провадження після припинення дії особистого імунітету [223]. Отже, як зазначено у ст. 551 КПК Угорщини, кримінальне провадження може бути порушено проти осіб, які обіймають державні посади, визначені окремим законом, протягом терміну їх повноважень лише після призупинення імунітету. Судді, можуть бути допитані як підозрювані лише після призупинення імунітету, а до цього до таких осіб не можуть застосовуватися жодні примусові заходи, окрім випадків затримання на місці злочину.

За нашими спостереженнями, серед аналізованих вище вказаних нормативно-правових актів, що визначають статус судді, найбільш детально порядок кримінального провадження стосовно судді регламентовано польським законодавством. Так, відповідно до Закону «Про організацію загальних судів» [241] у ст. 80 (Судовий імунітет) процедура притягнення судді до кримінальної відповідальності передбачає:

1) Правила затримання, відповідно до яких суддю не може бути затримано або притягнуто до кримінальної відповідальності без дозволу компетентного дисциплінарного суду. Виключенням є затримання судді, якщо його спіймали на гарячому під час скоєння злочину, і в даному випадку тримання під вартою необхідне для забезпечення належного ходу провадження. До винесення постанови про дозвіл на притягнення судді до відповідальності можуть вживатися лише невідкладні дії. Голова апеляційного суду, юрисдикція якого знаходиться за місцем утримання під вартою, негайно повідомляється про затримання судді. Він може наказати негайно звільнити затриманого суддю. Голова апеляційного суду негайно повідомляє Національну раду судочинства, Міністра юстиції та Першого Голову Верховного Суду про факт затримання судді.

2) Порядок прийняття заяви (клопотання) про дозвіл на порушення кримінального переслідування щодо судді. Якщо заява (клопотання) не походить від прокурора, то має бути підготовлена та підписана адвокатом або юрисконсультом, який діє як довірена особа. Якщо заява (клопотання) про дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності не відповідає формальним вимогам процесуального документа, визначеним КПК, або є явно необґрунтованою, голова дисциплінарного суду відмовляє в її прийнятті. Апеляцію на постанову про відмову в прийнятті заяви (клопотання) може бути подано до дисциплінарного суду, компетентного розглядати заяву.

3) Порядок надання дозволу на притягнення судді до кримінальної відповідальності, який охоплює:

– строки розгляду такої заяви (клопотання), зокрема Дисциплінарний суд розглядає заяву (клопотання) про дозвіл на порушення кримінальної справи проти судді протягом чотирнадцяти днів з моменту її отримання дисциплінарним судом. Якщо заява про дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності або на тимчасовий арешт стосується судді, якого спіймали на місці злочину або проступку, і останній все ще перебуває під вартою, Дисциплінарний суд негайно, не пізніше ніж протягом 24 годин з моменту

отримання заяви (клопотання) дисциплінарним судом, приймає рішення щодо клопотання. Постанова про дозвіл на кримінальне переслідування або тимчасовий арешт судді підлягає негайному виконанню;

– порядок розгляду заяви (клопотання). Перед винесенням постанови дисциплінарний суд заслуховує дисциплінарного доповідача, суддю, представника органу або особу, яка подала заяву (клопотання) про видачу дозволу, – якщо вони з'явилися. Їхня неявка, а також неявка адвоката захисту не зупиняє розгляд клопотання. Суддя, якого стосується провадження, має право ознайомитися з документами, доданими до заяви. Однак, під час подання клопотання до дисциплінарного суду прокурор може передбачити, що ці документи або їх частина не можуть бути надані судді в інтересах підготовчого провадження;

– вимоги до рішення, ухваленого за результатами розгляду заяви про дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності. Зокрема, таке рішення приймається Дисциплінарним судом у формі постанови, якою дозволяється притягнення судді до кримінальної відповідальності, якщо є достатньо обґрунтована підозра у вчиненні ним правопорушення. Якщо прокурор, подаючи клопотання про дозвіл на порушення кримінальної справи проти судді, також просить дозволити тимчасове затримання судді, така постанова також повинна містити дозвіл на затримання судді та застосування тимчасового тримання під вартою, якщо дисциплінарний суд не вирішить інакше.

Відтак, підсумовує польський науковець М. Велец, у вищезазначеному обов'язі «суддівський імунітет є формальним імунітетом. Він не виключає відповідальності чи караності за вчинене діяння, а лише запроваджує заборону на притягнення особи з таким імунітетом до кримінальної відповідальності, якщо прокурор не отримає згоди уповноваженого органу. Захисний ефект імунітету означає, що до його скасування остаточною постановою дисциплінарного суду неприпустимо порушувати та продовжувати провадження проти особи, яку він захищає. Те саме стосується суддів Конституційного

Трибуналу, які мають такий самий тип формального імунітету. Згідно зі ст. 196 Конституції Республіки Польща, суддя Конституційного Трибуналу не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності або позбавлений волі без попередньої згоди Конституційного Трибуналу. Суддя не може бути затриманий або заарештований, крім випадків, коли його спіймали на гарячому під час вчинення злочину, якщо його затримання необхідне для забезпечення належного ходу провадження. Про затримання негайно повідомляється Голова Конституційного Трибуналу, який може наказати негайно звільнити затриманого [237, с. 80].

Однак, на нашу думку, юридичне визначення процесуального імунітету щодо судді чітко показує, що польське законодавство передбачило високий ступінь захисту останнього від кримінальної відповідальності. Припускаємо, що така регламентація здійснення кримінального провадження стосовно судді створює перепони для системи правосуддя. Трудомістка процедура зняття недоторканності перешкоджає своєчасному встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення суддею, що може мати наслідком втрату доказів.

У поодиноких випадках законодавці деяких європейських країн розширюють дію суддівського імунітету в частині особливостей проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій. Зокрема ч. 3 ст. 47 Закон Литовської Республіки «Про суди» встановлює, що на підставах та у порядку, встановлених законом, застосування методів та засобів збору інформації кримінальної розвідки щодо судді може бути розпочато лише за рішенням керівника головного органу кримінальної розвідки або уповноважених ним посадових осіб за згодою Генерального прокурора або прокурора Генеральної прокуратури чи уповноваженого ним районного прокурора, який контролює законність дій кримінальної розвідки та координує їх виконання. У невідкладних випадках застосування методів та засобів збору інформації кримінальної розвідки щодо судді, які через характер та/або тривалість їх використання не потребують санкції прокурора чи суду, може бути розпочато за рішенням

керівника головної установи кримінальної розвідки або уповноважених ним посадових осіб. Після прийняття цього рішення протягом одного робочого дня має бути отримана згода Генерального прокурора або уповноваженого ним прокурора Генеральної прокуратури чи районної прокуратури, який контролює законність дій кримінального розслідування та координує їх виконання. Якщо такої згоди не отримано, використання методів та засобів збору кримінальної інформації проти судді має бути припинено, а інформація, отримана в ході такого використання, має бути негайно знищена [234].

У свою чергу законодавство Молдови передбачає, що недоторканність судді поширюється на його житло, службове приміщення, транспортні засоби та засоби зв'язку, що використовуються ним, кореспонденцію, особисті майно та документи. Суддя не може обшуканий без згоди Вищої ради магістратури [233].

З огляду на викладений огляд законодавства, можна констатувати, що більшість європейських країн розглядають незалежність судді як підставу імунітету. Суддівська недоторканність є гарантією діяльності не лише в Україні, вона існує у більшості демократичних держав, закріплена в конституціях Албанії, Болгарії, Естонії, Молдови, Косово, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Чехії тощо. Для деяких демократичних держав, до яких, вважаємо, можна віднести і Україну, характерна тенденція до обмеження суддівського імунітету. Натомість у країнах зі сталими демократіями (США, Німеччина, Франція Велика Британія) судді не мають права на процесуальний імунітет, а тому притягуються до кримінальної відповідальності у відповідності із принципом рівності усіх перед законом та судом.

Висновки до розділу 1

1. На підставі аналізу фахових джерел та окремих історичних подій та фактів здійснено спробу висвітлити основні значення імунітету, що пов'язані з його виникненням. З'ясовано, що становлення імунітету зумовлено необхідністю надання певних прав та привілеїв дипломатичним представництвам і їхнім співробітникам; державі та її власності; окремим верствам населення, які мали особливе становище у суспільстві (князі, купці, представники духовенства, бояри, великі землевласники тощо). Відмічено, що одним із перших історичних документів, в якому йшлося про недоторканність певної категорії державних діячів України, є конституційний проект Української народної партії «Основний закон «Самостійної України» спілки народу Українського» (1905 р), який декларував недоторканість представників законодавчої гілки влади та міністрів.

2. Констатовано, що становлення сучасного інституту суддівського імунітету відбувалося паралельно з розвитком судової влади в Україні. З проголошенням незалежності основним нормативно-правовим актом, який декларував недоторканність суддів виступала Конституція України. При цьому конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів визначався Законом України «Про статус суддів» (1992 р.), яким у ст. 13 «Недоторканність суддів» було регламентовано особливу процедуру притягнення суддів до кримінальної відповідальності, яка передбачала наступні положення: правила затримання та арешту судді, відповідно до яких суддя не міг без згоди Верховної Ради України бути затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом; порядок проведення процесуальних заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; правила підсудності кримінальних справ щодо судді КСУ та будь-якого суду загальної юрисдикції, відповідно до яких судовий розгляд у першій інстанції у аналізованих провадженнях здійснювався апеляційним судом.

Охарактеризовано порядок розгляду питання щодо надання згоди на затримання чи арешт судді, який був передбачений згодом з прийняттям постанови «Про Регламент Верховної Ради України» 16 березня 2006 року № 3547-IV, та визначав: 1) суб'єкта подання про надання згоди на затримання чи арешт судді КСУ, судді суду загальної юрисдикції, яким виступав спочатку виключно Генеральний прокурор, згодом Голова ВС України; 2) вимоги до подання, відповідно до яких зазначений документ повинен бути вмотивованим і достатнім, містити конкретні факти і докази, що підтверджують факт вчинення зазначеною в поданні особою суспільно небезпечного діяння, визначеного КК України.; 3) порядок розгляду Верховною Радою України питання про надання згоди на затримання чи арешт.

3. На підставі аналізу положень Закону України «Про статус суддів» від 1992 року з'ясовано, що імунітет судді в частині особливого порядку притягнення його до кримінальної відповідальності був практично абсолютним з огляду на те, що недоторканність суддів поширювалась на будь-які злочини, які не стосувались реалізації ними своїх суддівських функцій. Тобто без надання згоди Верховної Ради без будь-яких винятків затримати або арештувати суддю було неможливо, а у разі затримання за підозрою у вчиненні злочину, він повинен був негайно звільнений після з'ясування його особи.

Відмічено, що з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р.), який об'єднав у собі положення двох Законів України «Про статус суддів» (1992) та «Про судоустрій України» (2002), були запроваджені певні додаткові процедури здійснення кримінального провадження стосовно судді, як от: наділення повноваженнями порушувати кримінальну справу щодо судді виключно Генерального прокурора або його заступника; можливість відсторонити суддю від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, що здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України. В подальшому прийняття діючого КПК України зумовило внесення змін до аналізованого закону, якими було введено деякі нові правила здійснення

зазначених вище процесуальних заходів, а також визначено порядок повідомлення про підозру, згідно з яким судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником. Проте суттєвих змін, які б зменшували обсяг недоторканності представників судової влади закон не передбачав.

4. Звернено увагу, що з прийняттям Законів України «Про судоустрій та статус суддів» (2016 р.) та «Про Вищу раду правосуддя» (2016 р.) впроваджувався інститут функціонального імунітету судді замість абсолютного, згідно з яким було змінено порядок здійснення кримінального провадження стосовно судді, відповідно до якого серед іншого: усувалась політична складова у вирішенні питання щодо надання згоди на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом; передбачалось запровадження інституту функціонального (обмеженого) імунітету судді.

5. З'ясовано, що у науковій доктрині аналізований порядок кримінального провадження щодо осіб, які реалізують функцію правосуддя, а також інших категорій осіб вчені досліджували з позиції висвітлення забезпечення прав при затриманні окремої категорії осіб (В. В. Драгунов; А.-М. Ю. Ангеленюк В. С. Боровікова, С. Є Абламський); як особливостей початку досудового розслідування (А. В. Шевчишен), так і досудового розслідування загалом (С. В. Свириденко, Х. М. Танривердієв); специфіки повідомлення про підозру (О. М. Посвистак); процесуальної діяльності прокурора в аналізованих кримінальних провадженнях (А. О. Козаченко); порядку та підстав відсторонення судді від здійснення правосуддя (М. І. Орлов), окремих особливостей доказування у кримінальних провадженнях щодо представників судової влади (А. В. Шевчишен) тощо.

6. Проаналізовано наукові підходи щодо визначення у національному законодавстві обсягу процесуальних гарантій суддів у кримінальному провадженні з позиції дотримання балансу між незалежністю судді від зовнішнього впливу та невідворотністю покарання для нього у разі вчинення

кримінального правопорушення. В цьому контексті звернено увагу на існування ризиків використання таких інструментів впливу на процесуальну поведінку судді під час здійснення ним правосуддя, як: відкриття кримінального провадження та надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення. Окреслено проблему розмежування статусу суддів (перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК) і суддів КСУ в частині встановлення особливостей здійснення кримінального провадження щодо даної категорії осіб. У зв'язку з чим обгрунтовано, що з метою зміцнення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них особливий порядок початку досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів, визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України.

7. Констатовано суперечливість законодавчих підходів європейських країн до нормативного визначення імунітету суддів та меж його дії. У сфері притягнення суддів до кримінальної відповідальності існують два різних законодавчих бачення: перше передбачає відсутність нормативної регламентації процесуального імунітету та допустимість переслідування суддів із застосуванням загального порядку здійснення кримінального провадження (Франція, Німеччина, Велика Британія); друге передбачає модель відносного захисту шляхом застосування формального імунітету, який може бути скасований у відповідній процедурі (Албанія, Естонія, Молдова, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Хорватія, Чехія, Швейцарія тощо).

Вивчення Основних законів зарубіжних країн, а також тих, що регламентують статус суддів, дозволило встановити, що процесуальний імунітет стосовно судді, може передбачати: 1) вимогу щодо отримання дозволу на притягнення судді до кримінальної відповідальності, який може надавати найвищий судовий орган, орган суддівського самоврядування або відповідний політичний орган; 2) спеціального суб'єкта, уповноваженого починати кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, до вчинення якого причетний суддя, яким, як правило, виступає Генеральний прокурор.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді

Початок досудового розслідування або відмова у відкритті кримінального провадження є важливим правовим інститутом, адже досудове розслідування виступає єдиним процесуальним засобом, за допомогою якого особа, яка є потерпілою від кримінального правопорушення, може звернутися до суду, реалізувати своє право на судовий захист порушених прав та очікувати справедливості. Початок досудового розслідування залежить виключно від волі сторони обвинувачення – слідчого (дізнавача, детектива) та його процесуального керівника, а тому дослідження їх діяльності на цьому етапі кримінального провадження має суттєве значення.

З моменту запровадження діючим законодавством нової кримінальної процесуальної форми відкриття кримінального провадження питання, що пов'язані з початком досудового розслідування, і донині не втрачають своєї актуальності. Окреслена проблематика була предметом наукового опрацювання таких вчених як: Ю. П. Аленін, О. В. Баганець, І. В. Басиста, В. В. Вапнярчук, В. Г. Дрозд, М. В. Капустіна, Л. М. Лобойко, Д. М. Мірковець, Є. Д. Скулиш, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, І. В. Чурікова, Л. В. Юрченко та інші. При цьому, наукова дискусія точиться навколо визначення приводів, підстав та моменту початку досудового розслідування [41; 82], процедури прийняття заяв та повідомлень [65]; порядку попередження заявника про кримінальну відповідальність при прийнятті заяви [190], необхідності зміни процесуальної форми початку досудового розслідування [2, с. 202-203; 8, с. 15; 67; 169]. Водночас дослідження особливостей початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді вивчалось у фаховій літературі

фрагментарно і тільки у взаємозв'язку з іншими окремими категоріями осіб, щодо яких передбачено особливий порядок кримінального провадження [70; 109; 168; 183; 184]. Актуальною цю тематику робить ще й те, що необґрунтований початок досудового розслідування стосовно судді може стати інструментом для тиску на представників Феміди, щоб домогтися зміни процесуальної поведінки судді шляхом його кримінального переслідування.

Про важливість регламентації чіткої та недвозначної процедури початку досудового розслідування свідчить і судова практика, відповідно до якої непоодинокими є випадки звернення осіб до слідчого судді з вимогою зобов'язати сторону обвинувачення розпочати кримінальне провадження шляхом внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення стосовно осіб, які здійснюють кримінальне провадження, не погоджуючись з їх процесуальними рішеннями.

Так, наприклад, слідчий суддя, враховуючи, що заява ОСОБА_3 про кримінальне правопорушення не містить достатніх та конкретних даних, які б вказували на наявність у діях судді ОСОБА_4 ознак вище перелічених злочинів, відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а фактично зводиться до незгоди із прийнятими суддею процесуальними рішеннями при розгляді справи, слідчий суддя дійшов висновку, що невнесення уповноваженою особою НАБУ відомостей заяви ОСОБА_3 не є протиправним, а тому у задоволенні скарги належить відмовити [201]. Наступний приклад ілюструє ситуацію, у якій заявник оскаржує бездіяльність, що полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР щодо детектива НАБУ. Як зауважує слідчий суддя, вказана заява не містить будь-яких вагомих обставин, тобто інформації про події чи факти, які викликали якісь наслідки чи вплинули на щось, не зазначено часу, коли вони відбулися, чи місця, де вони відбулися, існування яких обґрунтовує необхідність внесення відомостей до ЄРДР. Тобто у повідомленні про вчинення кримінальних правопорушень відсутні будь-які конкретні обставини, які б могли бути перевірені під час досудового розслідування. Натомість, вказана заява містить припущення про

ймовірно вчинення протиправних дій детективом НАБУ, яке ґрунтується лише на суб'єктивному сприйнятті ситуації, яка виникла під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні. На переконання слідчого судді, самих лише припущень, викладених у заяві щодо незаконності дій детектива НАБУ, недостатньо для того, щоб розпочати досудове розслідування, оскільки підставою для початку досудового розслідування є фактичні дані та конкретні обставини, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення. Отже, зі змісту поданої ОСОБА_3 заяви про вчинення кримінальних правопорушень вбачається, що його доводи зводяться до незгоди з діями детектива НАБУ під час здійснення досудового розслідування, що може бути підставою для застосування визначених законом заходів впливу на зазначену в заяві службову особу, зокрема заходів дисциплінарного впливу [205].

Принагідно нагадаємо, що відповідно до Рішення Ради суддів України від 2 червня 2013 року [219] незгода учасника судового процесу у справі з прийнятим судовим рішенням не може бути приводом до реєстрації заяви, повідомлення про вчинене суддею кримінальне правопорушення. Рада суддів України переконана, що ініціювання кримінального переслідування судді у згаданому контексті є способом незаконного впливу на суд.

Загалом, той факт, що кримінальне діяння, можливо, не було вчинене та про нього було повідомлено органам досудового розслідування, не означає, що вони його не розпочнуть. Тому, викладене актуалізує аналіз передбачених у законі гарантій запобігання безпідставно ініційованого досудового розслідування. У науковій літературі гарантією від незаконного, фактичного (до внесення відомостей до ЄРДР) початку досудового розслідування називають передбачену законом кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень. Правозастосовник повинен мати право розпочинати досудове розслідування до внесення відомостей до ЄРДР, але перебувати при цьому під загрозою можливої кримінальної відповідальності у разі безпідставного проведення кримінальних процесуальних дій [82, с.91]. Поруч з цим

Л. Д. Удалова до засобу забезпечення правдивості повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення відносить попередження про кримінальну відповідальність заявника. При цьому, зауважує вчена, процесуальна форма попередження заявника про кримінальну відповідальність не визначена у КПК України, у зв'язку з чим є потреба доповнити окремою статтею, у якій доцільно визначити порядок прийняття заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення [190, с. 231-232]. Натомість вимога про попередження особи, яка заявляє або повідомляє про кримінальне правопорушення, про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 КК України міститься в підзаконних нормативно-правових актах [143].

Гарантіями законного початку розслідування можна вважати правила прийняття анонімних заяв та повідомлень, адже у практичній діяльності слідчого досить часто трапляються випадки отримання анонімних заяв (повідомлень) або випадки, коли особи, які звернулись із заявою (повідомленням) про вчинене кримінальне правопорушення, відмовляються від підписання протоколу [190, с. 232]. І хоча КПК України не регламентує це питання, порядок розгляду анонімних звернень частково визначено у інших законах та підзаконних нормативно-правових актах. Так ч. 2 ст. 8 Закону України «Про Державне бюро розслідування» [142] визначає, що заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення або про необґрунтовані активи, в яких не зазначені прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника, розглядаються за умови, що відповідна інформація стосується конкретної особи або містить фактичні дані про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які можуть бути перевірені. Натомість відповідно до п. 13 Розділу 2 наказу «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» від 8 лютого 2019 року № 100 анонімні заяви чи повідомлення, що містять відомості про кримінальне правопорушення чи іншу подію, які надійшли до органу (підрозділу) поліції, реєструються в журналі Єдиного обліку, службах

діловодства органу поліції та за дорученням керівника органу поліції передаються до структурного підрозділу органу поліції за відповідним напрямом діяльності для вжиття необхідних заходів. Поліцейський у разі встановлення в анонімних заявах чи повідомленнях відомостей, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення, невідкладно рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки, який вживає відповідних заходів [143]. Тобто, анонімна заява, резюмує Верховний Суд, не реєструється як підстава для відкриття кримінального провадження, а лише є підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР може бути внесено за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак злочину у заяві чи повідомленні [120].

Убачається, що в процесі правозастосування суди орієнтуються на зазначені правові положення. Як свідчить правозастосовна практика початок кримінального провадження на підставі анонімного повідомлення у підсумку може мати наслідком ухвалення виправдувального вироку у справі. Зазначене підтверджує наступний випадок. Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку, що досудове розслідування кримінального провадження щодо ОСОБА_7 було розпочато з порушенням передбаченої кримінальним процесуальним законом процедури. Так, дії, передбачені ч. 1 ст. 214 КПК України, були реалізовані на підставі анонімного звернення на адресу керівника Сарненської місцевої прокуратури, у якому не було зазначено конкретних обставин, які би свідчили про наявність ознак злочину [120]. Тому суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що таке звернення, зміст якого не відповідає вимогам ч. 5 ст. 214 КПК України, в даному випадку не могло бути безальтернативною підставою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення щодо ОСОБА_7 до ЄРДР та, відповідно, початку досудового розслідування [120].

З урахуванням специфіки кримінальних проваджень стосовно судді гарантією від незаконного початку досудового розслідування можна вважати положення ч. 4 ст. 48, ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,

відповідно до яких суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання. Тобто у разі наявності підстав вважати, що початок кримінального провадження (щодо кримінального правопорушення до вчинення якого причетний суддя), використовується як засіб психологічного тиску з метою вплинути на прийняття останнім певного судового рішення у справі, суддя зобов'язаний діяти у відповідності до положень ст. ст. 48, 56 згаданого закону. Слід зауважити, що тільки 32,5 % опитаних підтримали тезу про те, що реалізація згаданих норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» виступає гарантією від незаконного внесення відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення вчинене суддею, натомість 50,0 % висловили протилежну точку зору (*Додаток А*).

Враховуючи викладене, на нашу думку, можна констатувати, що законодавство забезпечило необхідний рівень юридичного захисту як проти свавільного використання початку розслідування з боку правоохоронних органів, так і проти неправдивих заяв та повідомлень про вчинення суддею кримінального правопорушення. Однак, як зазначається у фахових джерелах, аналізований напрям кримінальної процесуальної діяльності стосовно судді все ще потребує законодавчого удосконалення.

Загалом, які відмічає С. В. Свириденко у дисертаційному дослідженні «Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю», початок досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо таких осіб не вирізняється специфікою, тому відбувається в загальному порядку. Зазначене автор пояснює тим, що: по-перше, механізм внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення спрямований на фіксацію обставин, що свідчать про вчинення злочину, незалежно від того, ким він був вчинений; по-друге, обов'язок слідчого, прокурора внести відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР має безумовний характер; по-третє, на момент внесення до ЄРДР

відомостей реєстратору можуть бути ще невідомі особливості правового статусу суб'єкта злочину, зокрема наявність у нього імунітету. Таким чином, ця процедура передусім покликана забезпечити фіксацію відомостей про факт вчинення протиправних дій (бездіяльності), що містять або можуть містити ознаки кримінального правопорушення. Такий підхід, на думку вченого, є цілком виправданим з позиції забезпечення засади законності, публічності, рівності усіх перед законом і судом, невідворотності кримінальної відповідальності. Тобто сама реєстрація факту вчинення кримінального правопорушення має бути безумовною, адже в іншому разі відбудеться порушення вимог ст. 214 КПК України [168, с. 8].

Принагідно нагадаємо, що згідно з ч. 3 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року кримінальна справа щодо судді могла бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником. З прийняттям діючого КПК України в ст. 214 було запроваджено процедуру, відповідно до якої внести відомості до ЄРДР та розпочати розслідування, в тому числі щодо судді, може слідчий і прокурор, а не Генеральний прокурор України або його заступник. Зміна суб'єкта, уповноваженого починати кримінальне провадження, на думку представників суддівської спільноти, призвела до зниження рівня гарантій недоторканості і незалежності суддів, встановлених законами. Враховуючи наведене Верховний Суд у своєму висновку від 1 липня 2013 року запропонував внести зміни до законодавства, якими передбачити обов'язок вносити до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження (ст. 480 КПК), особами, зазначеними у ст. 481 КПК України [18].

Окреслені пропозиції згодом певною мірою віднайшли своє відображення у ст. 480-1 КПК України, де закріплено особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею ВАС. Відтак законодавець передбачив дві процедури початку досудового розслідування: загальну, що стосується усіх суддів, та спеціальну, що застосовується виключно

відносно суддів ВАС. У свою чергу спеціальний порядок початку досудового розслідування згідно зі ст. 480-1 КПК України охоплює процесуальні дії щодо:

1) внесення до ЄРДР відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС, Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора);

2) невідкладного повідомлення Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора), але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, Верховного Суду про початок досудового розслідування.

Така процедура початку досудового розслідування стосовно судді ВАС викликає певні зауваження. З одного боку можна пояснити наведений підхід законодавця необхідністю унормування додаткових процесуальних гарантій, що застосовуються до судді ВАС в разі притягнення останніх до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із відправленням правосуддя. Проте з іншого, як нами було зазначено у попередньому розділі, доводиться констатувати порушення ст. 24 Конституції України, відповідно до змісту якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Адже зміст ст. 480-1 КПК України ставить суддю ВАС у нерівне становище разом з іншими суддями, визначеними у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України та суддями КСУ [63, с. 38].

Відповідно до позиції ВС підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, в яких містяться достатні дані, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого слідчий, прокурор приймає рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР [120]. Поруч з цим, як справедливо зауважує О. М. Посвистак, нормативна конструкція ст. 480-1, 482-2 КПК України «відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС або народним депутатом України» насамперед орієнтує правозастосувачів на те, що відомості, які містяться в заяві, повідомленні чи рапорті про кримінальне правопорушення, можуть свідчити не просто про його вчинення, а саме про вчинення цього

кримінального правопорушення суддею ВАС/народним депутатом України. Тобто у цьому словосполученні акцентується саме на наявності інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення [109].

Отже ч. 1 ст. 480-1 КПК України не відповідає змісту засади розумних строків [63], відповідно, до якої кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито (ч. 5 ст. 28 КПК). Строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру (ч. 1 ст. 219 КПК). Водночас, відповідно до практики ЄСПЛ у кримінальних справах «розумний строк», передбачений ст. 6 Конвенції, за загальним правилом починається з того часу, коли особі було пред'явлено обвинувачення. Поруч з цим, як зазначається у п. 42 рішення у справі «Deweer v. Belgium» «розумний строк» може інколи «починати перебігати з дати, що передує розгляду справи судом першої інстанції, «трибуналом», компетентним для «визначення... кримінального обвинувачення». Так, відправною точкою може бути момент арешту, момент офіційного повідомлення особи про притягнення до відповідальності та момент початку попереднього розслідування [174]. У п. 13 рішення у справі «Neumeister v. Austria» ЄСПЛ зазначає, що у кримінальній справі період, про який йде мова, починається з дня, коли підозра проти особи починає суттєво впливати на її становище. У цьому випадку Суд визнав це днем першого допиту Ноймайстера слідчим суддею (21 січня 1960 року), а не, наприклад, датою висунення звинувачення (17 березня 1964 року) [175]. З огляду на викладене, виникає питання: у якому статусі буде перебувати суддя ВАС до повідомлення про підозру та чи не порушує це його право на захист? За наведеної регламентації особа буде знаходитись не тільки у невизначеному для себе становищі, але і у невизначений законом період часу. Відносно судді в даному випадку існує вірогідність здійснення латентного кримінального переслідування до повідомлення про підозру, що може виступати інструментом тиску з метою зміни його процесуальної поведінки у питаннях відправлення правосуддя.

В. А. Журавель, аналізуючи процесуальні проблеми початку досудового розслідування, зазначає, що на момент відкриття кримінального провадження й початку досудового розслідування можуть складатися дві вихідні ситуації: 1) провадження відкрито щодо конкретної особи на підставі її затримання в порядку ст. 207, 208 КПК України; 2) провадження відкрито за фактом виявлення події, що містить ознаки кримінального правопорушення, відносно невизначеного (загального) кола осіб (коли ще не встановлено особу, причетну до його вчинення (підозрюваного)). У першій ситуації повідомлення про підозру затриманій особі здійснюється протягом 24 годин, що дозволяє стверджувати про збіг відкриття провадження, повідомлення про підозру й відрахування строків досудового розслідування [44, с. 253].

З урахуванням викладеного, слід зазначити, якщо законодавець, встановлюючи можливість розпочати провадження щодо особи (судді), а значить з метою попередження вказаних вище зловживань він має визначити строки від внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення про підозру або можливість для такої особи оскаржити вказане рішення про початок досудового розслідування. Тому в даному випадку слід погодитись з В. Лукашевич, яка відмічає, що скасування стадії порушення кримінальної справи означає для громадянина принципову неможливість оскаржити в суді розпочате проти нього кримінальне провадження, у зв'язку з відсутністю в нього документа, який можна оскаржити. Водночас держава може вести нескінченну кількість справ проти громадян. Для цього достатньо лише заяви про злочин (навіть хибної, неправдивої), отриманої від будь-якої особи, наприклад поштою. Постає риторичне питання: як у таких випадках захищати права людини, щодо якої розпочато розслідування за безпідставним звинуваченням і проводять оперативно-розшукові заходи [85]?

Як правило, слідчі судді при розгляді питання щодо невнесення відомостей в ЄРДР, яке стосується судді, враховують Висновок Судової палати у кримінальних справах ВС України від 1 липня 2013 року, згідно якого для забезпечення незалежності суддів при отриманні заяви про вчинений суддею

злочин, що пов'язаний зі здійсненням ним судочинства, уповноважений орган повинен внести до ЄРДР та розпочати розслідування тільки таку заяву або повідомлення, які мають ознаки кримінального правопорушення, а не будь-які інші. Такий обов'язок слідчого і прокурора визначено ч. 1 ст. 2 КК України, оскільки підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину [204].

У контексті розгляду вказаного питання у фахових джерелах слушно звертається увага те, що ч. 5 ст. 214 КПК, якою встановлено перелік відомостей, що вносяться до ЄРДР, прямо не вказується на інформацію про особу, яка ймовірно вчинила кримінальне правопорушення. Однак цей перелік є відкритим, оскільки в п. 7 ч. 5 цієї статті передбачено можливість внесення «інших обставин, передбачених положенням про ЄРДР». Звернення до цього Положення, свідчить, що при внесенні до Реєстру відомостей про короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (фабули), в обов'язковому порядку відображаються, зокрема, дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та інші необхідні відомості. Така вимога може поширюватися лише на випадки, коли в заяві, повідомленні чи рапорті про кримінальне правопорушення є вказівка на конкретну особу, зокрема, зазначено її прізвище, ім'я й по-батькові, а не абстрактні фрази. У зв'язку з цим виникає питання стосовно того, на кого саме повинен покладатись обов'язок установлення факту, що кримінальне правопорушення ймовірно вчинено саме особою, яка належить до окремої категорії, тобто є суддею ВАС або народним депутатом України [70].

Відповідно до позиції ВС положення ч. 1 ст. 214 КПК України розділяють особу, яка зобов'язана невідкладно, після отримання відповідної інформації, внести відомості до ЄРДР (слідчий, дізнавач, прокурор), та слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування (визначається керівником органу досудового розслідування). При цьому КПК України не висуває додаткових вимог до особи, яка зобов'язана внести відомості до ЄРДР, крім перебування на відповідній посаді [129]. Водночас ст. 480-1 КПК України встановлює вимоги до

особи, яка уповноважена внести відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС, до ЄРДР. Такою особою може бути виключно Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора).

Поруч з цим, на практиці можливі випадки, коли на момент внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР особу, яка його вчинила, не встановлено, і внесення необхідної інформації до ЄРДР відбувається за загальним порядком неуповноваженим суб'єктом згідно зі ст. 214 КПК. Утім, нормативний припис ч. 1 ст. 214 КПК є імперативним (тобто зобов'язує слідчого, дізнавача або прокурора належним чином реагувати на повідомлення та заяви про факти вчинення кримінальних правопорушень). Тому, як наголошує О. М. Посвистак, досудове розслідування, котре почалося відповідно до загального порядку, буде законним лише за умови, що на момент його початку особу, яка можливо причетна до події кримінального правопорушення, не було встановлено, а стала вона відомою органу досудового розслідування під час проведення відповідних процесуальних дій, і при цьому не було допущено інших порушень [109, с. 103-104].

В. Д. Берназ та Н. В. Неледва, відмічають, що рішення про початок досудового розслідування фактично прирівнюється до внесення до реєстру відповідних відомостей, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення [9]. Натомість А. В. Лапкін початок кримінальної процесуальної діяльності пов'язує не з моментом внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, а з моментом отримання прокурором або органом досудового розслідування інформації про кримінальне правопорушення. Таким моментом, залежно від приводу до початку досудового розслідування, має визнаватися або час надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, або момент особистого виявлення ознак кримінального правопорушення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. З цього моменту в уповноважених службових осіб виникають обов'язки щодо

прийняття відповідної інформації, її належної процесуальної фіксації та надання їй офіційної оцінки. Такий висновок впливає зі змісту засади публічності, сформульованої у ст. 25 КПК України. Відповідно до неї, прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [80, с. 242-243].

За наведених обставин правові приписи КПК України не дають відповіді щодо того, хто уповноважений приймати заяву про кримінальне правопорушення, вчинене суддею ВАС та в першу чергу надавати їй юридичну оцінку. Не зовсім зрозумілим є алгоритм подальших дій у разі звернення із заявою про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС до уповноважених осіб відповідних органів досудового розслідування. Адже положення згаданої статті не містять обов'язок правоохоронного органу, який прийняв заяву чи повідомлення в порядку ч. 4 ст. 214 КПК України негайно направити її Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора).

Поруч з цим неналежний розгляд цієї заяви (повідомлення) органами досудового розслідування не може бути предметом оскарження. Адже, як свідчить судова практика, бездіяльність уповноважених осіб НАБУ, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, з підстав того, що заява ОСОБА_5 про вчинення кримінального правопорушення стосується судді ВАС, враховуючи положення ч. 1 ст. 480-1 КПК України не може бути предметом оцінки слідчого судді [200]. Подібним шляхом слідчі судді оцінюють скарги на бездіяльність уповноважених осіб САП, яка полягає у невнесенні відомостей про вчинені кримінальні правопорушення, до вчинення яких ймовірно причетні особи, серед яких є народний депутат України до ЄРДР.

Так, як убачається із змісту ухвали, слідчий суддя, враховуючи положення ст. ч. 1 ст. 482-2 КПК України, та те, що за таких обставин, уповноважені особи САП не наділені повноваженнями вносити до ЄРДР відомості, які можуть свідчити про вчинення кримінальних правопорушень народним депутатом України, не визнав бездіяльність уповноважених осіб САП щодо внесення таких відомостей [203].

Отже, законодавець підсилив захист судді ВАС шляхом визначення спеціального суб'єкта внесення відомостей до ЄРДР, водночас тим самим ускладнив процедуру досудового розслідування, встановивши перепони щодо своєчасного початку провадження.

З цього приводу показовими є спостереження Х. М. Танriverдієва, який зауважує про можливість виникнення ситуацій (такі випадки вже є на практиці), коли слідчий чи прокурор обґрунтовано клопоче перед Генеральним прокурором про необхідність внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України до ЄРДР, з метою дотримання вимог ч. 1 ст. 482-2 КПК України. Однак, Генеральний прокурор через об'єктивні або суб'єктивні (що вже є перешкодою для завдань кримінального провадження) обставини не вбачає достатніх даних, які свідчать про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України і не вносить до ЄРДР відповідних відомостей. В даному випадку завдання кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів осіб, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності не будуть досягнуті. Тому, положення ст. 482-2 КПК України щодо початку досудового розслідування, на думку науковця, потребує змін, адже достатнім є виключні повноваження Генерального прокурора (або особи, що виконує обов'язки Генерального прокурора) здійснювати інші процесуальні дії, передбачені законом. Поруч з цим, зазначає вчений, наведене не узгоджується із концептуальними засадами початку

досудового розслідування, визначеними ст. 214 КПК України. Як впливає з наведеного, принципове значення щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР має саме невідкладність такого внесення та початок здійснення розслідування, а не суб'єкт внесення таких відомостей. У свою чергу визначення Генерального прокурора як особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, на практиці може негативно вплинути на швидкість та ефективність початку досудового розслідування [181, с. 93-94].

Натомість О. А. Козаченко обґрунтовує необхідність трансформації положень ст. 480-1, 482-2 КПК України щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення виключним суб'єктом, у зв'язку з тим що такі положення не узгоджуються із ст. 214 КПК України про невідкладність, швидкість та ефективність початку досудового розслідування. У зв'язку з чим вчений пропонує розширити перелік суб'єктів, уповноважених реалізовувати положення ч. 1 ст. 480-1, 482-2 КПК України, до якого варто включити керівника САП та керівників НАБУ, ДБР, БЕБ, та визначити строк внесення відомостей до ЄРДР (не пізніше 24 годин) [70, с. 124].

Серед інших проблемних аспектів початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях стосовно судді, можна навести наступні:

1) несформульована роль ВС у частині реалізації ч. 2 ст. 480-1 КПК України. Згідно з вказаною нормою Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити ВС про початок досудового розслідування. Водночас, як слушно зазначає Головне юридичне управління у своїх зауваженнях до проекту Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (реєстр.№7440), чинне законодавство не визначає повноваження ВС щодо такого виду інформації, отже, наведена норма не враховує вимог ч. 2 ст. 8 Конституції України, згідно з якою закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, а також свідчить про відсутність системного унормування, про

неповноту правового регулювання суспільних відносин, що не відповідає визначенню України як правової держави [47].

2) процесуальне оформлення зміни правової кваліфікації та наслідки прийняття вказаного рішення. По-перше, мова йде про суб'єкта, уповноваженого після внесення відомостей до ЄРДР у порядку ч. 1 ст. 481-1 КПК України на внесення змін і уточнень до попередньої правової кваліфікації кримінального правопорушення під час досудового розслідування до повідомлення про підозру. Законодавство не регулює це питання у своїх нормах, що ускладнює розуміння того чи поширюється на Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) обов'язок вносити зміни до попередньої кваліфікації. Не дають безпосередньої відповіді на питання щодо обов'язку слідчого, прокурора звернутися до Генерального прокурора в частині здійснення перекваліфікації.

Загалом у науковій літературі неодноразово привертається увага до можливих процесуальних зловживань, що можуть відбуватися у зв'язку з перекваліфікацією в кримінальному провадженні, та взаємозв'язку таких зловживань із питанням допустимості доказів [11, с. 480]. З позиції судової практики КПК України не заборонено зміну правової кваліфікації кримінально караних дій особи під час досудового розслідування. Повідомлення про підозру, у випадку виникнення підстав, може бути змінене слідчим чи прокурором шляхом ухвалення відповідної постанови. КПК України не передбачено, що внесення змін у ЄРДР і зміна правової кваліфікації злочину мають здійснюватися виключно за погодженням саме керівника прокуратури та на підставі відповідної ухвали слідчого судді [133]. В іншому судовому рішенні зазначається, що зміна правової кваліфікації діяння у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб дозволяється органу досудового розслідування без погодження із Генеральним прокурором [198].

Водночас у положеннях КПК України (ст. 279) врегульований механізм зміни юридичної оцінки кримінального правопорушення в частині повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри. При цьому як зазначено

у вказаній статті, якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор. За наведених обставин, вважаємо, якщо внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС, до ЄРДР здійснив Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), змінити правову кваліфікацію у такому разі має право виключно вказаний керівник Офісу Генерального прокурора чи виконувач його обов'язків.

По-друге, чи можуть фактичні дані, отримані в результаті проведення НС(Р)Д бути доказами у кримінальному провадженні, якщо після внесення відомостей до ЄРДР в ході проведення подальшого досудового розслідування кваліфікацію було змінено на таку, що передбачає відповідальність за нетяжкий злочин або проступок. І хоча відповідно до правової позиції ВС фактичні дані, отримані в результаті проведення НС(Р)Д у такому разі можуть бути доказами в кримінальному провадженні [121;124], існує ризик штучного завищення правової кваліфікації під час початку досудового розслідування.

Підводячи підсумок у розгляді даного питання, відмітимо про важливість дотримання балансу інтересів людини і держави під час початку розслідування кримінального провадження щодо судді, який вимагає наявності достатніх гарантій від необґрунтованого відкриття провадження та визначення прозорої чітко регламентованої процедури відкриття таких проваджень, що сприятиме своєчасному виконанню завдань кримінального провадження.

2.2. Повідомлення судді про підозру

У сучасному розумінні повідомлення про підозру – це дуальний кримінальний процесуальний акт, який включає в себе процесуальне рішення щодо необхідності залучення особи до кримінального провадження в якості підозрюваного через сформоване у сторони обвинувачення припущення про вчинення такою особою діяння, передбаченого законом України про

кримінальну відповідальність, а також сукупність дій, які необхідні для донесення сутності підозри до відповідної особи [154, с. 3].

З прийняттям діючого КПК України у доктрині кримінального процесу повідомлення про підозру за цей період тлумачили у кількох значеннях, зокрема, як: процесуальну діяльність, зміст якої полягає у тому, що слідчий або прокурор складає письмове повідомлення про підозру та його вручають особі відповідно до ст. ст. 276–279 КПК України [56, с. 241]; процесуальне рішення, яке ґрунтується на зібраних доказах під час досудового розслідування та в якому формується припущення про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення з повідомленням про це такій особі та з роз'ясненням її прав і обов'язків [34, с. 122]; проміжний результат вирішення кримінального провадження, тобто його подальшого руху, і підсумок процесу вирішення питання про початок процедури притягнення особи до кримінальної відповідальності [210, с. 350]; інститут кримінального процесуального права та кримінальну процесуальну гарантію прав підозрюваного [102], що регулює процесуальний статус підозрюваного, підстави й порядок його втягнення в кримінальне судочинство [81, с. 59]; підсумок інтелектуально-аналітичної діяльності окремих суб'єктів кримінального провадження щодо можливості реалізувати наявні у них кримінальні процесуальні повноваження для досягнення задач кримінального провадження, внаслідок чого в кримінальному провадженні, в якому було прийнято відповідне рішення, у окремих учасників з'являються, змінюються чи припиняються права, обов'язки, свободи або повноваження, залежно від наявності у відповідного учасника владних повноважень [209, с. 88]; форму здійснення первинного персоніфікованого обвинувачення відносно конкретної особи [35] тощо.

Враховуючи таку багатозначність прийняття та реалізації аналізованого процесуального рішення, можна констатувати, його важливість для подальшого руху кримінального провадження. Поруч з цим повідомлення про підозру полягає в легітимізації повноважень посадових осіб органів досудового розслідування, прокурора та слідчого судді застосовувати до особи

процесуальний примус. Підозра повинна відповідати певним вимогам, тобто вона має бути законною, індивідуалізованою, обґрунтованою та справедливою. Дотримання вимог до вказаного процесуального рішення передбачає: юридичний обов'язок (у матеріальному сенсі) описати у формулюванні підозри всі необхідні елементи конкретного кримінального правопорушення та правильно вказати норму кримінального закону. З процесуальної точки зору підозра може бути сформульована та здійснена лише посадовими особами, які мають відповідні повноваження, суворо дотримуючись вимог процесуальної форми та вручення. Законність у процесуальному сенсі також визначає момент повідомлення про підозру, тобто вона вимагає, щоб підозра була пред'явлена негайно після того, як буде зібрано достатньо даних для її формування.

Окрім того, в момент повідомлення особі про підозру відбувається «висунення кримінального обвинувачення» (ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ). Зважаючи на це, належним суб'єктом висунення такого обвинувачення є лише той суб'єкт, якого держава на це уповноважила, тобто прокурор, слідчий як представники сторони обвинувачення. Саме від них особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, має безпосередньо отримувати інформацію про це та про свої права [29]. Однак за умови повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту відбувається перехід від звичайного до особливого порядку здійснення вказаної кримінально-процесуальної діяльності.

З позиції ВС за відсутності належно проведеної процедури повідомлення про підозру особі, щодо якої має здійснюватися особливий порядок кримінального провадження, така особа статусу підозрюваної не набуває, а всі наступні етапи кримінального провадження стосовно неї вважаються такими, що відбулися з порушенням норм КПК України [116]. В іншому рішенні Суд касаційної інстанції зазначає, що порушення порядку повідомлення про підозру ОСОБА_6 призвело до нівелювання завдань кримінального провадження, окреслених у ст. 2 КПК України, які полягають в охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення того, щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано

належну правову процедуру. Правовим наслідком повідомлення про підозру ОСОБА_6 неуповноваженою на те особою, є непритягнення його до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом. Отже, ОСОБА_6 не було притягнуто до кримінальної відповідальності та він не набув статусу підозрюваного у кримінальному провадженні через нездійснення (нереалізації) органом досудового розслідування етапу (стадії) притягнення до кримінальної відповідальності в кримінальному провадженні [125].

Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб, до переліку яких серед іншого входить і суддя, полягають у реалізації цієї процесуальної дії спеціально уповноваженими на те суб'єктами (ч. 1 ст. 276, ст. 481 КПК України). Закон передбачає, що повідомлення про підозру судді, судді КСУ, присяжному на час виконання ним обов'язків у суді, Голові, заступнику Голови, члену ВРП, Голові, заступнику Голови, члену Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, має здійснювати Генеральний прокурор або його заступник, а судді ВАС – Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора). Як свідчить правозастосовна практика учасники кримінального провадження, визначені у ч. 1 ст. 480 КПК України, повідомляються про підозру іншими прокурорами, що діють на підставі доручення в порядку ч. 2 ст. 481 КПК України. У зв'язку з цим, як слушно відмічає С. І. Чернобаєв [212], виникає питання щодо правомірності таких дій та їх наслідків.

Як зауважує з цього приводу П. П. Андрушко, здійснення повідомлення про підозру спеціальному суб'єктові виключно належною процесуальною особою є похідним повноваженням від первинного права, що впливає з процесуального керівництва. Обмеження переліку процесуальних керівників у кримінальному провадженні, що мають право повідомляти про підозру спеціальним суб'єктам, зумовлене особливим статусом останніх та гарантіями їх незалежності у професійній діяльності [4, с. 7].

Відтак, особливий порядок здійснення повідомлення про підозру суддям саме Генеральним прокурором або його заступником, які обіймають керівні

адміністративні посади в органі прокуратури найвищого рівня, є однією з гарантій захисту суддів від протиправного впливу та втручання будь-яких суб'єктів у їхню професійну діяльність зі здійснення правосуддя в державі. Ця гарантія покликана також захищати суддів від дій, спрямованих на безпідставну дискредитацію та підрив авторитету судової влади в суспільстві загалом. Правова природа таких гарантій полягає в тому, що вони не можуть розглядатися як особисті привілеї судді, а навпаки, мають публічно-правове призначення та служать засобом захисту від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, політичної репресії, примусового усунення від виконання своїх посадових та професійних обов'язків [122].

Отже, єдиною беззаперечною особливістю повідомлення про підозру окремій категорії осіб є спеціально уповноважений на те суб'єкт. У літературі ведеться серйозна та довготривала полеміка щодо реалізації змісту ч. 2 ст. 481 КПК України. Слід зазначити, що ця норма з'явилась із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 4 жовтня 2019 року № 187-IX [140]. Такі зміни були обумовлені неоднозначною судовою практикою, відповідно до якої в одних випадках судді не вбачали порушень норм процесуального права у частині доручення іншому прокурору, слідчому вручити складене заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури письмове повідомлення про підозру судді [130]. Серед іншого така позиція виправдовувалась тим, що відповідне доручення Генеральний прокурор або його заступник надавали тій уповноваженій особі, яка здійснювала досудове розслідування або входила до групи, яка призначена для здійснення цього кримінального провадження відповідно до ст. 37 КПК України [15].

Однак в інших – представники судової влади займали протилежну позицію. Так, як убачається з окремої думки суддів Великої Палати ВС, Генеральний прокурор або його заступник не вправі давати доручення про здійснення письмового повідомлення про підозру судді іншим службовим особам. Це

виняткове повноваження Генерального прокурора або його заступника. Повідомлення про підозру судді має підписати і вручити саме Генеральний прокурор України або його заступник. Вручення повідомлення про підозру іншим прокурором є врученням його неналежною (неуповноваженою) особою і не має своїм наслідком залучення судді до участі в кримінальному провадженні як підозрюваного [97].

Натомість Велика Палата ВС у своїй постанові висловила позицію про те, що саме по собі вручення тексту повідомлення про підозру судді іншим суб`єктом за умови, що його було прийнято, перевірено, складено та підписано уповноваженим на це ст. 481 КПК України суб`єктом, не порушує гарантії суддівської незалежності. Подальше вручення такого документа не дає підстав вважати, що суб`єкт його вручення якимось чином впливає на реалізацію цієї гарантії [113]. Вказаний висновок Суду вмотивований наступними положеннями:

1) *Щодо процедури здійснення повідомлення про підозру особі*, то її можна умовно поділити на етапи: прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру; об`єктивації/вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру відповідно до вимог, передбачених ст. 277 КПК України, та його підписання; доведення інформації до відома адресата, щодо якого прийняте рішення про повідомлення про підозру, шляхом безпосереднього вручення його тексту особі згідно зі ст. 278 КПК України. За наведених обставин Велика Палата ВС вважає, що дотримання такої підвищеної гарантії незалежності судді досягається саме на перших двох етапах.

2) *Щодо формування та об`єктивації волевиявлення шляхом складання тексту повідомлення про підозру*, яке включає в себе:

– перевірку підстав для повідомлення підозри зазначеним суб`єктам та виконання вимог щодо реалізації цих підстав, передбачених, зокрема, нормами ст. 216 КПК України щодо дотримання правил підслідності та унеможливлення

початку досудового розслідування будь-якими органами, окрім чітко визначених цією статтею, частинами 1-3, 8-10 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», які так само становлять собою комплекс додаткових/підвищених гарантій незалежності судді під час здійснення його затримання або тримання під вартою чи арешту, проведення щодо судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів тощо, які відбуваються попередньо ще до моменту формування волевиявлення щодо повідомлення судді про підозру тощо;

– складання та підписання такого повідомлення про підозру виключно Генеральним прокурором або його заступником як прокурорами, які уповноважені здійснювати повідомлення у цій категорії справ відповідно до вимог пунктів 1 та 8 ч. 1 ст. 277 КПК України, а також реалізацію (за необхідності) ними повноважень щодо повідомлення нової або зміни раніше повідомленої підозри судді в порядку, визначеному ст. 279 цього Кодексу, що теж є виключною компетенцією Генерального прокурора та/або його заступника.

3) Щодо ролі керівників прокуратури (уповноважених здійснювати повідомлення про підозру окремій категорії осіб) під час формування та об'єктивації волевиявлення щодо повідомлення про підозру. Велика Палата ВС вважає, що лише ці посадові особи, які організують та координують діяльність усіх органів прокуратури з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури, мають право здійснювати нагляд за законністю здійснення повідомлення про підозру судді на цих етапах [113]. Вони особисто повинні перевірити обґрунтованість прийняття рішення про здійснення такого повідомлення, з'ясувавши для цього, чи були дотримані гарантії щодо затримання судді та/або проведення оперативно-розшукових чи слідчих дій, правильність визначення підслідності тощо, про що йшлося вище. Зазначення у повідомленні про підозру прізвища, посади та підпису Генерального прокурора або його заступника підтверджує те, що власне Генеральний прокурор або його заступник є тією посадовою особою, яка вважає повідомлення про підозру судді законним та обґрунтованим. Таким чином, саме вищеперераховані дії

спрямовані на прийняття рішення щодо здійснення повідомлення про підозру судді, і саме вони складають додаткову гарантію забезпечення незалежності судді та запобігають неправомірному впливу чи тиску у зв'язку зі здійсненням ним професійної діяльності [113].

4) *Щодо заключного етапу процедури здійснення повідомлення про підозру судді*, а саме його вручення, Велика Палата ВС вважає, що вручення процесуального документа (повідомлення про підозру), а також повідомлення і роз'яснення (за необхідності) прав підозрюваному є кінцевим етапом, яким завершується процедура здійснення повідомлення про підозру судді. Однак саме по собі вручення тексту повідомлення про підозру судді іншим суб'єктом за умови, що його було прийнято, перевірено, складено та підписано уповноваженим на це ст. 481 КПК України суб'єктом, не порушує гарантії суддівської незалежності. Подальше вручення такого документа не дає підстав вважати, що суб'єкт його вручення якимось чином впливає на реалізацію цієї гарантії. Щодо процедури повідомлення та роз'яснення прав підозрюваному колегія суддів звертає увагу на те, що предметом повідомлення (та за необхідності роз'яснення) у цьому випадку є права підозрюваного, передбачені ст. 42 КПК України. Перелік цих прав, а також їхній зміст не змінюється залежно від того, хто їх повідомить – Генеральний прокурор або його заступник чи інша уповноважена особа, яка за дорученням вручатиме повідомлення про підозру. Обсяг зазначених прав, складність доведення їх змісту до адресата тощо не залежать від того, хто саме їх повідомлятиме та роз'яснюватиме. Особливих вимог щодо вручення як до акту передання особисто, безпосередньо «з рук в руки» судді складеного Генеральним прокурором або його заступником тексту повідомлення про підозру не встановлює ані загальна норма ст. 278 КПК України (єдина, що регулює саме порядок вручення цього повідомлення), ані не встановлювала спеціальна норма ст. 481 КПК України (в редакції до набрання чинності Закону № 187-ІХ від 4 жовтня 2019 року), ані відповідні норми Закону № 1402-VIII [113].

Слід відмітити, що вказаний висновок було сформульовано через кілька місяців після доповнення ст. 481 КПК України частиною 2, з огляду на все ще існуючий неоднаковий підхід до цього питання. Адже, як слушно зауважувала Г. Л. Боряк, органи досудового розслідування продовжували на власний розсуд тлумачити порядок здійснення повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту в порядку, передбаченому ст. 481 КПК України. Вчена підкреслювала, що слід розрізняти вказаний порядок до внесення змін до ст. 481 КПК України та після. При цьому, ураховуючи сам факт змін до процесуальної норми в контексті права передоручення здійснення повідомлення про підозру, такого права не існувало у спеціально уповноваженого прокурора до 04.10.2019 року, так як і не передбачене КПК України право прокурора надавати доручення іншому прокурору. Принцип законності кримінального процесу (ст. 9 КПК України) визначає, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Отже, відсутність у процесуальному законі прямо передбаченого права прокурора на передоручення виключає здійснення повідомлення про підозру іншою процесуальною особою, аніж визначеною ч. 1 ст. 481 КПК України до моменту внесення змін у ч. 4 вказаної норми [12].

Запропоновані зміни до ст. 481 «Повідомлення про підозру» КПК України, які полягають у наданні права Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора), його заступнику та керівнику регіональної прокуратури доручати іншим прокурорам здійснювати письмове повідомлення про підозру особам, визначеним у ч. 1 ст. 481 КПК України, на переконання Головного юридичного управління, було викладено без урахування вимог ст.19 Конституції України, а також не узгоджуються із ч.1 ст. 481 КПК України, в якій вже зазначено, хто має вручати повідомлення про підозру відповідним особам, та іншими законами («Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і

статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» тощо. До того ж зазначене положення обмежує існуючі гарантії незалежності і недоторканності суддів, що не враховує відповідних положень статей 126 та 149 Конституції України [48].

Дійсно відповідно до ч. 4 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником; ч. 9 ст. 24 Закону України «Про Конституційний Суд України» судді КСУ про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

В цьому випадку, зазначають представники адвокатської спільноти, зазначені Закони вказують на можливість здійснення спеціально уповноваженою особою усього повідомлення про підозру, а не лише складання тексту такого письмового повідомлення (як це визначено законодавцем у ст. ст. 277, 278 КПК України) [165].

Загалом у науковій літературі критичного відносяться до можливості передоручення Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків) або його заступником здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. На думку С. І. Чернобаєва, це є їх обов'язком, який спрямований на забезпечення додаткових гарантій діяльності суб'єктів, зазначених у ст. 480 КПК України [212].

На думку П. П. Андрушко, з аналізу змісту ст. ст. 42, 277 КПК випливає, що процесуального статусу підозрюваного (крім випадку затримання) особа набуває не після складання тексту, а лише після вручення повідомлення. Саме із цим моментом пов'язується набуття особою відповідних процесуальних прав після їх роз'яснення слідчим, прокурором. Виходячи зі змісту ст. 277 кодексу, процесуальні дії щодо складання і вручення повідомлення про підозру може вчинити виключно одна й та сама службова особа, котра має відповідні процесуальні повноваження [4, с. 6].

До того ж варто звернути увагу, що у ст. 36 КПК України, на відміну від положень ст. 277, 278 КПК України, закріплене право прокурора повідомляти особі про підозру (а не лише скласти таке письмове повідомлення), під чим слід розуміти певний процес, пов'язаний як зі складенням письмового документа (повідомлення про підозру), так і з його врученням особі у встановленому законом порядку [165].

З позиції О. З. Гладуна в будь-якому випадку вручати таке повідомлення теж має лише уповноважений суб'єкт. Саме той, хто підписав повідомлення про підозру й несе юридичну відповідальність за відповідне рішення (за умови визнання його процесуальним рішенням) [28, с. 10].

На переконання Х. М. Танривердієва, вручення повідомлення про підозру як процесуальну дію не може вчиняти особа, яка не складала цей документ. Це також впливає з ч. 2 ст. 276 КПК України, за якою до осіб, котрі не наділені правом повідомляти про підозру, але мають право повідомляти права затриманій особі – підозрюваному, віднесені лише службові особи, які згідно із законом затримали таку особу. Інші випадки роз'яснення прав підозрюваного особою, котра не здійснює повідомлення, законом не передбачені. Тому доручення будь-якому Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) або заступником Генерального прокурора – керівником САП, який склав повідомлення про підозру, на вручення її спеціальному суб'єкту є порушенням вимог кримінального процесуального закону (ст. 36 та 277 КПК України) [182, с. 237].

Наведену прогалину пропонує усунути А. А. Ренкас. Автор аргументує, що у разі складення письмового повідомлення про підозру спеціальним суб'єктом, який передбачений в ст. 481 КПК України, вся підозра має бути підписана таким спеціальним суб'єктом, включаючи права підозрюваного. Далі, на цій же сторінці, як це прийнято в практиці, процесуальний керівник, якому передоручено в порядку ч. 2 ст. 481 КПК України вручити таку підозру, також ставить свій підпис як затвердження самого факту вручення. У такому випадку письмове повідомлення про підозру продовжує розглядатися як єдиний

процесуальний документ, а також в кращий спосіб захищаються права підозрюваного, який чітко розуміє, що всі відомості, які передбачені ч. 1 ст. 277 КПК України, були підписані керівником відповідного органу прокуратури [154, с. 9].

З точки зору С. С. Аскерова, положення ст. 481 КПК України не розкривають змісту поняття здійснення повідомлення про підозру окремій категорії осіб на відміну від визначених у ст. 278 КПК України загальних правил здійснення письмового повідомлення про підозру особі. У зв'язку з цим вчений пропонує внести зміни у ст. 481 КПК України, визначивши в ній обов'язок уповноважених на то осіб складати, підписувати та вручати особисто письмовий текст повідомлення про підозру [6, с. 22].

Відтак, суддя є спеціальним суб'єктом і щодо нього здійснюється особливий порядок кримінального провадження, який полягає в підсиленому прокурорському контролі, що реалізується серед іншого в порядку ст. 481 КПК України. Враховуючи наведений аналіз судової практики, доктринальних та інших оцінок досліджуваного питання, розділяємо підхід ВС щодо етапізації повідомлення особі про підозру. У той же час приєднуємось до поглядів науковців щодо обов'язку Генерального прокурора (виконувача обов'язків) та його заступника не тільки складати таке письмове повідомлення, але і вручати, включаючи роз'яснення прав підозрюваного. Наведені прогалини потребують подальшої наукової дискусії в частині пошуку шляхів їх подолання. При цьому за наведених обставин, варто врахувати, думку правозастосувачів, згідно з якою більшість опитаних (50,9 %) не підтримала позицію ВС про те, що саме по собі вручення тексту повідомлення про підозру судді іншим суб'єктом за умови, що його було прийнято, перевірено, складено та підписано уповноваженим на це ст. 481 КПК України суб'єктом, не порушує гарантії суддівської незалежності (Додаток А).

2.3. Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій

Закон передбачає проведення певних слідчих та оперативних дій під час кримінального провадження з метою виявлення та збору інформації, необхідної для встановлення обставин, що становлять предмет доказування. Слід погодитись з тим, що предмет доказування у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб має свою специфіку. У науковій літературі до обставин, що можуть становити спеціальний предмет доказування у цій категорії кримінальних проваджень, відносять: а) установлення того, що особа обіймає певну посаду або займається професійною діяльністю, що дає підстави віднести її до окремої категорії осіб, указаної у ст. 480 КПК України; б) з'ясування факту того, що конкретне кримінальне правопорушення було вчинено особою з використанням її функціональних повноважень (наразі така обставина є складовою предмету доказування лише у кримінальних провадженнях, що пов'язані із вчиненням кримінальних правопорушень у сфері службової чи професійної діяльності особи, проте за умови запровадження функціонального кримінального процесуального імунітету ця обставина набуває значення обов'язкової компоненти предмету доказування) [108, с. 15]. Отже, вирішуючи питання про застосування особливого порядку здійснення кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб, потрібно чітко визначити, чи перебуває та особа, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження на певний час у відповідному статусі, котрий дає їй можливість користуватися особливим режимом провадження [78, с. 105-106]. Тому у кримінальних провадженнях стосовно окремої категорії осіб слід встановити: 1) чітку дату виникнення та закінчення в учасника провадження, згаданого у ч.1 ст.480 КПК України відповідного правового статусу; 2) момент початку та закінчення інкримінованого йому діяння за ознаками певного складу кримінального правопорушення; 3) дату прийняття рішення щодо початку кримінального провадження стосовно цього учасника [92, с. 71]. І хоча законодавець не

встановлює додатковий предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб, судова практика демонструє дослідження судом обставин вчинення кримінального правопорушення особою, що користується правовим імунітетом, зокрема перебуває на посаді судді. Так, у вироку [16] суд серед іншого посилається на такі джерела доказів як: особова справа судді, яка містить в собі особову картку, присягу судді, автобіографію, Указ Президента України про переведення на роботу на посади новоутворених місцевих загальних судів до міськрайонного суду, Указ Президента України про призначення суддів у межах п'ятирічного строку до міськрайонного суду, Постанова Верховної Ради України про обрання суддів безстроково тощо. Вказані докази було отримано відповідно до протоколу про тимчасовий доступ до речей і документів, відповідно до якого детективом НАБУ отримано доступ до документів з особових справ суддів. Як зауважує суд, наведені докази відображають особисті відомості відносно обвинуваченого та засвідчують обставини його призначення на посаду судді, та виконання ним функцій судді.

Поруч з цим, ВС неодноразово звертав увагу на те, що доказування під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень за участю окремої категорії осіб, залежить від законності першочергових слідчих дій. Саме під час цих дій орган досудового розслідування проводить фіксацію злочину, що вчиняється або вже вчинений, та вилучає предмет злочину. Несвоєчасне проведення слідчим відповідних процесуальних дій може призвести до безповоротної втрати важливих доказів, а отже і до неможливості забезпечення основних завдань кримінального судочинства [16].

На перший погляд, системно аналізуючи положення КПК України в частині здійснення особливих порядків кримінального провадження стосовно окремої категорії осіб, здається, що законодавець серед усіх таких категорій лише щодо народного депутата України регламентує проведення певних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, обшук, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій,

що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, можуть бути проведені на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду відповідного клопотання, погодженого тільки Генеральним прокурором, особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора (ч. 2 ст. 482-2 КПК). Однак приписи інших законів, що регламентують правовий статус окремої категорії осіб, доповнюють положення КПК України стосовно специфіки доказування у таких кримінальних провадженнях. Так, норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» доповнюють процедуру проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність. У свою чергу ч. ч. 9-10 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» регламентують певні особливості проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій стосовно судді.

Відтак чинне законодавство та те, що втратило свою юридичну силу, визначає не тільки гарантії свободи та особистої недоторканості осіб, що користуються посадовим імунітетом, але і передбачає і додаткові засоби захисту прав стосовно таємниці спілкування, житла та речей. Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ у ч. 4 ст. 13 було встановлено, що проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистого обшуку судді, а так само огляду, виїмки його кореспонденції, речей і документів могли провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки. Згодом Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів» від 21 червня 2001 року № 2534-ІІІ санкцію на проведення процесуальних заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на *таємницю листування*, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, права

власності надавав винятково Генеральний прокурор України за умови наявності порушеної кримінальної справи.

Відповідно до чинного законодавства специфіка проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо судді передбачає:

1) Суб'єкта внесення клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, яким виступає тільки Генеральний прокурор або його заступник, керівник обласної прокуратури або його заступник. Слід зазначити, що свого часу Венеціанська комісія з приводу необхідності внесення клопотання Генеральним прокурором України або його заступниками та керівником регіональної прокуратури чи його заступниками у разі, якщо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій вимагає дозволу суду, зауважувала, що очікування на участь Генерального прокурора України в провадженні проти судді видається розумним захистом останнього [172].

2) Підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду. Так, згідно з ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. У разі, якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя), якщо інший суд не визначений процесуальним законом.

Положення КПК України, у свою чергу, конкретизують підсудність судового розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних

слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду та/або у приміщеннях судових органів. Так, відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України такий розгляд може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАС, здійснюється слідчим суддею спеціалізованого суду (крім випадку, передбаченого абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК). У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, або Вищого антикорупційного суду.

За наведених обставин, окремого аналізу потребує підсудність розгляду клопотань надання дозволу на проведення слідчих дій у кримінальному провадженні стосовно суддів ВАС. Так, відповідно до ст. 482-1 КПК України під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді ВАС суду клопотання учасників кримінального провадження (в тому числі щодо проведення слідчих (розшукових) дій, що передбачають дозвіл слідчого судді) розглядає слідчий суддя, визначений п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, в порядку, визначеному цим Кодексом. Наведене положення викликає певну критику. В даному випадку, слід погодитись із зауваженнями Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», відповідно до яких наведена норма (ст. 482-1 КПК) не несе жодного змістовного навантаження з огляду на наступне. По-перше, положеннями у ч. 1 ст. 34 КПК України визначена підсудність кримінальних проваджень у випадку, якщо обвинуваченим є суддя ВАС. У разі необхідності отримання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо судді ВАС, слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу до слідчого судді апеляційного суду, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ч. 1 ст. 34, ч 2 ст. 247 КПК). По-друге, відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя

– суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Отже зазначене положення містить загальне визначення поняття «слідчий суддя» і не може містити порядку його визначення [47]. Враховуючи зазначене, вважаємо, що аналізована стаття підлягає виключенню з положень КПК України.

З огляду на викладене, можна констатувати, що чинне законодавство значно звузило гарантії недоторканності судді, що узгоджується із Висновком Венеціанської комісії, яка послідовно наполягала на тому, що судді не повинні отримувати вигоду від загальної недоторканості, а скоріше повинні мати лише функціональний імунітет, тобто імунітет від дій, вчинених в ході виконання ними своїх функціональних обов'язків. Хоча для забезпечення суддівської незалежності від неналежного зовнішнього впливу потребуються функціональні гарантії, широкий імунітет не потрібен. Незалежність суддів не залежить від широкого імунітету, а судді повинні відповідати за будь-які інкриміновані їм злочини, припускаючи, що в їх повному розпорядженні знаходяться звичайні процедури захисту, оскарження та інші елементи верховенства права [19].

Світовий досвід також вказує на те, що встановлення функціонального імунітету для суддів є звичайною практикою для інших сучасних держав. Зокрема, як убачається із рішення Конституційного суду Литовської Республіки особливості обшуку та вилучення у житловому чи службовому приміщенні судді, в особистому чи службовому автомобілі судді, або в іншому особистому транспортному засобі, або під час проведення обшуку особи судді тощо були врегульовані. Проте Конституційний Суд Литовської Республіки своєю постановою від 20 березня 2020 року визнав, що таке правове регулювання суперечить Конституції Литовської Республіки, оскільки воно встановлює

необґрунтовано ширший імунітет судді, ніж той, що встановлений у самій Конституції, а тому його слід вважати невиправданим привілеєм [231, с. 139].

Окреслені підходи втілюються і у вітчизняній правозастосовчій практиці. Як зауважує ВС, якщо у матеріалах провадження відсутні обставини, які б давали можливість обвинуваченому розумно розраховувати на використання службового кабінету для свого приватного життя та/або на збереження конфіденційності в межах службового кабінету, або вирішувати, коли і яким чином надавати до нього доступ, то на такий службовий кабінет не поширюються гарантії від втручання в приватне життя, передбачені Конституцією України та вказаними нормами КПК України, і проведення в ньому слідчої дії не вимагає дозволу суду [126].

Таким чином, вважаємо, реформування національного законодавства відбувається у правильному напрямі в частині регламентації здійснення кримінального провадження щодо судді, проте правове регулювання окреслених кримінально-процесуальних відносин не позбавлене недоліків [62]. Зокрема, необхідно відмітити про неточне та нечітке формулювання щодо обов'язкової участі Генерального прокурора або його заступника, керівника обласної прокуратури або його заступника у розгляді заявлених ними клопотань (про дозвіл на проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій), що, у свою чергу, призводить до неоднакового розуміння таких вимог слідчими суддями [62, с. 192]. Так, С. Кравченко, висвітлюючи схожу проблематику в частині реалізації ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зауважував про необхідність врахування того, що законодавство, яке регулює порядок розгляду клопотань про обшук житла, приміщень, інших володінь окремої категорії осіб, не встановлює вимог щодо обов'язкової участі спеціально уповноважених прокурорів у засіданнях із розгляду таких клопотань слідчим суддею. Саме тому слідчі судді необґрунтовано відмовляють у задоволенні відповідних клопотань, якщо в їх розгляді не беруть участі особи, уповноважені на подання таких клопотань, але

бере участь інший прокурор, який здійснює повноваження прокурора в цьому кримінальному провадженні [75].

Поруч з цим, як справедливо звертає увагу С. В. Свириденко, в КПК України не передбачено жодних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій стосовно судді КСУ, а також не визначено суб'єктів, які уповноважені звертатися до суду з клопотанням про надання згоди на їх проведення. Виходячи з наведеного вчений обґрунтовано переконує у необхідності закріпити в положеннях КПК України норму з приводу того, що проведення стосовно судді КСУ слідчих (розшукових) дій, які проводяться лише з дозволу слідчого судді, суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника [168, с. 11]. Неврегульованість анонсованого питання стосується і проведення слідчих (розшукових) дій стосовно Голови, заступника Голови, члена ВРП, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Серед усіх слідчих (розшукових) дій, які проводяться на підставі ухвали слідчого судді у кримінальних провадженнях стосовно судді, передусім, вважаємо за необхідне звернути увагу на ті, що пов'язані з проникненням до житла чи іншого володіння особи, а також службових приміщень суду.

Місце проведення обшуку. У положеннях КПК України під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

З позиції Л. М. Лобойко, обшук проводиться лише у житлі чи іншому володінні особи, а у приміщеннях, які належать до державної форми власності, пошук необхідних предметів чи документів може відбуватися шляхом проведення в них огляду чи тимчасового доступу [83, с. 219]. Натомість більшість вчених переконані, що обшук може проводитися не лише в житлі чи іншому володінні особи, оскільки у доктрині кримінального процесу поруч з обшуком житла виокремлюють інші види обшуків (обшук нежитлових приміщень; обшук місцевості; обшук службових та інших приміщень тощо [185, с. 58-59; 191, с. 119; 192, с. 163]).

Про неоднаковий підхід до цього питання свідчить і судова практика. Так, відповідно позиції ККС, що сформувалась на підставі системного тлумачення ч. 2 ст. 233 КПК України, під володінням слід розуміти фактичне володіння річчю (майном). Тобто фактичне володіння не варто ототожнювати з правом власності. Такий широкий підхід до розуміння понять «житло», зарахування до «іншого володіння» офісних та службових приміщень, приміщень господарського, виробничого та іншого призначення незалежно від форм власності відповідає, на думку Суду, прецедентній практиці ЄСПЛ. Як убачається із рішення ККС, колегія суддів вважає посилення прокурора на те, що дозволу слідчого судді на огляд місця події, а саме службового кабінету, який на праві власності належить державі, не потребувалося, вважає необґрунтованими. Із матеріалів кримінального провадження убачається, що з клопотанням про дозвіл на обшук чи огляд службового кабінету сторона обвинувачення до слідчого судді не зверталася. При цьому посилення на відсутність заперечень з боку виправданого щодо проведення такого огляду не свідчить про його добровільну згоду на проведення вказаної слідчої дії та не є процесуальною гарантією забезпечення права обвинуваченого на захист [118]. З огляду на викладене ВС висловив думку про те, що службовий кабінет відповідно до практики ЄСПЛ належить до іншого володіння особи, а тому обшук у ньому проводиться виключно за наявності ухвали слідчого судді. Примітно, що

наведену позицію ВС підтримало більшість (86,0 %) опитаних нами практичних працівників (*Додаток А*).

В іншому своєму рішенні ККС зазначає, що службовий кабінет сам по собі не може вважатися житлом або іншим володінням. Службове приміщення надається для виконання службових обов'язків і доступ до нього визначається іншим регулюванням, яке ґрунтується на міркуваннях, не пов'язаних із захистом приватності осіб, яким таке службове приміщення надане. У той же час Суд не виключає, що за певних обставин гарантії недоторканості житла або іншого володіння можуть поширюватися і на службові приміщення. Якщо обшук проводиться у службовому кабінеті слідчого, який був наданий для виконання його службових обов'язків, а слідча дія головним чином зводилася до огляду самого засудженого, його одягу і вмісту його кишень, а також інших предметів, розташованих у кабінеті за допомогою технічних пристроїв і була спрямована на виявлення речовини, нанесеної на купюри, що були передані засудженому перед цим, то такий огляд жодним чином не стосується будь-яких елементів кабінету, де могли зберігатися особисті речі чи документи засудженого, у разі чого могло б виникнути питання про порушення прав засудженого з погляду «розумного очікування конфіденційності», а тому проведення слідчої дії не вимагало дозволу суду, передбаченого ст. 235 КПК України [123].

Відтак, під час розслідування кримінальних проваджень стосовно судді виникає необхідність у проведенні слідчої (розшукової) дії у службовому кабінеті приміщення суду. Однак, як вірно зауважує О. В. Білоус, чинний КПК України не регламентує процесуальний порядок проведення обшуку нежитлових приміщень, якими можуть бути офісні, складські, службові чи виробничі приміщення підприємств, установ, організацій різних форм власності. На відміну від цього, КПК України 1960 року в ч. 3 ст. 177 визначав, що обшук проводиться за вмотивованою постановою слідчого з санкції прокурора чи його заступника, за винятком житла чи іншого володіння особи. А ст. 184 КПК 1960 року була присвячена регламентації процесуального порядку проведення обшуку особи [191, с. 119]. Таким чином, під час кримінального провадження обшук

здійснюється не лише у житлі чи іншому володінні особи, а й на інших об'єктах, якими можуть бути навчальні аудиторії, робочі кабінети, службові, виробничі чи складські приміщення підприємств, установ, організацій. А тому правила, закріплені у ст. 235 КПК України «Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи» та у ст. 236 КПК України «Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи», слід переглянути. В цих нормах варто закріпити положення, які є загальними для всіх видів обшуку з визначенням особливостей здійснення обшуку різних видів — обшуку житла чи іншого володіння особи, обшуку інших приміщень чи обшуку особи [191, с. 120].

Поза тим, відсутність регламентації такого виду обшуку правозастосувачі компенсують застосуванням практики ЄСПЛ. У свою чергу ЄСПЛ, спираючись на своє динамічне тлумачення Конвенції, вважає, що настав час постановити, що за певних обставин права, гарантовані ст. 8 Конвенції, можуть тлумачитися як такі, що включають право на повагу до зареєстрованого офісу компанії, її філій або інших комерційних приміщень (п. 41 рішення ЄСПЛ у справі «STES Colas Est and Others v. France») [177]. Показовим у цьому контексті є рішення у справі «Peev v. Bulgaria», у якому Суд в черговий раз підкреслював, що обшуки, проведені в комерційних приміщеннях та офісах осіб, які здійснюють вільні професії, є втручанням у право на повагу як до приватного життя, так і до житла відповідних осіб. При цьому ступінь впливу проведення обшуку на приватне життя слід оцінювати за критерієм «розумного очікування конфіденційності». З цього приводу Суд зазначає, що у справі «Halford проти Сполученого Королівства» він постановив, що телефонні дзвінки, здійснені поліцейським з приміщення поліції, підпадають під поняття «приватне життя», оскільки відповідна особа мала «розумне очікування конфіденційності» щодо них. На думку Суду, заявник мав таке очікування, якщо не щодо всього свого офісу, то принаймні щодо свого столу та картотек. Це підтверджується великою кількістю особистих речей, які він там зберігав. Більше того, така домовленість є неявною у звичних відносинах між роботодавцем та працівником, і в конкретних обставинах справи – таких як положення або заявлена політика роботодавця

заявника, яка перешкоджає працівникам зберігати особисті документи та речі у своїх столах або картотеках – немає нічого, що вказувало б на те, що очікування заявника було необґрунтованим або нерозумним. Той факт, що він працював у державному органі та що його офіс знаходився в урядових приміщеннях, сам по собі не змінює цього висновку, особливо враховуючи, що заявник не був прокурором, а експертом з кримінології, який працював у прокуратурі. Таким чином, обшук, який охоплював стіл та картотеки заявника, слід розглядати як втручання в його особисте життя (пункти 37-39 рішення у справі «Реев v. Bulgaria», заява № 64209/01 від 26 липня 2007 року) [176].

Отже з аналізу вказаних рішень вбачається, що здійснення обшуку у приміщенні службового призначення передбачає дотримання права на повагу до особистого життя. При цьому питання порушення такого права повинні розглядатись з позиції «розумного очікування конфіденційності» [60, с.1180].

Одним з ключових чинників проведення досудового розслідування стосовно судді є забезпечення мінімізації небажаного витоку інформації щодо наміру його проведення. Адже, як справедливо відмічає О. Калужна, ефективність проведення у цій категорії кримінальних проваджень слідчих (розшукових) дій засновано на принципах раптовості, таємності та конспірації (обшук, усі негласні слідчі (розшукові) дії) [55]. Водночас законодавством не передбачено жодних дієвих гарантій та нормативних механізмів, які б могли запобігти можливим спробам розголошення працівниками суду, зокрема його апарату, зацікавленим особам відомостей про вид слідчих (розшукових) дій та осіб, стосовно яких планується їх проведення. Особливо актуальним зазначене питання є під час досудового розслідування щодо окремої категорії осіб, зазначає О. Посвистак [110, с. 114].

У зв'язку з наведеним у науковій літературі неодноразово звертається увага на те, що в нормах КПК України не вказано в якому режимі (у відкритому чи закритому судовому засіданні) має розглядатися клопотання про проведення обшуку. Очевидно, що розгляд клопотання про проведення обшуку слід здійснювати у закритому судовому засіданні. Адже відкритий судовий розгляд

може призвести до розголосу цього факту, що, в свою чергу, надасть можливість заінтересованим особам знищити чи переховати речові докази [76, с. 391; 191, с. 127]. При цьому науковці пропонували різні варіанти вирішення даного питання. На думку В. Т. Маляренка, розгляд клопотань слідчих і винесення судових рішень, пов'язаних з наданням відповідних санкцій в ході досудового слідства, має відбуватися в режимі, який би забезпечував таємницю досудового слідства. Вчений пропонує закріпити це правило у нормі, що регламентує зміст засади гласності та відкритості судового провадження [87, с. 10]. Натомість, на переконання О. В. Білоус, визначати це положення на рівні засади кримінального провадження не доцільно, адже частина клопотань слідчого чи прокурора, зокрема, про тимчасовий доступ до речей чи документів, про арешт майна, про застосування запобіжних заходів, розглядаються відкрито та за участю сторін кримінального провадження. Вирішення аналогічного питання, продовжує автор, можна знайти в ч. 3 ст. 189 КПК України, де визначено, що клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу розглядаються у закритому судовому засіданні. Питання щодо закритого судового розгляду клопотання про обшук слід врегулювати за аналогією, як це визначено у ч. 3 ст. 189 КПК України [191, с. 128].

Фактор раптовості обшуку та механізм запобігання витоку інформації щодо таємниці досудового розслідування кримінальних проваджень стосовно суддів певною мірою реалізований у положеннях кримінального процесуального законодавства в частині підсудності розгляду таких клопотань. Єдине, що викликає зауваження, що правила підсудності розгляду таких клопотань викладені у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», не повною мірою конкретизовані у положеннях КПК України. Деталізація підсудності розгляду клопотань щодо проведення слідчих дій відображена тільки у ст. 247 КПК України, відповідно до якої визначається підсудність розгляду клопотань тільки негласних слідчих дій за умови, якщо проведення таких дій щодо суддів, працівників суду та/або у приміщеннях судових органів. За наведених обставин розгляд клопотань про дозвіл на проведення обшуку здійснюється за загальними

правилами відповідно до ч. 2 ст. 234 КПК України, зокрема слідчим суддею місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАС, – на підставі ухвали слідчого судді ВАС [60, с. 1182].

Отже, враховуючи викладене підтримуємо запропоновані у фахових джерелах пропозиції передбачити право подавати клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку не лише до місцевого суду, в межах територіальної підсудності якого здійснюється розгляд клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, а також слідчого судді місцевого суду, який найбільш територіально наближений до місця розташування органу досудового розслідування або місця, де планується проведення обшуку, та наділити слідчих суддів вказаних судів повноваженнями з розгляду клопотань вказаного виду [110, с. 116].

Невідкладний обшук. Право слідчого, прокурора на проникнення до житла і проведення в ньому обшуку може виникати у трьох випадках: 1) за ухвалою слідчого судді, 2) без постановлення такої ухвали на підставі добровільної згоди власника житла чи іншого володіння особи; 3) до постановлення ухвали слідчого судді лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину [119].

Відтак, законодавець надав можливість слідчому, прокурору до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише за умови наявності невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому разі у досліджуваних провадженнях Генеральний прокурор (або його заступник, керівник обласної прокуратури або його заступник) зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, у якому, крім іншого,

довести наявність підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.

Представники адвокатської спільноти постійно привертають увагу на те, що сторона обвинувачення зловживає можливістю проведення невідкладних обшуків у своїй практиці задля збирання доказів у кримінальному провадженні з подальшою їх легалізацією в суді [180]. При цьому, як свідчить аналіз судових рішень, відображених у ЄДРСР, склалась неоднозначна судова практика щодо вирішення клопотань в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України в частині тлумачення термінів «майно», «врятування», «невідкладність».

Так, відповідно до висновків судів першої та апеляційної інстанцій фактичні дані протоколу обшуку від 11 травня 2022 року є недопустимими, оскільки невідкладність проведення обшуку була обґрунтована метою унеможливлення знищення доказів, фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, збереження усієї доказової бази. ВС позиції указаних судів підтримав та визнав такі підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчим суддею як такі, що не відносяться до переліку невідкладних [128]. В іншому рішенні колегія суддів ККС поставила під сумнів висновок суду апеляційної інстанції і зауважила про формальний підхід до перевірки доводів сторони захисту щодо наявності у органу досудового розслідування правових підстав для невідкладного обшуку в житлі адвоката з огляду на те, що досудове розслідування в даному кримінальному провадженні до проведення слідчої дії тривало більше чотирьох місяців [127]. Аналогічне рішення слідчого судді засудила Рада суддів України, яка назвала дії ДБР, що пов'язані з обшуками в приміщеннях Господарського суду міста Києва та за місцем проживання судді без ухвали слідчого судді такими, що містять ознаки втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя та загрожують суддівській незалежності. При цьому, як зауважив орган суддівського самоврядування, невідкладний пошук доказів у приміщенні суду без ухвали слідчого судді відбувся через 12 років після

постановлення судового рішення та через 9,5 років після попереднього обшуку [164].

Поруч з цим, необхідність у проведенні невідкладного обшуку в приміщенні суду може виникнути при проведенні вказаної слідчої дії за ухвалою слідчого судді. Так, під час обшуку на підставі слідчого судді детективи НАБУ прийняли рішення про проведення обшуку в порядку ст. 233 КПК України. Після обшуку до слідчого судді звернувся прокурор із клопотанням про обшук у порядку ст. 233 КПК України, у якому зазначив, що невідкладність у проведенні цієї слідчої дії без ухвали слідчого судді зумовлювалась необхідністю забезпечення врятування майна, яке знаходилось у цих кабінетах та яке може бути доказом під час судового розгляду. Апеляційна палата ВАС, розглядаючи апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді, констатувала, що вищенаведені дії органу досудового розслідування відповідають вимогам ст. 233, 235 КПК України, свідчать про необхідність проведення невідкладного обшуку [197].

У свою чергу у доктрині кримінального процесу до невідкладних випадків проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи відносять: раптову появу фактичних підстав проведення таких слідчих дій; наявність загрози знищення або приховання предметів (документів), які мають доказове значення; необхідність зупинити подальшу злочинну діяльність особи чи кількох осіб [87]; загрозу знищення речових доказів [74]; наявність інформації про готування, замах або вчинення злочину, який загрожує життю не тільки тих осіб, які знаходяться у певному приміщенні, а й інших осіб за межами такого приміщення [14]; підстави для проведення обшуку встановлені в ході проведення невідкладної слідчої дії, а для отримання санкції знадобиться багато часу [185, с. 234] тощо.

Підсумовуючи наукові підходи та судові позиції, очевидно є необхідність нормативного розширення переліку випадків невідкладного обшуку. Певною мірою окреслена проблематика (в частині неоднакового застосування норм права, коли йдеться про те, чи підпадає під винятки,

передбачені ч. 3 ст. 233 КПК (врятування майна), необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами) знайшла своє вирішення у постанові Об'єднаної палати ККС ВС від 7 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22. З метою формування єдиного правозастосовного підходу Суд зробив наступні висновки [132]:

– взаємопоєднане тлумачення приписів кримінального процесуального закону недвозначно свідчить, що в розумінні ч. 3 ст. 233 КПК поняття «майно» охоплює своїм змістом речі, документи, гроші, інші цінності та матеріальні об'єкти, серед яких, предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, які мають або можуть мати ознаки речових доказів;

– у ситуації, коли слідчому чи прокурору стає відомо про можливе знищення майна, яке може бути речовим доказом у кримінальному провадженні, застосовуються положення ч. 3 ст. 233 КПК України щодо його врятування, які є підставою для невідкладного проникнення до житла (іншого володіння);

– необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами, в контексті ч. 3 ст. 233 КПК є виправданою, якщо існують обґрунтовані підстави до припущення про наявність реальної загрози знищення майна.

Водночас, як вірно зауважують у юридичних джерелах, Об'єднана палата ККС ВС встановила «запобіжник», адресований стороні обвинувачення, у вигляді додаткових вимог до клопотання про проведення невідкладного обшуку та ухвали слідчого судді за результатами його розгляду. Окрім загальних вимог, встановлених ч. 3 ст. 234 КПК України, у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України та в доданих до нього матеріалах має бути вказано, які саме обставини на момент проникнення свідчили, що зволікання може спричинити знищення речових доказів, що відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну. Тобто в такий спосіб ВС розширює локальний предмет доказування для сторони обвинувачення, оскільки існування невідкладних обставин проникнення до житла чи іншого володіння особи та існування реальної конкретної загрози

такої втрати, знищення речових доказів повинні не лише бути вказані в клопотанні, а й доведені матеріалами, які додаються до нього. Окрім того, прокурор під час розгляду клопотання зобов'язаний довести існування цих обставин [218].

Отже, формування єдиного правозастосовчого підходу ВС безперечно має важливе значення в розрізі анонсованої проблематики, однак вважаємо, що положення ч. 3 ст. 233 КПК України вимагають нормативного удосконалення в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики. Адже, як зауважує ЄСПЛ у рішенні у справі «Укркава, ТОВ проти України» від 6 лютого 2025 року (заява № 10233/20), одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який, серед іншого, гарантує певну стабільність у правових ситуаціях і сприяє довірі суспільства до судів. З іншого боку, існування суперечливих судових рішень може створити стан правової невизначеності, що може знизити довіру громадськості до судової системи, тоді як така довіра, безумовно, є одним з найважливіших компонентів правової держави. (п. 44). Суд не може виключити, що навіть у ситуації усталеної судової практики з відповідного питання вищий національний суд може законно змінити тлумачення, якщо це виправдано важливими міркуваннями і якщо воно застосовується з належним урахуванням його впливу на раніше існуючі ситуації (п. 48) [173]. Тому, на нашу думку, розширення переліку випадків невідкладного обшуку з урахуванням правозастосовної практики має бути регламентовано не на рівні позицій ВС, а в нормах КПК України. Із зазначеними пропозиціями погодилось 41,2 % респондентів (*Додаток А*).

Загалом, насамкінець, необхідно відмітити про комплексний підхід судів в частині реалізації положень ст. 86 КПК України у взаємозв'язку зі ст. 233-236 КПК України. Так, відповідно до вироку ВАС [16], суд, вирішуючи питання про допустимість доказів, отриманих в результаті обшуку досліджує разом з протоколом обшуку інші процесуальні документи: клопотання про проведення обшуку, згідно якого керівник САП звернувся до слідчого судді про надання

дозволу на обшук службового кабінету в приміщенні суду; ухвала слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку; доручення для участі у проведенні обшуку; клопотання про арешт майна на тимчасово вилучене майно – речі під час обшуку робочого кабінету міськрайонного суду; протокол огляду складений детективом НАБУ, згідно якого останній оглянув речі вилучені в ході обшуку службових приміщень; ухвала слідчого судді про накладання арешту на тимчасово вилучене майно – речі під час обшуку робочого кабінету в приміщенні суду.

Висновки до розділу 2

1. На підставі узагальнення наукових поглядів, нормативно-правових актів, а також правозастосовної практики виокремлено спектр гарантій запобігання безпідставно ініційованого досудового розслідування стосовно судді, що охоплює: 1) передбачену законом кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень у разі необґрунтованого проведення кримінальних процесуальних дій; 2) попередження заявника про кримінальну відповідальність; 3) правила прийняття анонімних заяв та повідомлень; 4) встановлений у положеннях ч. 4 ст. 48, ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок звернення судді з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора у разі наявності підстав вважати, що початок кримінального провадження використовується як засіб психологічного тиску з метою вплинути на прийняття останнім певного судового рішення у справі.

2. Відмічено, що законодавець передбачив дві процедури початку досудового розслідування: загальну, що стосується усіх суддів, та спеціальну, що застосовується виключно відносно суддів ВАС. У свою чергу спеціальний порядок початку досудового розслідування згідно зі ст. 480-1 КПК України охоплює процесуальні дії щодо: 1) внесення до ЄРДР відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС, Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора); 2) невідкладного повідомлення Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора), але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, ВС про початок досудового розслідування.

3. Звернено увагу, що встановлена процедура початку досудового розслідування стосовно судді ВАС з одного боку пояснюється необхідністю унормування додаткових процесуальних гарантій, що застосовуються до суддів ВАС в разі притягнення останніх до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із відправленням правосуддя. Проте з

іншого, доводиться констатувати, порушення ст. 24 Конституції України, адже зміст ст. 480-1 КПК України ставить суддю ВАС у нерівне становище разом з іншими суддями, визначеними у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України та суддями КСУ.

4. Обґрунтовано, що ч. 1 ст. 480-1 КПК України не відповідає змісту засади розумних строків, адже за наведеної регламентації особа буде знаходитись не тільки у невизначеному для себе становищі з моменту внесення відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення, вчинене суддею ВАС, але і у невизначений законом період часу. Підкреслено, що відносно судді в даному випадку може здійснюватися латентне кримінальне переслідування до повідомлення про підозру, що може виступати інструментом тиску з метою зміни його процесуальної поведінки у питаннях відправлення правосуддя. У зв'язку з цим акцентовано увагу на тому, якщо законодавець, встановлюючи можливість розпочати провадження щодо особи (судді), а значить з метою попередження вказаних вище зловживань він має визначити строки розслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення про підозру або передбачити можливість для такої особи оскаржити вказане рішення про початок досудового розслідування.

5. Виокремлено деякі проблемні аспекти початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях стосовно судді, серед яких:

- 1) несформульована роль ВС у частині реалізації ч. 2 ст. 480-1 КПК України;
- 2) неврегульованість питання зміни правової кваліфікації після внесення відомостей до ЄРДР у порядку ч. 1 ст. 481-1 КПК України до повідомлення про підозру, що ускладнює розуміння того чи поширюється на Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) обов'язок вносити зміни до попередньої кваліфікації.

6. Зазначено, що суддя є спеціальним суб'єктом і відносно нього здійснюється особливий порядок кримінального провадження, який полягає в підсиленому прокурорському контролі, що реалізується серед іншого в порядку ст. 481 КПК України. Проаналізовано процесуальний алгоритм повідомлення про підозру шляхом вивчення правозастосовної практики та доктринальних

оцінок, внаслідок чого позитивно оцінено підхід ВС щодо етапізації повідомлення особі про підозру, проте з іншого боку підтримано наукові підходи (П. П. Андрушко, О. З. Гладун, Х. М. Танривердієв, С. І. Чернобаєв та ін.) щодо обов'язку Генерального прокурора (виконувача обов'язків) та його заступника не тільки складати таке письмове повідомлення, але і вручати, включаючи роз'яснення прав підозрюваного, що сприятиме забезпеченню додаткових гарантій діяльності суб'єктів, зазначених у ст. 480 КПК України.

7. Відповідно до чинного законодавства специфіка проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів щодо судді передбачає: 1) Суб'єкта внесення клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, яким виступає тільки Генеральний прокурор або його заступник, керівник обласної прокуратури або його заступник; 2) підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду.

8. З'ясовано, що здійснення обшуку у приміщенні службового призначення передбачає дотримання права на повагу до особистого життя. При цьому питання порушення такого права повинні розглядатись з позиції «розумного очікування конфіденційності». Підтримано запропоновані у фахових джерелах пропозиції розширити підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку та передбачити можливість для сторони обвинувачення вносити вказане клопотання до слідчого судді місцевого суду, який найбільш територіально наближений до місця розташування органу досудового розслідування або місця, де планується проведення обшуку. Обґрунтовано, що положення ч. 3 ст. 233 КПК України вимагають нормативного удосконалення в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики.

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОСНО СУДДІ

3.1. Порядок затримання судді та застосування до нього запобіжних заходів

Особиста свобода є природним станом людини, тоді як арешт чи тримання під вартою означає виняткове становище, яке конституційно допускають тимчасово і за наявності в кожному випадку юридичних та фактичних підстав, які мають бути встановлені (перевірені) судом. При цьому гарантії права на свободу та особисту недоторканність полягають насамперед у судовому контролі (і за його наслідками – у мотивованому рішенні суду), який конституційно уможливорює тримання особи під вартою, а також у тому, що тримання під вартою може бути застосоване лише на підставах і в порядку, установлених законом [161]. Щодо застосування окреслених заходів відносно суддів, то національне законодавство передбачає додаткові гарантії, що окрім судового контролю, передбачають контроль з боку інших органів судової влади (ВРП, КСУ), які уповноважені надавати згоду їх застосовувати до представників Феміди, дотримуючись при цьому балансу між незалежністю суддів та їхньою відповідальністю перед суспільством.

Поруч з цим згода ВРП на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом певна річ не означає застосування запобіжного заходу до судді. Так, відповідно до узагальнення практики розгляду ВРП подань про надання згоди на обмеження свободи та особистої недоторканності суддів за період 2016–2021 років, у більшості випадків до суддів застосовувались запобіжні заходи, не пов'язані з позбавленням волі на час досудового слідства, а саме домашній арешт (із заборонаю залишати житло цілодобово або у певний період доби), застава чи особисте зобов'язання [193, с. 38].

Принагідно зауважимо, що спостерігається тенденція до зменшення звернень щодо отримання згоди на застосування ізоляційних запобіжних заходів до судді. Так, у 2024 році до ВРП надійшло 5 подань про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 16), за результатами розгляду яких ухвалено 4 рішення про надання згоди на утримання суддів під вартою (у 2023 році – 15), 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання судді під вартою (у 2023 році – 1) [53]. Можемо припустити, що в такому разі має місце обрання інших запобіжних заходів стосовно даної категорії осіб.

Запобіжні заходи, що обмежують право на свободу та на особисту недоторканність судді, можуть застосовуватися тільки за умови дотримання вимог, визначених законом та під наглядом спеціально уповноважених на те судових органів. Положення ст. 125 Конституції України, ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», ст. 24 Закону України «Про Конституційний суд України», ст. 482 КПК України, визначають особливості застосування до судді запобіжних заходів залежно від його статусу. Так, системний аналіз вказаних нормативно-правових актів дає можливість виокремити:

– судові органи, які надають згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: ВРП щодо суддів, перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та КСУ щодо судді цього ж Суду;

– суб'єктів, уповноважених на внесення подання: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) стосовно судді ВАС, КСУ, та Генеральний прокурор або його заступник щодо всіх інших суддів.

Процедура надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ послідовно регламентована у § 15 Регламенту КСУ, затвердженого Постановою КСУ від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018, та передбачає:

1) строк розгляду подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, про надання згоди, відповідно до якого подання розглядається не пізніше десятого робочого дня з дня його отримання;

2) уповноваження постійної комісії з питань регламенту та етики суду не пізніше сьомого робочого дня на вивчення подання щодо наявності у ньому підтверджених доказами фактів причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, їх достатності та обґрунтованості. У разі необхідності комісія витребує від Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, додаткові документи та матеріали;

3) коло учасників спеціального пленарного засідання, яке відбувається за участю Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, судді, щодо якого внесено подання, та/або представника цього судді. При цьому неявка судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника без поважних причин на спеціальне пленарне засідання суду не перешкоджає розгляду подання;

4) порядок розгляду подання, який передбачає відкриття спеціального пленарного засідання суду, надання слова Генеральному прокуророві або особі, яка здійснює його повноваження, для обґрунтування необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді та викладення підтверджених доказами фактів його причетності до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України; пояснення судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника, від надання яких останній може відмовитись. Після виступу уповноваженого прокурора та надання пояснень суддею судді КСУ мають право поставити вказаним особам запитання щодо внесеного подання;

5) ухвалення рішення за результатами розгляду подання. Перше – про надання згоди відповідно на затримання, утримування під вартою чи арешт, якщо суд визнає подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, вмотивованим і таким, що містить достатні підтверджені доказами факти причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, а необхідність у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді – обґрунтованою. Друге – про ненадання згоди відповідно на затримання, утримування під вартою чи арешт судді, у разі визнання подання

невмотивованим на підставі відсутності належних доказів причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння або необґрунтованості необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді. Рішення ухвалюється на закритій частині спеціального пленарного засідання Суду більшістю суддів КСУ, які беруть у ньому участь, у формі постанови. Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді оголошується присутнім на спеціальному пленарному засіданні. Відповідна постанова направляється Генеральному прокурору або особі, яка здійснює його повноваження [152];

б) порядок дій у разі надходження повідомлення про затримання. У випадку надходження до Суду повідомлення про затримання судді голова Суду, а у разі його відсутності – заступник голови Суду або суддя, який виконує обов'язки голови Суду, має право вимагати від правоохоронних органів пояснень щодо підстав його затримання. А у разі надходження до Суду повідомлення про затримання голови Суду, право вимагати від правоохоронних органів пояснень щодо підстав його затримання має заступник голови Суду або суддя, який виконує обов'язки голови Суду [152].

Вказаний порядок розгляду надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ зазнає певної критики у науковій літературі. Передусім це стосується об'єктивності та неупередженості розгляду питання про обрання запобіжного заходу суддями КСУ щодо свого колеги. Тому, варто погодитись з думкою В. Федченко та Н. Павлової про доцільність віднесення розгляду такого клопотання до компетенції ВРП, яка законодавцем визначена як колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (ч. 1 ст. 1 Закону) [208, с. 210].

Отже, з одного боку дійсно існує ризик дії принципу «суддівської солідарності», що впливатиме на неупередженість прийняття аналізованого рішення суддями КСУ. Однак з іншого, слід взяти до уваги бачення Венеціанської комісії, викладене у Висновку щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України» № 870/2016, прийнятий на 109-й Пленарній сесії 9-10 грудня 2016 року у м. Венеція [20]. Так, у п. 26 Висновку Венеціанська комісія позитивно оцінила нове положення про те, що Президент, парламент і з'їзд суддів, відповідно, не мають права звільняти суддів КСУ, оскільки це усуває небезпеку тиску на суддю. І хоча наведена позиція стосується звільнення суддів, тим самим Комісія визначила, що політичні інституції або органи судової влади не повинні впливати на такого роду рішення.

Поруч з цим науковці звертають увагу і на нерегульованість ще деяких питань, на які законодавець не дає чіткої відповіді. А саме щодо невідповідності закону «Про Конституційний суд України» положенням КПК України в частині регламентації форми рішення про обрання запобіжного заходу; нерегульованості питання визначення строків тримання під вартою, а також порядку їх продовження; можливості та порядку оскарження рішення КСУ про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ, або про відмову у наданні такої згоди [208, с. 211].

Процедура розгляду ВРП подань про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом у зв'язку з підозрою у вчиненні ним діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, визначена у гл. 18 Регламенту ВРП, затвердженого рішенням Ради від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. Досліджуючи порядок надання згоди на застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням вільного пересування суддів, можна погодитись із твердженням про те, що процедура розгляду подання прокурора про обмеження суддівської недоторканності містить ключові ознаки судового розгляду: юрисдикційний орган, який ухвалює рішення; зацікавлені протилежні сторони; механізм звернення до суду; дослідження й оцінка фактичних обставин

справи; порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження тощо [138, с. 117].

У свою чергу, О. П. Мельник, В. О. Рибалко, висвітлюючи деякі аспекти оскарження рішень ВРП за результатами розгляду подання про надання згоди або про відмову у його задоволенні, охарактеризували порядок вирішення ВРП питання про зняття суддівського імунітету наступним чином. ВРП, розглядаючи подання, діє винятково в межах конкретного кримінального провадження (що реєструється в ЄРДР, якому присвоюється свій номер), а не поза ним. Діє не з власної ініціативи, а за поданням прокуратури. Діє в межах кримінально-процесуальних відносин як суб'єкт зі спеціальним статусом, а не як суб'єкт владних повноважень. Рішення ВРП за результатами розгляду подань про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом є виключно кримінально-процесуальним рішенням. Метою такого рішення є досягнення дієвості кримінального провадження, воно має тимчасовий характер. Дозвіл на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом надається у зв'язку з підозрою судді у вчиненні кримінального правопорушення для належного його розслідування. Під час розгляду подання ВРП керується нормами кримінального процесуального законодавства, враховує матеріали і докази, отримані в кримінальному провадженні [88, с. 141].

У науковій літературі виокремлюють етапи процедури обрання стосовно судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Так, на думку В. В. Драгунова, процесуальний порядок, відповідно до якого затримання та подальше застосування запобіжного заходу здійснюється у два етапи:

- на першому ВРП надає згоду на застосування таких заходів,
- на другому – слідчий суддя здійснює розгляд відповідних клопотань.

Однак, зазначає вчений, наведена етапізація породжує низку питань як теоретичного, так і прикладного характеру. Передусім, мова йде про аспект, пов'язаний із визначенням того, наскільки висновки, сформульовані у рішенні ВРП є обов'язковими для слідчого судді при розгляді клопотання про

застосування до судді запобіжного заходу. КПК України не містить жодних застережень із цього приводу [39, с. 109].

Натомість С. В. Прилуцький надає більш розгорнуту послідовність порядку затримання судді, утримання його під вартою чи арештом:

1) за поданням Генерального прокурора або його заступника ВРП приймає рішення про надання (чи відмову в наданні) згоди на утримання судді під вартою;

2) прокурор чи слідчий за погодженням із прокурором подають клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 184 КПК України) щодо судді до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування;

3) слідчий суддя розглядає клопотання (ст. 193 КПК України) і застосовує (відмовляє у застосуванні) відповідний запобіжний захід (ст. ст. 194–197 КПК України);

4) учасники провадження мають право оскаржити ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні в апеляційному порядку. І саме в якості складової частини скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом може бути оскаржене рішення ВРП;

5) у рамках апеляційного оскарження апеляційний суд, за задумом законодавця, має розглянути й законність рішення ВРП. Проте закон не говорить, що саме за таких умов буде предметом оскарження [138, с. 118-119].

При цьому, на переконання науковця, видається безпідставним і непотрібним накладення (нашарування) двох судових юрисдикцій (ВРП і місцевих судів (слідчих суддів)) у питаннях судового контролю під час затримання та взяття суддів під варту. Крім того, простежується й можливий юрисдикційний «конфлікт» між ВРП і загальними судами [138, с. 119]. Слід зазначити, що наведена наукова точка зору не знайшла своєї підтримки серед опитаних нами правозастосувачів (51,8 %).

В цьому контексті слід навести бачення представників судової влади, які наголошують, що важливо розуміти ключове розмежування компетенцій ВРП та суду. ВРП перевіряє гарантії незалежності, відсутність очевидних фактів, які свідчили б про тиск і вплив на суддю, його переслідування, незаконність дій щодо нього. Рішення ВРП полягає в тому, що суд не повинен, а може розглянути та ухвалити рішення про взяття судді під варту. Тобто рішення ВРП про надання згоди на утримання судді під вартою ще не означає, що стосовно судді має бути обов'язково застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [103]. Поруч з цим, під час розгляду клопотання органу досудового розслідування про застосування запобіжного заходу судді спираються на рішення ВРП, яка перевірила, що гарантії незалежності не порушені, надалі порядок застосування ізоляційних запобіжних заходів розглядається за загальними правилами КПК України. Отже саме рішення ВРП про надання згоди на утримання суддів під вартою дозволяє обрати запобіжний захід [103].

Щодо наведеного, у фаховій літературі встановлення наявності або відсутності порушень гарантій суддівської незалежності виступає елементом предмету доказування при розгляді ВРП подання про надання дозволу на затримання судді чи утримання його під вартою [39, с. 106]. Адже правильність практики ВРП полягає в оцінці наявності обставин, які можуть свідчити, що клопотання про застосування заходів процесуального примусу є формою незаконного впливу, тиску чи втручання у діяльність цього судді щодо здійснення правосуддя [94, с. 306]. У зв'язку з викладеним на переконання В. В. Драгунова, вимога стосовно перевірки ВРП цих фактичних обставин повинна знайти відображення у законі, адже саме із цією метою відповідна конституційна гарантія і надається. Тому, вважає вчений, доцільним є доповнення ст. 59 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ч. 6 такого змісту: «Під час розгляду подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом Вища рада правосуддя перевіряє, чи не є воно формою протиправного втручання у діяльність судді та порушенням його незалежності» [39, с. 107]. Водночас правозастосовна практика свідчить, що такі

обставини досліджуються та відображаються у відповідних рішеннях ВРП [158]. Тому необхідності у внесенні вказаних вище змін не вбачаємо.

Подання про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешт судді повинно відповідати вимогам, які визначені КПК України, який, насправді, не містить окремої статті, яка б регламентувала вимоги до такого подання. Проте практика ВРП виходить з положень ст. 184 КПК України. Вищезазначена стаття встановлює вимоги до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів [104, с. 180]. Оскільки відповідно до законодавчо встановленої процедури подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом, відсторонення від посади вноситься на розгляд ВРП Генеральним прокурором або його заступником, то предметом розгляду ВРП має бути як формальний, так і фактичний складники подання прокурора. Тим самим на ВРП має покладатися завдання давати попередню оцінку фактичним даним (доказам), які лежать в основі підозри щодо судді, зокрема на предмет їх допустимості, належності та достатності через призму дотримання незалежності судді та недопущення неправомірного кримінального переслідування [138, с. 116].

За дослідженнями С. В. Прилуцького (станом на 2018 рік) ВРП вже виробила певний стиль і форму їх викладення. Ключовою ознакою цих рішень є те, що ВРП дає лише формальну оцінку поданню прокурора, вказуючи, що воно «містить обґрунтування, достатні для надання згоди на утримання судді». Водночас у рішенні відсутня будь-яка безпосередня оцінка наведених доказів, що обґрунтовують підозру, а також необхідність застосування до судді запобіжного заходу у формі тримання під вартою. Рішення ВРП не містить достатньої юридичної вмотивованості на основі досліджених фактичних даних, а також обґрунтувань і заперечень сторін таких проваджень як об'єктивної підстави для надання дозволу на застосування до судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [138, с. 114].

Слід відмітити, що на сьогодні така практика зберігається. Так, як відображається у одному із рішень ВРП про надання згоди на утримання судді

під вартою, ВРП зауважує, що розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу, зокрема у вигляді тримання під вартою, здійснюється слідчим суддею, судом, відповідно до вимог ст. 194 КПК України. Питання доведеності наявності всіх обставин, передбачених зазначеною статтею, вирішується слідчим суддею, судом під час розгляду відповідного клопотання про застосування запобіжного заходу в порядку, визначеному КПК України.

Крім того, представниками суддівської спільноти наголошується на необхідності дотримання під час вирішення аналізованого питання презумпції невинуватості та презумпції свободи. Необхідно розуміти, що в таких випадках ВРП насамперед розглядає питання тільки щодо обґрунтованості підозри, а не вчинення злочину суддею та наявності достатніх підстав вважати, що є хоча б один із ризиків, передбачених відповідними нормами КПК України. А обмеження права на свободу, як і в усіх інших випадках, має відбуватися за наявності відповідних достатніх і обґрунтованих причин, які виправдовують тримання під вартою, та за умови розгляду питання про можливість застосування іншого, менш суворого запобіжного заходу або наведення пояснення в рішенні, чому такі альтернативи не можуть забезпечити мету застосування запобіжного заходу [93]. Прикладом такої практики є рішення ВРП, в якому Рада зауважила, що наведені заступником Генерального прокурора в поданні ризики дійсно існують, однак не доведено, що ступінь ймовірності їх настання є настільки високим, що переважає право особи її свободи та особистої недоторканності. Не доведено, що з урахуванням обставин, викладених у ст. 178 КПК України, зокрема віку, стану здоров'я підозрюваного, міцності соціальних зв'язків підозрюваного в місці його постійного проживання, репутації, до судді з метою запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, неможливо застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж тримання під вартою. Подання надійшло до ВРП у червні 2022 року, коли тривало досудове розслідування. Кримінальне провадження за обвинуваченням судді перебуває на стадії судового розгляду. Відомостей про те, що суддя ухиляється від суду, немає. Ураховуючи наведене, є достатні підстави вважати, що вказане подання про надання згоди на

утримання судді під вартою на цьому етапі розгляду кримінального провадження не виправдає початкової мети застосування цього запобіжного заходу [155].

Найбільше наукова дискусія точиться навколо питання затримання судді. Так, як зауважує С. Є. Абламський, для затримання судді слідчому, прокурору необхідна наявність двох передумов: 1) згода Вищої ради правосуддя. Термін «згода» означає позитивну відповідь, дозвіл на що-небудь; підтвердження чого-небудь; погодження з чимось. У контексті положень чинного законодавства та КПК України під «згодою Вищої ради правосуддя», на думку автора, слід розуміти рішення ВРП, прийняте у встановленому порядку, про дозвіл на здійснення затримання суддів, які користуються гарантіями недоторканності; 2) встановлення факту вчинення суддею тяжкого чи особливо тяжкого злочину. У цьому разі слід ураховувати такі обставини: а) затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину; б) таке затримання є необхідним для забезпечення збереження доказів цього злочину. Тобто під час затримання судді у слідчого, прокурора має бути така інформація [1, с. 229]. У свою чергу, на думку В. В. Драгунова, норми ч. 1 ст. 482 КПК України регламентують порядок затримання судді як в умовах неочевидності вчинення кримінального правопорушення, так і в умовах очевидності (коли його застали на місці вчинення кримінального правопорушення або відразу після його вчинення) [40, с. 564].

Водночас науковці привертають увагу до того, що безпосередньо в момент вчинення кримінального правопорушення майже неможливо встановити статус особи, не кажучи вже про можливість звернення до ВРП за дозволом на таке затримання. Оскільки, як слушно відмічає А. А. Ренкас, затримання в більшості випадків є спонтанною процесуальною дією, яка застосовується в момент вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення у випадку, наприклад, переслідування особи. При цьому, саме уповноважені посадові особи (в даному випадку – особи, які здійснюють затримання за ст. 208 КПК України) зобов'язані чітко виконувати вимоги кримінального процесуального законодавства та забезпечувати належну правову

процедуру в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Таким чином, саме вони повинні впевнитися під час затримання, що особа не користується додатковим процесуальним імунітетом і що щодо неї не потрібно застосовувати вимоги, передбачені Гл. 37 КПК України. Очевидно, що виконати такі дії в умовах вчинення кримінального правопорушення неможливо. Водночас законодавець не робить жодних винятків щодо порядку затримання осіб, які користуються спеціальним імунітетом у кримінальному провадженні [154, с. 110-111].

Поруч з цим, як зауважує І. С. Ганенко, визначений у законодавстві виняток у вигляді вчинення суддею тяжкого або особливо тяжкого злочину як умова для затримання судді без згоди ВРП не є переконливим. За окремих умов у випадку вчинення суддею злочину досить складно достовірно визначити, якої тяжкості злочинне діяння вчинене. У якості прикладу науковець наводить випадок скоєння суддею одного із кримінальних правопорушень, що відносяться до категорій злочинів проти життя та здоров'я особи або проти статевої свободи та недоторканості. Під час вчинення злочину або відразу після його вчинення може бути вкрай складно, наприклад, установити, якої саме тяжкості тілесні ушкодження спричинені особі або їхню наявність, а також наявність факту статевих зносин. Для коректного визначення цих обов'язкових кваліфікаційних умов кримінальної караності діянь та визначення ступеня їхньої тяжкості, безумовно, потребуватиметься відповідне медичне обстеження, яке може зайняти досить тривалий час. За таких умов неважко передбачити, що представники правоохоронних органів не виявлятимуть ініціативи та не затримуватимуть суддю, адже законність такого затримання може бути вельми уявною [26, с. 112-113].

У той же час, на переконання А.-М. Ю. Ангеленюк, В. С. Боровікової, законодавець досить звужено визначає перелік умов, за яких таке затримання може бути застосовано, так у ст. 482 КПК України закріплено лише три умови: попередження вчинення злочину; відвернення чи попередження наслідків злочину; забезпечення збереження доказів цього злочину. Оскільки, затримання

є запобіжним заходом (хоч і тимчасовим), то згідно з ст. 177 КПК України метою його застосування є запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Враховуючи наведене, а також те, що особи, які здійснюють правосуддя мають бути взірцем для наслідування у суспільстві, авторки вважають, що не потрібно звужувати перелік умов за яких вони можуть бути затриманні, тим більше у випадку, коли це стосується затримання під час або одразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. У зв'язку з цим вченими запропоновано нормативно закріпити у ст. 482 КПК України можливість затримання судді під час або одразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для забезпечення мети запобіжного заходу, зазначеної у ст. 177 цього Кодексу» [3, с. 88].

Отже, з урахуванням викладеного, очевидно є необхідність законодавчого перегляду умов та підстав затримання судді, беручи до уваги реальну можливість безпосередньо в момент вчинення кримінального правопорушення встановити статус особи, можливість звернення до ВРП за дозволом на таке затримання, неможливість визначення в момент затримання ступеня тяжкості кримінального правопорушення; ризики, визначені у ст. 177 КПК України.

У цьому контексті невирішеним у КПК України є порядок застосування до судді затримання з метою приводу для розгляду клопотання про застосування до нього неізоляційного запобіжного заходу. І хоча у практиці ВАС з цього питання сформувався єдиний підхід, згідно з яким положення ч. 3 ст. 187 КПК України та ч. 3 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дають підстави

застосувати привід до суду, в тому числі для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави [202]. Деякі автори звертають на це увагу. Як слушно зазначає В. В. Драгунов, застосування деяких запобіжних заходів до судді не вимагає попереднього дозволу ВРП відповідно до чинного законодавства, але відповідна гарантія поширюється на застосування до нього затримання. Така позиція суду вимагає певних уточнень. Положення ч. 3 ст. 187 КПК України встановлює, що «слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана». Фактично, відповідна норма регламентує процесуальний порядок двох окремих заходів – приводу та затримання з метою приводу. Останнє застосовується виключно у разі, коли попередньо не було виконано ухвалу про привід, це є обов'язковою умовою прийняття відповідного рішення. Привід судді дійсно не вимагає попереднього дозволу ВРП, натомість, затримання з метою приводу безперечно є різновидом затримання і на нього поширюється аналізована конституційна гарантія. А отже, постановлення слідчим суддею ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу буде правомірним виключно за наявності попереднього дозволу ВРП на здійснення такого заходу [39, с. 102-103].

С. Ревер слушно привертає увагу до іншої проблеми, а саме до реалізації ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та ст. 126 Конституції України в частині передбаченого законодавцем винятку із загального правила про обов'язковість отримання згоди ВРП для здійснення відповідних процесуальних дій у випадках затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Адже частина правників тлумачать дану норму буквально, наполягаючи на тому, що законодавець передбачив виняток із загального правила [150, с. 58]. Так, Н. О. Гольдберг, Д. О. Поліщук дійшли висновку, що згода ВРП не є обов'язковою у разі, якщо суддю затримано на місці події, за умови, якщо таке затримання є необхідною

гарантією для попередження, відвернення наслідків злочину або збереження доказів. За умови, якщо всі необхідні заходи вжиті – суддя негайно повинен бути звільнений [31]. На думку В. В. Драгунова подальше обрання до судді запобіжного заходу після такого виду затримання також вимагатиме отримання згоди ВРП. Хоча така регламентація, дійсно, викликає деякі труднощі у правозастосуванні, відповідна процесуальна гарантія забезпечення прав судді, затриманого на місці вчинення кримінального правопорушення не є зайвою і має на меті запобігти його необґрунтованому кримінальному переслідуванню. Вчений переконаний, що вона має бути збережена у нормах чинного КПК України [40, с. 564]. О. М. Посвистак, аналізуючи міжнародні нормативно-правові акти у контексті досліджуваного питання, переконує про необхідність внесення змін до закону, які передбачали б виняток із правила про необхідність одержання згоди у випадках затримання особи на місці події (*in flagrante delicti*) [109, с. 111].

Натомість у публічному зверненні ВРП щодо порядку затримання судді, утримання його під вартою орган суддівського врядування звертає увагу слідчих суддів, судів на необхідність дотримання конституційних гарантій незалежності і недоторканності судді, передбачених ст. 126 Конституції України. В тексті звернення зазначено, що суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: якщо ВРП надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнута. ВРП наголосила, що застосування до судді запобіжного заходу у виді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або

відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди ВРП є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді [25].

З позиції Б. Бондаренка (якщо мова йде про затримання суддів КСУ), ймовірно, відповідь на питання, чи потребує обрання запобіжних заходів у виді арешту чи взяття під варту щодо суддів КСУ у випадках їх затримання одразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину згоди Конституційного Суду, чи ні — має надати в майбутньому сам КСУ шляхом тлумачення положень законодавства. За відсутності офіційної позиції існує двозначність норм Основного Закону, яка має тлумачитися на користь особи [10].

До того ж сьогодні серед правників домінує думка про необхідність узгодження застосування законодавчої термінології в нормативно-правових актах, адже у правозастосовчій практиці можна спостерігати непоодинокі випадки позначення одного правового явища різними термінами. В цьому контексті, слід зазначити, що в положеннях Конституції України (ст. 126), Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (ст. 3, 31, 58-61), КПК України (ст. 482) використовуються терміни «затримання», «утримання під вартою» чи «арешт». І взагалі не йде мови про застосування до судді запобіжних заходів, якими зокрема є: домашній арешт, тримання під вартою, тимчасовий запобіжний захід у вигляді затримання особи. Натомість у ст. 60 КК України та ст. 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення вживається термін «арешт» як вид кримінального покарання та як адміністративне стягнення відповідно. На думку правозастосувачів таке нечітке, розмите формулювання закону, містить ризики піддати сумніву наступні відповідні рішення ВРП про надання згоди на «затримання судді, утримання його під вартою чи арештом» та потребує законодавчого врегулювання шляхом внесення відповідних змін до закону [51].

Відповідно до бачення науковців, яке було відображено у рішенні КСУ від 2003 року, затримання та арешт слід розуміти лише як кримінально-процесуальні запобіжні заходи, і депутатська недоторканність (в даному випадку

мова йшла про депутатський імунітет) не поширюється на адміністративну відповідальність народних депутатів України, в тому числі на адміністративні затримання та арешт. В зазначеному рішенні з позиції прокуратури затримання слід розуміти як захід кримінально-процесуальний і адміністративний, а арешт як кримінально-процесуальний запобіжний захід і як вид адміністративного стягнення. Конституційний Суд у підсумку підтримав останню точку зору [162]. Тобто у положенні ст. 482 КПК України, підсумовує С. Є. Абламський, арешт належить до адміністративного стягнення, адже поряд з ним вживається і тримання під вартою як кримінальний процесуальний запобіжний захід. Тому, на погляд науковця, на рівні кримінального процесуального закону вживати поняття «арешт» недоцільно, оскільки він не має жодного стосунку до кримінальних процесуальних відносин, адже суто належить до сфери адміністративної юрисдикції. Крім того, вбачається суперечливим смислове навантаження та предметне вживання в чинному законодавстві терміна «утримання під вартою», оскільки у положеннях КПК України цей запобіжний захід іменується як тримання під вартою. Відтак доцільно було вказати на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, як це, до речі, передбачалося в попередній редакції ч. 1 ст. 482 КПК України та сьогодні закріплено в положенні чинної ч. 2 ст. 482 КПК стосовно народного депутата [1, с. 230-231]. Дійсно, у ч. 1 ст. 482 КПК України у редакції до 21 грудня 2016 року використовувались терміни «затримання судді», «обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» чи «домашнього арешту», згоду на застосування яких, надавала Верховна Рада України.

Аналогічну позицію висловлює О. М. Посвистак, який зауважує, що у ст. 29 Конституції України поряд зі словом «затримання», «затриманий» використовуються як однорідні члени речення слова «арешт» і «заарештований». Це може наштотхнути на думку, що у згаданій статті йдеться про адміністративний арешт. Але в цій нормі все ж таки, на переконання вченого, мається на увазі лише кримінальне судочинство, з огляду на формулювання фрази «не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до

винесення обвинувального вироку судом». У зв'язку з викладеним науковець пропонує передбачити у першому реченні ч. 1 ст. 482 КПК України замість терміну «арештом» словосполучення «домашнім арештом» з метою приведення цього припису у відповідність з термінологією чинного КПК України. Поруч з викладеним варто врахувати в розрізі аналізованого питання і практику ЄСПЛ, відповідно до якої застосування домашнього арешту має відповідати гарантіям ст. 5 КЗПЛ, адже за характером правообмежень, зокрема, обмеження права на свободу, домашній арешт становить саме позбавлення свободи. Тому застосування даного запобіжного заходу стосовно судді має здійснюватися з дотриманням тієї ж гарантії, що й тримання під вартою, а саме – за згодою ВРП [109, с. 116].

З огляду на викладене, а також, враховуючи той факт, що сучасна нормативна регламентація вказаних вище термінів не повинна викликати сумнівів з приводу того, яке поняття мав на увазі законодавець, використовуючи той чи інший термін, наведені вище наукові обґрунтування та пропозиції видаються слушними на шляху подолання вказаних дефектів.

3.2. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності

Відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження у доктрині кримінального процесу розглядають у різних аспектах. Зокрема, як такий, що: полягає у тимчасовому вимушеному недопущенні особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків з підстав і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [207, с. 162]; дозволяє вже на досудовому етапі у випадках, передбачених законом, обмежити конституційне право особи на працю в разі, коли перебування підозрюваного на посаді, по-

перше, сприяло вчиненню кримінального правопорушення, а по-друге, може зашкодити неупередженості та повноті досудового розслідування [170, с. 19]; застосовуються тільки до підозрюваного (обвинуваченого) і тільки для корекції його поведінки та створення належних умов для здійснення судочинства; забезпечує виконання майбутнього покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України) [42].

Специфічною категорією осіб, стосовно яких може бути застосований анонсований захід процесуального примусу виступають посадові особи, що наділені повноваженнями на здійснення правосуддя. Зокрема у ч. 5 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що суддю може бути відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням ВРП. Згідно із ч. 5 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції» особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом.

Враховуючи останні статистичні дані, оприлюднені на офіційному сайті ВРП, можна стверджувати про актуальність вивчення даного питання. Якщо у 2022 році до ВРП не надходили та відповідно не розглядалися клопотання про тимчасове відсторонення (продовження строку тимчасового відсторонення) суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, то у 2023 році до ВРП надійшло 32 клопотання Офісу Генерального прокурора про тимчасове відсторонення (22) та продовження строку його дії (10). За результатами розгляду зазначених клопотань орган суддівського самоврядування ухвалив: 17 рішень про задоволення клопотань; 11 рішень про часткове задоволення; 3 рішення про повернення без розгляду [52]. Упродовж січня – вересня 2024 року до ВРП надійшло 23 клопотання Офісу Генерального прокурора, за результатами розгляду яких ухвалено: 14 рішень про задоволення клопотань; 8 – про продовження строку дії; 1 – про повернення без розгляду клопотання про продовження строку дії такого заходу [24, с. 10].

Проблеми застосування відсторонення від посади, зокрема і відсторонення судді від здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, були предметом дослідження таких вчених, як В. В. Анастасієва, Р. Д. Арланова, Ю. М. Дьомін, С. В. Завада, В. А. Завтур, С. М. Ісланкін, С. О. Ковальчук, М. І. Орлова, С. В. Слинько, В. І. Сліпченко, В. І. Фаринник, О. Г. Шилю та ін. Однак рівень досліджень науковців з окресленої проблематики носить поверхневий характер і фактично не відображає комплексний підхід до висвітлення анонсованого заходу кримінально-процесуального примусу, що передбачає обмеження конституційного права особи на працю.

Приступаючи до розгляду заявленого питання, варто звернути увагу на підхід з цього приводу ЄСПЛ. Суд у справі *Stoianoglo v. Республіка Молдова* [225], розглядаючи заяву щодо стверджуваної неможливості заявника, Генерального прокурора, оскаржити захід тимчасового відсторонення від повноважень, застосований до нього під час порушення кримінальної справи проти нього, зауважує, що саме відсторонення від посади, в принципі, може бути виправдане статусом заявника як Генерального прокурора, який надавав йому широкі повноваження з нагляду за кримінальними розслідуваннями, і що застосування такого заходу до Генерального прокурора саме по собі не становило проблеми за Конвенцією. Однак ЄСПЛ звернув увагу на те, що мають бути впроваджені процесуальні гарантії, спрямовані на забезпечення того, щоб механізм відсторонення не використовувався свавільно (пункти 53, 54 рішення ЄСПЛ у справі «*Stoianoglo v. Республіка Молдова*» від 24 жовтня 2023 року, заява № 19371/22). Враховуючи наведену позицію ЄСПЛ, вважаємо за необхідне висвітлити питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності через призму дослідження стану впровадження у національне законодавство процесуальних гарантій дотримання прав та законних інтересів, спрямованих на унеможливлення безпідставного обмеження права судді на працю [59].

Власне, процесуальні гарантії у юридичній літературі з кримінального процесу тлумачать як передбачені законом засоби: забезпечення завдань

кримінального судочинства й охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь [91, с. 32]; ефективного функціонування кримінального процесу [84, с.19]; що забезпечують реалізацію прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також виконання ними своїх обов'язків [76, с. 15]; завдяки яким забезпечується можливість виключення чи принаймні мінімізації професійних помилок з боку органів розслідування та правосуддя щодо громадянина [211, с. 56].

Концептуальну роль у забезпеченні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження відіграє *кримінально-процесуальна форма*, що визначає порядок провадження в цілому або окремих процесуальних дій і створює детально врегульований, обов'язковий для всіх учасників режим провадження у кримінальній справі, що відповідає завданням і засадам кримінального судочинства [89, с. 218] та включає виконання певних процесуальних умов та дотримання юридичних процедур. Це проявляється, зокрема, у встановленні обов'язків суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, у своїй діяльності чітко слідувати встановленій процедурі [50, с. 327].

Загальні правила тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності визначені у положеннях КПК України, в тому числі у ст. ст. 155, 155-1 КПК України. Однак, сама процедура вирішення питання про застосування аналізованого заходу примусу регламентується у ст. ст. 63-65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», а також певною мірою деталізована Регламентом ВРП, затвердженим Рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 [151]. Тобто кримінальний процесуальний закон визначив загальну і спеціальну процедури для обрання такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади для загального суб'єкта і спеціального – в цьому випадку судді [98].

Комплексний аналіз вказаних нормативно-правових актів надає можливість виокремити структурні елементи процесуальної форми застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя [59]:

1) *Порядок ініціювання питання щодо застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження.* Суб'єктом, який має право звернутися з клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя та про продовження строку його дії, виступає виключно Генеральний прокурор або його заступник. При цьому клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинно відповідати вимогам, визначеним у ч. 2 ст. 155 КПК України. Зокрема у документі повинні бути відображені наступні відомості: а) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; б) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; в) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати суддю у вчиненні кримінального правопорушення, та посилення на обставини; г) назву суду, в якому суддя обіймає посаду; ґ) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування судді на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення; д) виклад обставин, що дають підстави вважати, що суддя, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; е) перелік свідків, яких прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

У разі продовження строку дії заходу, перелік відомостей, які повинні міститись у клопотанні про застосування відсторонення від здійснення правосуддя аналогічний. Водночас відповідно до ч. 4 ст. 64 Закону України «Вищу раду правосуддя» клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, повинен містити додаткову інформацію про: обставини, які стали підставою для тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, продовжують існувати; сторона обвинувачення не мала можливості

забезпечити досягнення цілей, заради яких було застосовано тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, іншими способами протягом дії попереднього рішення.

Процесуальним засобами забезпечення виконання вказаних вимог до клопотання є положення ч. 3 ст. 63, ч. 3 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», відповідно до яких клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або продовження терміну його, подане без дотримання визначених законом вимог, повертається ВРП Генеральному прокурору або його заступнику.

Поруч з цим згідно з ч. 6 ст. 64 аналізованого закону повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або із клопотанням про продовження строку такого відсторонення стосовно судді в межах одного кримінального провадження не допускається, крім випадків скасування попереднього рішення ВРП судом. Верховний Суд, здійснюючи системне тлумачення вказаного положення дійшов висновку про наявність певної мети встановлення цією нормою заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування такого заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Такий підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання правом звернення із зазначеним клопотанням правоохоронними органами та забезпечення гарантій суддівської незалежності та недоторканності [114].

Обов'язковим елементом змісту клопотання про відсторонення від посади є наведення в ньому підстав застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження, що дозволяють переконати слідчого суддю, суд у необхідності прийняття відповідного рішення (ухвали) і обмеження у такий спосіб конституційного права людини [76, с. 278]. Отже, окремо слід зупинитись

на наявності визначених законом достатніх підстав для відсторонення судді від здійснення правосуддя, тобто застосування до останнього саме такого заходу забезпечення кримінального провадження. Вивчення гл. 14 КПК України дає змогу зрозуміти, що законодавець чітко не визначив підстави відсторонення від посади, в тому числі відсторонення судді від здійснення правосуддя. Водночас у ч. 2 ст. 155 КПК України зобов'язує сторону обвинувачення викласти у клопотанні обставини, у зв'язку з якими потрібно здійснити відсторонення від посади. Зокрема, необхідність відсторонення судді від здійснення правосуддя може бути зумовлена передусім тим, що перебування судді на посаді сприяло вчиненню кримінального правопорушення; підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді судді знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином (пункти 5, 6 ч. 2 ст. 155 КПК).

При цьому, із самої суті такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади, впливає те, що між свідками, підозрюваним та займаною ним посадою повинен бути логічний взаємозв'язок, зокрема, наявний факт підзвітності, підконтрольності чи інших відносин, пов'язаних з підозрюваним і займаною ним посадою. І ці обставини мають бути належно обґрунтованими [206].

З аналізу рішень ВРП вбачається, що сторона обвинувачення необхідність тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя мотивує: ризиком, враховуючи посаду і соціальний статус, вжиття заходів щодо знищення чи спотворення вже існуючих документів, які є доказами вчинення кримінального правопорушення та копії яких долучено до матеріалів провадження; ризиком спотворення окремих матеріалів справ, маючи знайомства і вплив безпосередньо на працівників суду, в якому суддя обіймає посаду; необхідністю попередження створення нових спотворених документів, які б штучно надавали видимість законності діям судді щодо отримання грошових коштів; необхідністю

попередження тиску на свідків у кримінальному провадженні, а саме на працівників суду, заявника у кримінальному провадженні, підбурювання свідків до давання неправдивих показань або відмови від їх давання [115]; можливістю використати свою службову діяльність для здійснення впливу або тиску на експертів та свідків як особисто, так і за допомогою третіх осіб, щоб схилити їх до надання неправдивих свідчень або відмови від показань під час судового розгляду; ризиком перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином, будучи обізнаним про методи роботи правоохоронних органів, маючи великий досвід роботи у правовій сфері, у тому числі у кримінальному судочинстві, маючи багато знайомих серед працівників правоохоронних органів і суду.

На думку Ю. М. Дьоміна спеціальними умовами застосування відсторонення від посади є наявність в особи процесуального статусу підозрюваного; перебування на посаді; обрання запобіжного заходу не пов'язаного із триманням під вартою [42, с. 234]. Що стосується останньої умови, зауважує В. А. Завтур, КПК України не дає остаточної відповіді на питання стосовно можливості одночасного застосування тримання під вартою та відсторонення від посади, однак логічно, що застосування ізоляційного запобіжного заходу (в тому числі, наприклад, цілодобового домашнього арешту) унеможлиблює в більшості випадків здійснення особою професійних обов'язків і, відповідно, прийняття рішення про відсторонення від посади в цьому разі не є доцільним [45, с. 78].

Тому в даному випадку варто звернути увагу на законодавчий досвід Болгарії. Зокрема відповідно до ст. 230 Закону Болгарії «Про судову систему». Вища судова рада у визначених випадках може тимчасово відсторонити від посади суддю, прокурора чи слідчого до завершення розслідування у кримінальній справі. З відповідним поданням до Вищої судової ради може звернутись Генеральний прокурор або не менше чим одна п'ята від складу Вищої судової ради. У випадку, якщо суддя, прокурор або слідчий був заарештований, він вважається відстороненим з дня набрання законної сили відповідним судовим актом щодо такого заходу [220].

Відтак, обов'язковою підставою для відсторонення особи від посади має бути повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. На сьогодні дискусійним залишається питання доведення однієї з вимог до клопотання, а саме підстав підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення. Адже, як зауважує ВС, питання ж про законність і обґрунтованість вручення судді письмового повідомлення про підозру має вирішуватися в межах кримінального провадження і не належить до компетенції ВРП [112]. Таку позицію Суд обґрунтовує наступним чином:

По-перше, ВРП на етапах як застосування заходу забезпечення кримінального провадження у виді тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, так і на етапі вирішення питання про його продовження має, насамперед, з'ясувати, чи притягується до кримінальної відповідальності (беручи до уваги положення ст. 3 КПК).

По-друге, загальним правилом застосування заходів забезпечення кримінального провадження є те, що застосування їх не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 132 КПК).

По-третє, ВРП, вирішуючи питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження, перевіряє повідомлення про підозру в частині її обґрунтованості. Водночас повноваженнями щодо перевірки процесуального порядку вручення письмового повідомлення про підозру (у тому числі повноважність суб'єкта, який вручив судді письмове повідомлення про підозру) ВРП не наділена ні кримінальним процесуальним законом, ні Законом України «Про Вищу раду правосуддя», ані іншими законами.

У фахових джерелах така позиція Великої Палати ВС не знайшла своєї підтримки, адже ВРП як орган державної влади й суддівського врядування, діяльність якого спрямована на забезпечення (в тому числі) незалежності судової влади, з огляду на особливий суб'єктний склад відповідних кримінально-процесуальних правовідносин, перебирає на себе функції слідчого судді та стає структурою, до повноважень якої належить недопущення безпідставного

застосування заходів процесуального примусу [135, с. 242]. У цій дискусії варто звернути увагу, що і в судовій практиці під час розгляду клопотань про відсторонення від посади під час досудового розслідування не стоїть питання про те, чи повинен слідчий суддя оцінити дотримання процедури повідомлення про підозру, зокрема дотримання порядку його вручення, а також роз'яснення суті підозри та процесуальних прав підозрюваного. Але все ж таки суди торкаються питання обґрунтованості підозри (враховуючи практику ЄСПЛ), зокрема, в контексті достатності доказів, які об'єктивно пов'язують підозрюваного з кримінальним правопорушенням, і які були зібрані під час досудового розслідування та для виправдання подальшого розслідування, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження з ціллю висунення обвинувачення або спростування підозри.

2) *Розгляд ВРП клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя*, який відбувається відкрито, за винятком ухвалення Радою рішення про проведення закритого засідання. Сама процедура розгляду передбачає: короткий виклад доповідачем наведеного у клопотанні обґрунтування необхідності такого тимчасового відсторонення; надання слова Генеральному прокурору або його заступнику або уповноваженому прокурору, судді (його представнику), щодо якого внесене клопотання, для надання пояснень; у разі необхідності заслуховування будь-якої особи чи дослідження будь-яких матеріалів, що мають значення для вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя.

При цьому, якщо суддя відмовляється від надання пояснень, ВРП розглядає клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя без них.

Згідно з ч. 1 ст. 156 КПК України клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника. Натомість положення ч. 7. ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та п. 20.9 Регламенту додатково передбачають, що неявка на засідання Ради судді, його

представника, Генерального прокурора або його заступника чи уповноваженого одним із них прокурора, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. Вважаємо таке положення Закону порушує право судді (стосовно якого вирішується питання відсторонення від здійснення правосуддя) на доступ до правосуддя. Адже у разі наявності поважної причини неприбуття на засідання Ради, ВРП має право розглянути клопотання про застосування заходу за його відсутності. Тому вважаємо за доцільне викласти ч. 7 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» у наступній редакції: «7. Неявка на засідання Вищої ради правосуддя Генерального прокурора або його заступника чи уповноваженого одним із них прокурора, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. Неприбуття на засідання Вищої ради правосуддя судді без поважних причин або неповідомлення ним про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання». Така, регламентація сприятиме забезпеченню права на захист та реалізації принципу змагальності сторін (*Додаток Г*).

3) *Ухвалення рішення ВРП за результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.* За результатами розгляду клопотання Рада ухвалює одне з двох передбачених законом рішень в письмовій формі та підписами усіх членів Ради, які брали участь у його ухваленні: 1) про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; 2) про відмову в задоволенні такого клопотання.

Присутнім на засіданні оголошується тільки резолютивна частина рішення, про зміст якого у день його ухвалення повідомляється голова суду, в якому обіймає посаду відсторонений суддя.

Наступною важливою гарантією від необмеженого та свавільного втручання у право судді на працю є *процесуальні строки*, що виступають обов'язковим елементом нормативної регламентації меж дозволеного втручання у це право, а також визначають порядок такого втручання.

Критеріями віднесення норм, що містять процесуальні строки, до числа процесуальних гарантій конституційних прав особи під час досудового розслідування є: встановлення строку законом або відповідно до нього слідчим, прокурором, слідчим суддею; тривалість строку; порядок продовження, зупинення, поновлення, припинення строку; спрямованість строку на дотримання конституційних прав особи під час кримінального провадження [213, с. 276].

Досліджуючи строки, що пов'язані з вирішенням питання про застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя на підставі цих критеріїв можна констатувати, що:

1) вони визначені ч. ч. 5-6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», ст. ст. 63-64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»;

2) передбачена їх тривалість шляхом визначення їх часових одиниць (обчислюються днями та місяцями) та правил їх обчислення;

3) детально регламентований порядок їх продовження (ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). При цьому закон дозволяє продовжити відсторонення судді від правосуддя, поряд з тим встановивши максимальні періоди такого відсторонення: на строк не більше двох місяців, а в разі якщо обвинувальний акт передано до суду, - до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

4) строки, пов'язані із застосуванням відсторонення судді від здійснення правосуддя, безпосередньо впливають на конституційні права особи, зокрема право на працю, що декларується у ст. 43 Конституції України, оскільки тривалість обмеження цього права залежить від встановлених термінів застосування аналізованого заходу забезпечення кримінального провадження.

На підставі аналізу процесуального законодавства можна визнати, що законодавець з метою своєчасного вирішення питання щодо відсторонення судді від здійснення правосуддя регламентував певні обмеження в часі при розгляді клопотання про застосування досліджуваного заходу процесуального примусу та

строку його дії. Так, вивчення приписів нормативно-правових актів дозволяє виокремити такі види строків в такому разі [59]:

– строк, протягом якого ВРП зобов'язана розглянути зазначене клопотання, що у свою чергу сприятиме скорішому його розгляду. Так, відповідно до ч. 5 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП розглядає клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності невідкладно, але не пізніше семи днів з дня надходження клопотання. Примітно, що строк розгляду такого клопотання значно більший на відміну розгляду слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади, що відповідно до ст. 156 КПК України становить не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду.

– строк, протягом якого ВРП зобов'язана повідомити про результати розгляду клопотання. Зокрема, за результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ВРП ухвалює рішення, копія якого не пізніше семи робочих днів направляється Генеральному прокурору або його заступнику, судді, стосовно якого ухвалено рішення, а також невідкладно направляється до суду, в якому такий суддя обіймає посаду;

– строк, пов'язаний із необхідністю пролонгації терміну дії заходу забезпечення кримінального провадження. А саме, клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя подається Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді ВАС – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) не пізніше як за десять днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено (ч. 2 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»). В цьому контексті зауважимо, що пропуск даного строку має наслідком унеможливлення розгляду цього клопотання та є підставою для повернення його без розгляду. Про наявність випадків пропущення строку продовження терміну дії відсторонення судді від правосуддя, на жаль, свідчить правозастосовча практика (Рішення ВРП «Про повернення без розгляду клопотання першого заступника Генерального

прокурора про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності» від 4 вересня 2023 року № 866/0/15-23).

– строк (найкоротший термін), який ВРП зобов'язана визначити, як достатній для потреб досудового розслідування.

За висновками Великої Палати ВС, викладеними у постанові від 21 січня 2020 року у справі № 9901/962/18 [114], загальний максимальний строк тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності з урахуванням можливості продовження такого строку на стадії досудового розслідування становить чотири місяці, протягом яких досудове слідство має бути завершеним. Ці законодавчі гарантії недоторканності та імунітету судді мають дисциплінувати й орієнтувати сторону обвинувачення на необхідність завершення досудового розслідування щодо відстороненого судді у строки, встановлені законом для відсторонення. При цьому такий ліміт строку відсторонення судді від здійснення правосуддя не поширюється на застосування цього заходу на стадії судового провадження, для якого встановлено спеціальний строк - до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження. Тобто застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя на стадії досудового розслідування та судового провадження в межах одного кримінального провадження не можна вважати тотожними за юридичним змістом, підставами, значимістю, метою і тривалістю застосування

– термін, протягом якого може бути реалізовано право на оскарження. Рішення ВРП може бути оскаржене до ВС протягом тридцяти днів з дня його ухвалення. Оскарження рішення ВРП не зупиняє його виконання, якщо інше не визначено законом (ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [59].

Отже, з аналізу норм кримінального процесуального законодавства в частині визначення процесуальних строків легітимного обмеження права судді на працю під час кримінального провадження, можемо зробити висновок про достатній рівень правової визначеності та однозначності [59, с. 91]. Водночас у

фахових джерелах відмічають про відсутність регламентації терміну, протягом якого клопотання після встановлення його невідповідності повертається суб'єкту подання. При цьому наголошується на необхідності регламентації такого строку у нормах КПК України. Показовими у цьому випадку є результати опитування, що проведено М. І. Орловою, відповідно до яких 81 % опитаних респондентів підтримують наведену позицію. Отже, з урахуванням зазначеного вчена запропонувала ст. 155-1 КПК України доповнити пунктом такого змісту: «Клопотання, подане без дотримання вимог ч. 2 ст. 155 КПК України, ВРП зобов'язана повернути Генеральному прокурору або його заступнику, а стосовно судді ВАС – Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) не пізніше десяти днів» [99, с. 314]. Щодо наведеної наукової точки зору, зауважимо, що загальний порядок розгляду слідчим суддею, судом клопотання про відсторонення від посади у положеннях КПК України теж не передбачає такий вид строку. До того ж процедура відсторонення судді від здійснення правосуддя детально прописана у Законі України «Про Вищу раду правосуддя». Тому запропоновані вченою зміни доцільно внести до відповідних положень зазначеного нормативно-правового акту.

Наступною гарантією, що потребує особливої уваги є *інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження*.

У ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» зазначено, що рішення ВРП може бути оскаржене до ВС протягом тридцяти днів з дня його ухвалення. При цьому Голова ВС не може брати участі у перегляді Верховним Судом рішень ВРП.

Згідно зі ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» підставами оскарження рішення ВРП про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого заходу є:

1) склад ВРП, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписано будь-ким із складу членів ВРП, які брали участь у його ухваленні;

3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких ВРП дійшла відповідних висновків.

Поруч з цим, аналізуючи положення Закону, що регламентують процедуру відсторонення судді від здійснення правосуддя, слід зазначити, що вказана норма не передбачає опції оскарження рішення ВРП про відмову у застосуванні досліджуваного процесуального заходу. Натомість згідно з вимогами п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК України під час досудового розслідування може бути оскаржена як ухвала слідчого судді про відсторонення від посади, так і про відмову у його застосуванні. Таке нормативне регулювання обмежує правові можливості сторони обвинувачення встановити чи в межах повноважень діяла ВРП та прийняла рішення за результатами перевірки обґрунтованості клопотання Генерального прокурора або його заступника про відсторонення судді від здійснення правосуддя, та чи встановлено ВРП у повному обсязі всі обставини для прийняття того чи іншого рішення [59, с. 91].

У даному контексті варто звернути увагу на деякі практичні проблеми, які виникають внаслідок відсутності законодавчого закріплення права на оскарження рішення ВРП, постановленого за наслідками розгляду клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя, стороною обвинувачення. Не зважаючи на встановленні законодавцем обмеження права на оскарження, аналіз ЄДРСР засвідчує факти оскарження Офісом Генерального прокурора таких рішень ВРП.

Так, наприклад, сторона обвинувачення направила до Касаційного адміністративного суду у складі ВС позовну заяву до ВРП, у якій просила визнати протиправним та скасувати рішення ВРП про відмову в задоволенні клопотання заступника Генерального прокурора про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. На обґрунтування позовних вимог Генпрокуратура зазначила, що оскаржуване рішення відповідача є незаконним та підлягає скасуванню як

таке, що ухвалене складом ВРП, який не мав повноважень його приймати та у зв'язку з відсутністю посилань на визначені законом підстави його ухвалення та мотиви, з яких Рада дійшла відповідних висновків. Зокрема, оскаржуване рішення ухвалив склад ВРП, який не мав права його приймати у зв'язку з наявним потенційним конфліктом інтересів та об'єктивними сумнівами в неупередженості членів Ради. Крім того, оскаржуване рішення ВРП не містить посилань на визначені законом підстави його ухвалення та мотиви, з яких відповідач дійшов відповідних висновків, а також це рішення не відповідає практиці Ради з розгляду аналогічних питань [199].

Проте Велика палата ВС сформулювала чітку правову позицію та неодноразово наголошувала щодо правильного застосування положень ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», відповідно до якої право на оскарження рішення (індивідуального акта) суб'єкта владних повноважень (ВРП) надано особі, щодо якої воно прийняте або яке безпосередньо стосується прав, свобод та інтересів цієї особи (судді) [117]. Такий висновок Велика палата обґрунтовує наступним чином:

1) Офіс Генерального прокурора фактично оскаржує рішення ВРП, яке не стосується його інтересів та не порушує його прав, а має безпосередній вплив лише на суддю, стосовно якого воно ухвалене, тобто є актом індивідуальної дії.

2) За приписами п. 1 ч. 1 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

3) Індивідуальний акт – це акт (рішення) суб'єкта владних повноважень, виданий (прийняте) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк (п. 19 ч. 1 ст. 4 КАС України).

В контексті розгляду даного питання, слід погодитись з Окремою думкою суддів Великої Палати ВС від 5 березня 2020 року у справі № 9901/511/19, відповідно до якої ст. 65 Закону не визначає коло суб'єктів права на оскарження відповідного рішення ВРП. Таке коло суб'єктів не може бути обмежено і звужено лише до особи, щодо якої розглядалося питання про застосування відсторонення від посади. Право на оскарження відмови у відстороненні від посади зберігається і за стороною обвинувачення. Адже, не можна виключати такої ситуації, що рішення ВРП про відсторонення від посади чи відмову в такому відстороненні буде не підписано будь-ким зі складу членів ВРП, які брали участь у його ухваленні. А це безумовна підстава для скасування рішення ВРП відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 65 Закону № 1798-VIII. Очевидно, що неналежно підписане рішення може бути оскаржене як суддею, щодо якого вирішувалося питання про відсторонення, так і стороною обвинувачення [98].

Резюмуючи, відмітимо про негативні наслідки реалізації права на оскарження рішень ВРП поза межами кримінального судочинства, а здійснюється в порядку, передбаченому КАС України. Наведене призводить до того, що сторона обвинувачення позбавлена процесуального інструменту виправлення можливої помилки, допущеної ВРП при вирішенні питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя [59, с. 92].

Очевидно, що викладені факти вказують на прогалини в кримінальному процесуальному законодавстві в частині неможливості для сторони обвинувачення оскаржити рішення ВРП про відмову у відсторонення судді від здійсненні правосуддя, що у свою чергу обмежує процесуальні можливості суб'єкта подачі клопотання. Тому, убачається за необхідне передбачити можливість для сторони обвинувачення оскаржити рішення ВРП про відмову у застосуванні аналізованого заходу забезпечення кримінального провадження. Наведену пропозицію вважають слушною 43,9 % опитаних нами респондентів (Додаток А).

Право на відвід. Серед процесуальних гарантій науковці справедливо називають норми процесуального законодавства, завдяки яким забезпечується

незалежність суддів при розгляді кримінальних справ. Перш за все це норми, які при розгляді кримінальних справ забезпечують неможливість впливу на них органів досудового розслідування, інших учасників процесу та вищестоящих судів [33].

З метою забезпечення неупередженого розгляду питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя законодавець у ст. 33 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачив обставини, які виключають участь члена ВРП у розгляді питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Вказані суб'єкти не може брати у ньому участь:

- якщо буде встановлено, що він особисто, прямо чи побічно заінтересований у результаті справи,
- є родичем особи, стосовно якої розглядається питання,
- будуть встановлені інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості.

Як зауважує ВРП у одній із своїх ухвал, відповідно до якої відмовлено у задоволенні заяви про відвід члена ВРП, підстави для відводу (самовідводу) члена ВРП можна поділити на безумовні (чітко визначені законом) та оціночні (вимагають оцінки). До безумовних належать родинні відносини з особою, стосовно якої розглядається питання. Оціночними є обставини, які можуть свідчити про особисту, пряму чи побічну зацікавленість у результаті справи, інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості. При цьому факт особистої заінтересованості в результаті справи повинен ґрунтуватися на доказах. Ця підстава застосовується лише у випадку доведеності, що член ВРП прямо чи опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи. Для визначення упередженості потрібні докази, які свідчили б про наявність заінтересованості в результатах розгляду справи [196].

За наявності вказаних обставин відвід члену ВРП може заявити особа, за поданням якої розглядатиметься питання, тобто Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник, а також

особа, стосовно якої вирішується питання, тобто суддя, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним). Питання про відвід члена ВРП розглядається цією ж Радою.

Вказана стаття аналогічно як і положення КПК України передбачає два порядки усунення в даному випадку члена ВРП від розгляду питання в тому числі відсторонення від правосуддя: відвід та самовідвід. При цьому процедура вирішення питання про відвід передбачає: наявність заяви про відвід, який повинен бути вмотивованим, викладеним у письмовій формі і заявленим до початку розгляду відповідного питання, справи; ознайомлення головуєчого на засіданні із такою заявою; ухвалення рішення про відвід (самовідвід) більшістю членів ВРП, які беруть участь у засіданні ВРП чи її органу, шляхом голосування в нарадчій кімнаті, за відсутності члена ВРП, питання про відвід (самовідвід) якого вирішується.

Відтак, убачається, що питання усунення члена ВРП від розгляду клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя Рада вирішує самостійно у порядку, передбаченому Законом України «Про Вищу Раду правосуддя».

Уповноваження ВРП на застосування відсторонення судді від посади виправдано та пояснюється посиленням незалежності суддів і недопущенням випадків втручання в їхню діяльність під час здійснення правосуддя. У свою чергу у науковій літературі зустрічаються різні позиції стосовно делегування повноважень слідчого судді ВРП. Аналіз доктринальних джерел надає можливість виокремити кілька точок зору. В. І. Фаринник, аналізуючи законодавство станом на 2014 рік, коли рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя приймала Вища кваліфікаційна комісія суддів України, обґрунтовував міркування про необхідність застосування аналізованого заходу суддею, судом на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України та згоди ВККС [207, с.166].

На переконання Р. Д. Арланової, таке виключення суду з процесу ухвалення рішення про відсторонення судді від посади є не досить

обґрунтованим та логічним. Більш правильним, на думку вченої, є надання права на відсторонення судді ВС, до якого з відповідним клопотанням звертається Генеральний прокурор України (а це клопотання, у свою чергу, вже може бути погоджено з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України) [5, с. 266].

Натомість у своїй практиці ЄСПЛ підтверджує можливість ВРП вирішувати питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя, адже, як убачається із п. 74 Рішення Суду «Savino and Others v. Italy» (Application no. 17214/05, 28 April 2009), реалізовувати судові функції поруч із судом можуть і інші органи, зокрема адміністративні та законодавчі, за умови таких критеріїв як: наявність організованої процедури з повною юрисдикцією та обов'язковість рішення такого органу для сторін судового процесу [224]. В цілому порядок вирішення питання про застосування аналізованого заходу стосовно судді, що передбачений положеннями КПК України, Законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», відображає згадані критерії. Поруч з цим, можливість реалізації судової функції, на нашу думку, можна обґрунтувати і суб'єктним складом цього органу, більшість членів якого сформована із суддів.

Отже, на перший погляд саме на ВРП покладаються повноваження щодо прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. Однак, враховуючи положення ч. 3 ст. 154 КПК України, це далеко не повний перелік суб'єктів, уповноважених на прийняття вказаного рішення. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством [61, с. 33].

Принагідно зауважимо, що суддею (згідно ст. 3 КПК) є голова, заступник голови, суддя Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, апеляційного суду, місцевих загальних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний.

Згідно зі ст. 128 Конституції України призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням ВРП в порядку, встановленому

законом. Поруч з цим Президентом України призначається частина суддів Конституційного Суду (п. 22 ч. 1 ст. 106 Конституції України).

З огляду на викладене виникає питання чи поширюються положення ст. 155-1 КПК України на суддів КСУ і чи можна їх було б відсторонити від посади на основі рішення ВРП. Правозастосовна практика переконує у протилежному з огляду на відсторонення судді КСУ Президентом України своїми указами від 29 грудня 2020 року та від 26 лютого 2021 року № 607/2020 та № 79/2021 відповідно [194; 195].

Отже, за наведених обставин Президент стає суб'єктом кримінального процесу, перебираючи на себе суддівські функції у відношенні осіб, яких він призначає згідно ст. 106 Конституції, у контексті застосування процедури відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. При цьому жодні гарантії справедливої судової процедури щодо участі слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника не застосовуються [21]. Таким чином, можна констатувати окремі недоліки нормативної регламентації відсторонення суддів КСУ, призначених на посаду Президентом. По-перше, не зовсім зрозуміло, який саме прокурор є суб'єктом внесення на розгляд Президенту України клопотання про відсторонення судді КСУ. Адже, з одного боку відповідно до ч. 3 ст. 154 КПК України суб'єктом внесення подання в даному випадку виступає прокурор. Однак з іншого – як зазначено на сайті офісу Президента України, рішення було ухвалене після отримання та опрацювання фахівцями Офісу Президента клопотання Офісу Генерального прокурора, підписаного виконувачем обов'язків Генпрокурора [137]. По-друге, в чому полягає процедура розгляду, положенням яких нормативно-правових актів повинен відповідати порядок вирішення питання про відсторонення судді КСУ від посади: вимогам ст. ст.156-158 КПК України або ст. ст. 63-64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»? По-третє, яка форма та зміст рішення про відсторонення судді КСУ від посади та чи підлягає таке рішення оскарженню. Враховуючи, що рішення ВРП про відсторонення судді від здійснення правосуддя ілюструє, що за своїм змістом та структурою вони

практично ідентичні ухвалам слідчих суддів про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження в частині оцінки підстав, у тому числі наявності в особи процесуального статусу підозрюваного, ризиків, враховуючи посаду і соціальний статус, перешкоджати розслідуванню тощо [61, с. 34-35].

Така процедура відсторонення судді КСУ, а точніше її відсутність, несе ризики і процесуально некоректно відображає порядок обмеження конституційного права судді КСУ на працю. Дану проблему також не залишив без уваги КСУ, реагуючи на відсторонення судді КСУ указом Президента України. Так, як зауважує Правовий департамент Секретаріату КСУ, виходячи з конституційного статусу суддів КСУ, та враховуючи специфіку їх призначення різними гілками державної влади (ст. 148 Конституції України), положення ч. 3 ст. 154 КПК України не можуть бути застосовані до тих суддів КСУ, які призначалися Президентом України. Інакше можна стверджувати про нерівний правовий статус суддів КСУ, та, фактично, зниження відповідних гарантій для суддів, що суперечить положенням ст. 149 Конституції України [54].

Отже, в цьому контексті звертає на себе увагу питання відсторонення від посади суддів КСУ, що призначаються Верховною Радою та З'їздом суддів України. Аналіз положень Конституції України, КПК України, Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» та «Про Конституційний суд» не дає відповіді на це питання. Тому, припускаємо, що стосовно таких суддів КСУ застосовуються загальні правила відсторонення від посади за рішенням слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження. Таким чином виникає ситуація, за якої відносно третин суддів КСУ рішення про відсторонення суддів приймає Президент України згідно ч. 3 ст. 154 КПК України. Стосовно іншої частини суддів КСУ таке рішення приймає слідчий суддя у загальному порядку, тим самим законодавець поставив суддів даного суду у нерівні умови, чим порушив засаду рівності перед законом та судом у відстоюванні свого конституційного права на працю [61, с. 35].

Резюмуючи, ґрунтуючись на дослідженні положень національного законодавства, можна зробити висновок, що основним суб'єктом прийняття рішення про відсторонення від посади виступає слідчий суддя, чий повноваження законодавець делегує ВРП та Президенту України відповідно у зазначених вище випадках. Разом з тим, вважаємо, що порядок відсторонення судді КСУ від здійснення правосуддя Президентом не передбачає забезпечення умов для реалізації права судді на участь у розгляді клопотання про його відсторонення від посади, а відтак не забезпечує реалізацію принципів змагальності та рівності сторін [61, с. 36].

Під час завершення написання дисертаційного дослідження, наше бачення стосовно відсторонення судді КСУ від здійснення правосуддя певною мірою узгодилось із постановою ВС від 5 травня 2025 року № 9901/57/21, відповідно до якої було визнано протиправним та скасовано Указ Президента України від 26 лютого 2021 року № 79/2021 «Про відсторонення від посади судді КСУ». Отже, ВС, розглядаючи скаргу на рішення Президента, прийшов до висновку, що норма ч. 3 ст. 154 КПК України не може застосовуватися як підстава для відсторонення судді КСУ Президентом України з огляду на наступне.

По-перше, усі судді зі складу КСУ мають рівний конституційно-правовий статус, який включає однакові гарантії незалежності та недоторканності судді, зокрема функціональний імунітет у сфері застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що регламентується КПК України, безвідносно до суб'єкта призначення судді до складу Суду (Президент України чи Верховна Рада України, чи з'їзд суддів України). Такі гарантії незалежності та недоторканності застосовано законодавцем з метою недопущення здійснення тиску на діяльність суддів КСУ, незалежно від органу влади і посадової особи, які призначили цього суддю, та незалежно від зміни виборних органів державної влади чи їх посадових осіб.

По-друге, положеннями ст. 154 КПК України окремо визначено тільки вирішення Президентом України питання про відсторонення від посади осіб, що ним призначаються на ці посади, однак КПК України не передбачено суб'єктів

відсторонення від посад суддів КСУ, які мають однаковий особливий конституційно-правовий статус з відповідними гарантіями його забезпечення, - ані Президента України, ані Верховну Раду України та з'їзд суддів України. Відсутність у Конституції України та Законі № 2136-VIII порядку вирішення КСУ питання про відсторонення судді Суду від посади, зокрема, у разі коли цей суддя підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, не вказує на наявність повноважень щодо вирішення цього питання у Президента України на підставі ст. 154 КПК України [134].

По-третє, зауважує ВС, відсутність у Конституції України та Законі № 2136-VIII повноважень Президента України щодо відсторонення від посади судді КСУ та спеціального порядку вирішення Президентом України питання про відсторонення від посади суддів КСУ на підставі ч. 3 ст. 154 КПК України не є «дефектом закону», натомість є волевиявленням законодавця, що з метою недопущення загрози тиску на суддю безпосередньо встановив спеціальні гарантії незалежності та недоторканності судді КСУ, які включають і недопущення застосування щодо суддів КСУ заходів забезпечення кримінального провадження без згоди КСУ [134].

Висновки до Розділу 3

1. Системний аналіз нормативно-правових актів, які регламентують статус судді, дає можливість виокремити: судові органи, які надають згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: ВРП щодо суддів, перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та КСУ щодо судді цього ж Суду; суб'єктів, уповноважених на внесення подання: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) стосовно судді ВАС, КСУ, та Генеральний прокурор або його заступник щодо всіх інших суддів.

2. З'ясовано, що процедура надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ послідовно регламентована у § 15 Регламенту КСУ та передбачає: 1) строк розгляду подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, про надання згоди, який здійснюється не пізніше десятого робочого дня з дня його отримання; 2) уповноваження постійної комісії з питань регламенту та етики Суду на вивчення подання щодо наявності у ньому підтверджених доказами фактів причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, їх достатності та обґрунтованості; 3) коло учасників спеціального пленарного засідання, яке відбувається за участю Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника; 4) порядок розгляду подання, який передбачає відкриття спеціального пленарного засідання, надання слова Генеральному прокуророві для обґрунтування необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді та викладення підтверджених доказами фактів його причетності до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України; пояснення судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника, від надання яких останній може відмовитись; 5) ухвалення рішення за результатами розгляду подання.

3. Враховуючи практику ЄСПЛ (справа «Stoianoglo v. Республіка Молдова»), висвітлено питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності через

призму дослідження стану впровадження у національне законодавство процесуальних гарантій дотримання прав та законних інтересів, спрямованих на унеможливлення безпідставного обмеження права судді на працю (кримінально-процесуальна форма, процесуальні строки, інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, право на відвід).

4. Виокремлено структурні елементи процесуальної форми застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя: 1) порядок ініціювання питання щодо застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження; 2) розгляд ВРП клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя, який відбувається відкрито, за винятком ухвалення Радою рішення про проведення закритого засідання; 3) ухвалення рішення ВРП за результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

5. Досліджено строки, що пов'язані з вирішенням питання про застосування аналізованого заходу, що обмежує право на працю, на підставі критеріїв віднесення норм, що містять процесуальні строки, до числа процесуальних гарантій конституційних прав особи під час досудового розслідування, та констатовано, що: 1) строки, які пов'язані з вирішенням питання про застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя: визначенні ч. ч. 5-6 ст. 49 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», ст. ст. 63-64 Закону України «Про ВРП»; 2) передбачена їх тривалість шляхом визначення їх часових одиниць (обчислюються днями та місяцями) та правил їх обчислення; 3) детально регламентований порядок їх продовження; 4) строки, пов'язані із застосуванням відсторонення судді від здійснення правосуддя, безпосередньо впливають на конституційні права особи, зокрема право на працю, що декларується у ст. 43 Конституції України.

Виокремлено такі види строків під час вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя: строк, протягом якого ВРП зобов'язана розглянути зазначене клопотання, що у свою чергу сприятиме

скорішому його розгляду; строк, протягом якого ВРП зобов'язана повідомити про результати розгляду клопотання; строк, пов'язаний із необхідністю пролонгації терміну дії заходу забезпечення кримінального провадження; строк (найкоротший термін), який ВРП зобов'язана визначити, як достатній для потреб досудового розслідування; термін, протягом якого може бути реалізовано право на оскарження.

6. Відмічено про негативні наслідки реалізації права на оскарження рішень ВРП поза межами кримінального судочинства, адже зазначене право забезпечується в порядку, передбаченому КАС України. Наведене призводить до того, що сторона обвинувачення позбавлена процесуального інструменту виправлення можливої помилки, допущеної ВРП при вирішенні питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя. Тому, убачається за необхідне, передбачити можливість для сторони обвинувачення оскаржити рішення ВРП про відмову у застосуванні аналізованого заходу забезпечення кримінального провадження.

7. Обґрунтовано наявність окремих недоліків нормативної регламентації відсторонення суддів КСУ, призначених на посаду Президентом України, щодо суб'єкта внесення на розгляд Президенту України клопотання про відсторонення судді КСУ; порядку вирішення питання про відсторонення судді КСУ від посади; форми та змісту рішення про відсторонення судді КСУ від посади та можливості його оскарження. Зроблено висновок про те, що основним суб'єктом прийняття рішення про відсторонення від посади виступає слідчий суддя, чий повноваження законодавець делегує ВРП та Президенту України відповідно у передбачених законом випадках. Разом з тим, аргументовано, що порядок відсторонення судді КСУ від здійснення посади Президентом не передбачає забезпечення умов для реалізації права судді на участь у розгляді клопотання про його відсторонення від посади, а відтак не забезпечує реалізацію принципів змагальності та рівності сторін.

ВИСНОВКИ

За результатами дисертаційного дослідження особливостей здійснення кримінального провадження щодо судді сформульовано наукові положення, рекомендації та пропозиції, що мають значення для науки й практики кримінального процесу, зокрема:

1. У роботі на підставі аналізу фахових джерел та окремих історичних подій та фактів здійснено спробу висвітлити основні значення імунітету, що пов'язані з його виникненням. З'ясовано, що становлення імунітету пов'язується із необхідністю надання певних прав та привілеїв дипломатичним представництвам і їхнім співробітникам; державі та її власності; окремим верствам населення, які мали особливе становище у суспільстві (князі, купці, представники духовенства, бояри, великі землевласники тощо). Відмічено, що одним із перших історичних документів, в якому йшлося про недоторканність певної категорії державних діячів України, є конституційний проект Української народної партії «Основний закон «Самостійної України» спілки народу Українського» (1905 р), який декларував недоторканість представників законодавчої гілки влади та міністрів. Констатовано, що становлення сучасного інституту суддівського імунітету відбувалося паралельно з розвитком судової влади в Україні. З проголошенням незалежності основним нормативно-правовим актом, який декларував недоторканність суддів виступала Конституція України. При цьому конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів визначався Законом України «Про статус суддів» (1992 р.), яким було регламентовано особливу процедуру притягнення суддів до кримінальної відповідальності, яка передбачала наступні положення: правила затримання та арешту судді, відповідно до яких суддя не міг без згоди Верховної Ради України бути затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом; порядок проведення процесуальних заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на

таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; правила підсудності кримінальних справ щодо судді КСУ та будь-якого суду загальної юрисдикції, відповідно до яких судовий розгляд у першій інстанції у аналізованих провадженнях здійснювався апеляційним судом.

Звернено увагу, що з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010 р.), який об'єднав у собі положення двох Законів України «Про статус суддів» (1992) та «Про судоустрій України» (2002), були запроваджені певні додаткові процедури здійснення кримінального провадження стосовно судді, як от: наділення повноваженнями порушувати кримінальну справу щодо судді виключно Генерального прокурора або його заступника; можливість відсторонити суддю від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. В подальшому прийняття діючого КПК України зумовило внесення змін до аналізованого закону, якими було введено деякі нові правила здійснення зазначених вище процесуальних заходів, а також визначено порядок повідомлення про підозру, згідно з яким судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником. Проте суттєвих змін, які б зменшували обсяг недоторканності представників судової влади закон не передбачав. Звернено увагу, що з прийняттям Законів України «Про судоустрій та статус суддів» (2016 р.) та «Про Вищу раду правосуддя» (2016 р.) впроваджувався інститут функціонального імунітету судді замість абсолютного, згідно з яким було змінено порядок здійснення кримінального провадження стосовно судді, відповідно до якого серед іншого: усувалась політична складова у вирішенні питання щодо надання згоди на затримання судді або утримання його під вартою чи арештом; передбачалось запровадження інституту функціонального (обмеженого) імунітету судді.

2. З'ясовано, що у науковій доктрині аналізований порядок кримінального провадження щодо осіб, які реалізують функцію правосуддя, а також інших категорій осіб вчені досліджували з позиції висвітлення забезпечення прав при затриманні окремої категорії осіб (В. В. Драгунов; А.-М. Ю. Ангеленюк

В. С. Боровікова, С. Є Абламський); як особливостей початку досудового розслідування (А. В. Шевчишен), так і досудового розслідування загалом (С. В. Свириденко, Х. М. Танривердієв); специфіки повідомлення про підозру (О. М. Посвистак); процесуальної діяльності прокурора в аналізованих кримінальних провадженнях (А. О. Козаченко); порядку та підстав відсторонення судді від здійснення правосуддя (М. І. Орлов), окремих особливостей доказування у кримінальних провадженнях, вчинених суддями (А. В. Шевчишен) тощо.

Досліджено наукові підходи щодо визначення у національному законодавстві обсягу процесуальних гарантій суддів у кримінальному провадженні з позиції дотримання балансу між незалежністю судді від зовнішнього впливу та невідворотністю покарання для нього у разі вчинення кримінального правопорушення. В цьому контексті звернено увагу на існування ризиків використання таких інструментів впливу на процесуальну поведінку судді під час здійснення ним правосуддя, як: відкриття кримінального провадження стосовно судді та надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення. Окреслено проблему розмежування статусу суддів (перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК) і суддів КСУ в частині встановлення особливостей здійснення кримінального провадження щодо даної категорії осіб. У зв'язку з чим обґрунтовано, що з метою зміцнення гарантій незалежності суддів та зменшення можливого впливу на них особливий порядок початку досудового розслідування повинен поширюватись на всіх суб'єктів, визначених у п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України.

3. Констатовано суперечливість законодавчих підходів європейських країн до нормативного визначення імунітету суддів та меж його дії. У сфері притягнення суддів до кримінальної відповідальності існують два різних законодавчих бачення: перше передбачає відсутність нормативної регламентації процесуального імунітету та допустимість переслідування суддів із застосуванням загального порядку здійснення кримінального провадження (Франція, Німеччина, Велика Британія); друге передбачає модель відносного

захисту шляхом застосування формального імунітету, який може бути скасований у відповідній процедурі (Албанія, Естонія, Молдова, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Хорватія, Чехія, Швейцарія).

Вивчення Основних законів зарубіжних країн, а також тих, що регламентують статус суддів, дозволило встановити, що процесуальний імунітет стосовно судді, може передбачати: 1) вимогу щодо отримання дозволу на притягнення судді до кримінальної відповідальності, який може надавати найвищий судовий орган, орган суддівського самоврядування або відповідна політична інституція; 2) спеціального суб'єкта, уповноваженого починати кримінальне провадження щодо кримінального правопорушення, до вчинення якого причетний суддя, яким, як правило, виступає Генеральний прокурор.

4. На підставі узагальнення наукових поглядів, нормативно-правових актів, а також правозастосовної практики виокремлено спектр гарантій запобігання безпідставно ініційованого досудового розслідування стосовно судді, що охоплює: 1) передбачену законом кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень у разі безпідставного проведення кримінальних процесуальних дій; 2) попередження заявника про кримінальну відповідальність; 3) правила прийняття анонімних заяв та повідомлень; 4) встановлений у положеннях ч. 4 ст. 48, ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок звернення судді з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора у разі наявності підстав вважати, що початок кримінального провадження використовується як засіб психологічного тиску з метою вплинути на прийняття останнім певного судового рішення у справі.

Відмічено, що законодавець передбачив дві процедури початку досудового розслідування: загальну, що стосується усіх суддів, та спеціальну, що застосовується виключно відносно суддів ВАС. У свою чергу спеціальний порядок початку досудового розслідування згідно зі ст. 480-1 КПК України охоплює процесуальні дії щодо: 1) внесення до ЄРДР відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС,

Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора); 2) невідкладного повідомлення Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора), але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, Верховного Суду про початок досудового розслідування.

Звернено увагу, що встановлена процедура початку досудового розслідування стосовно судді ВАС з одного боку пояснюється необхідністю унормування додаткових процесуальних гарантій, що застосовуються до судді ВАС в разі притягнення останніх до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із відправленням правосуддя. Проте з іншого, доводиться констатувати порушення ст. 24 Конституції України, адже зміст ст. 480-1 КПК України ставить суддю ВАС у нерівне становище разом з іншими суддями, визначеними у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України та суддями КСУ. Поруч з цим, обґрунтовано, що ч. 1 ст. 480-1 КПК України не відповідає змісту засади розумних строків, адже за наведеної регламентації особа буде знаходитись не тільки у невизначеному для себе становищі з моменту внесення відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення, вчинене суддею ВАС, але і у невизначений законом період часу. Підкреслено, що відносно судді в даному випадку може здійснюватися латентне кримінальне переслідування до повідомлення про підозру, що може виступати інструментом тиску з метою зміни його процесуальної поведінки у питаннях відправлення правосуддя. У зв'язку з цим акцентовано увагу на тому, якщо законодавець, встановлюючи можливість розпочати провадження щодо особи (судді), а значить з метою попередження вказаних вище зловживань він має визначити строки від внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення про підозру або можливість для такої особи оскаржити вказане рішення про початок досудового розслідування.

5. Зазначено, що суддя є спеціальним суб'єктом і щодо нього здійснюється особливий порядок кримінального провадження, який полягає в підсиленому прокурорському контролі, що реалізується серед іншого в порядку ст. 481 КПК України. Проаналізовано процесуальний алгоритм повідомлення про підозру шляхом вивчення правозастосовної практики та доктринальних оцінок,

внаслідок чого позитивно оцінено підхід Верховного Суду щодо етапізації повідомлення особі про підозру, проте з іншого боку підтримано наукові підходи (П. П. Андрушко, О. З. Гладун, Х. М. Танривердієв, С. І. Чернобаєв та ін.) щодо обов'язку Генерального прокурора (виконувача обов'язків) та його заступника не тільки складати таке письмове повідомлення, але і вручати, включаючи роз'яснення прав підозрюваного, що сприятиме забезпеченню додаткових гарантій діяльності суб'єктів, зазначених у ст. 480 КПК України.

6. Відповідно до чинного законодавства специфіка проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів щодо судді передбачає: 1) суб'єкта внесення клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, яким виступає тільки Генеральний прокурор або його заступник, керівник обласної прокуратури або його заступник; 2) підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду.

З'ясовано, що здійснення обшуку у приміщенні службового призначення передбачає дотримання права на повагу до особистого життя. При цьому питання порушення такого права повинні розглядатись з позиції «розумного очікування конфіденційності». Підтримано запропоновані у фахових джерелах пропозиції розширити підсудність розгляду клопотання щодо проведення стосовно судді слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку та передбачити можливість для сторони обвинувачення вносити вказане клопотання до слідчого судді місцевого суду, який найбільш територіально наближений до місця розташування органу досудового розслідування або місця, де планується проведення обшуку. Обґрунтовано, що положення ч. 3 ст. 233 КПК України вимагають нормативного удосконалення в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики.

7. На підставі системного аналізу нормативно-правових актів, які регламентують статус судді, виокремлено: судові органи, які надають згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: ВРП щодо суддів,

перелік яких визначений у п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та КСУ щодо судді цього ж Суду; суб'єктів, уповноважених на внесення подання: Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) стосовно судді ВАС, КСУ, та Генеральний прокурор або його заступник щодо всіх інших суддів.

З'ясовано, що процедура надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді КСУ послідовно регламентована у § 15 Регламенту КСУ та передбачає: 1) строк розгляду подання Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, про надання згоди, який здійснюється не пізніше десятого робочого дня з дня його отримання; 2) уповноваження постійної комісії з питань регламенту та етики Суду на вивчення подання щодо наявності у ньому підтверджених доказами фактів причетності судді до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, їх достатності та обґрунтованості; 3) коло учасників спеціального пленарного засідання, яке відбувається за участю Генерального прокурора або особи, яка здійснює його повноваження, судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника; 4) порядок розгляду подання, який передбачає відкриття спеціального пленарного засідання, надання слова Генеральному прокуророві для обґрунтування необхідності у затриманні, утримуванні під вартою чи арешті судді та викладення підтверджених доказами фактів його причетності до вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України; пояснення судді, щодо якого внесено подання, та/або його представника, від надання яких останній може відмовитись; 5) ухвалення рішення за результатами розгляду подання.

8. Враховуючи практику ЄСПЛ (справа «Stoianoglo v. Республіка Молдова»), висвітлено питання тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності через призму дослідження стану впровадження у національне законодавство процесуальних гарантій дотримання прав та законних інтересів, спрямованих на унеможливлення безпідставного обмеження права судді на працю (кримінально-процесуальна форма, процесуальні строки, інститут оскарження дій, рішень і

бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, право на відвід).

Виокремлено структурні елементи процесуальної форми застосування відсторонення судді від здійснення правосуддя: 1) порядок ініціювання питання щодо застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження; 2) розгляд ВРП клопотання про відсторонення судді від здійснення правосуддя, який відбувається відкрито, за винятком ухвалення Радою рішення про проведення закритого засідання; 3) ухвалення рішення ВРП за результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Поруч з цим диференційовано види строків під час вирішення питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя: строк, протягом якого ВРП зобов'язана розглянути зазначене клопотання, що у свою чергу сприятиме скорішому його розгляду; строк, протягом якого ВРП зобов'язана повідомити про результати розгляду клопотання; строк, пов'язаний із необхідністю пролонгації терміну дії заходу забезпечення кримінального провадження; строк (найкоротший термін), який ВРП зобов'язана визначити, як достатній для потреб досудового розслідування; термін, протягом якого може бути реалізовано право на оскарження.

Акцентовано увагу на негативних наслідках реалізації права на оскарження рішень ВРП поза межами кримінального судочинства, адже зазначене право забезпечується в порядку, передбаченому КАС України. Наведене призводить до того, що сторона обвинувачення позбавлена процесуального інструменту виправлення можливої помилки, допущеної ВРП при вирішенні питання про відсторонення судді від здійснення правосуддя. Тому убачається за необхідне передбачити можливість для сторони обвинувачення оскаржити рішення ВРП про відмову у застосуванні аналізованого заходу забезпечення кримінального провадження.

Обґрунтовано наявність окремих недоліків нормативної регламентації відсторонення суддів КСУ, призначених на посаду Президентом України щодо суб'єкта внесення на розгляд Президенту України клопотання про відсторонення

судді КСУ; порядку вирішення питання про відсторонення судді КСУ від посади; форми та змісту рішення про відсторонення судді КСУ від посади та можливості його оскарження. Зроблено висновок про те, що основним суб'єктом прийняття рішення про відсторонення від посади виступає слідчий суддя, чий повноваження законодавець делегує ВРП та Президенту України відповідно у передбачених законом випадках. Разом з тим, аргументовано, що порядок відсторонення судді КСУ від посади Президентом не передбачає забезпечення умов для реалізації права судді на участь у розгляді клопотання про його відсторонення від посади, а відтак не забезпечує реалізацію принципів змагальності та рівності сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є. Сучасний стан регламентації порядку затримання судді чи обрання стосовно нього запобіжного заходу. *Наука і правоохорона*. 2017. № 4 (38). С. 226-231.
2. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 189-203.
3. Ангеленюк А.-М. Ю., Боровікова В. С. Проблеми затримання окремої категорії осіб у кримінальному процесі України. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1 (7). С. 85-92.
4. Андрушко П. П. Повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту. *Гра поза правилами: проблемні питання пред'явлення підозри спеціальному суб'єкту та її обґрунтованість. Різні підходи до правозастосування : тези виступів*. Київ : Нац. асоціація адвокатів, 2020. С. 4-7.
5. Арланова. Р. Д. Щодо відсторонення судді від посади за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 2(33). С. 264-268.
6. Аскеров С С. Особливий порядок кримінального провадження щодо депутатів місцевих рад. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 6-1. Т. 4. С. 19–23.
7. Бабій І. В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 20 с.
8. Басиста І. В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2014. 40 с.
9. Берназ В., Неледва Н. Регламентація початку досудового розслідування як основа кримінально-процесуального провадження. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 62-65.
10. Бондаренко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 60-65.

11. Борох Є. Є. Зміна кваліфікації суспільно-небезпечного діяння, яке містить ознаки кримінального правопорушення в кримінальному провадженні: сучасний стан та проблеми правозастосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 480-484.

12. Боряк Г. Л. Повідомлення про підозру адвокату. *ADVOKAT POST*. 2021. URL: <https://advokatpost.com/povidomlennia-pro-pidozru-advokatu/>

13. Бутенко А. До історії формування моделі української держави. конституційний проект української народної партії 1905 року. *Юридичний журнал*. 2007. № 5. С. 60-63.

14. Вегера І. В. Особливості правового регулювання підстав проникнення до житла чи іншого володіння особи за відсутності її згоди та без ухвали слідчого судді. *Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 2-3 жовтня 2015 р.)*. Дніпропетровськ, 2015. С. 78-80.

15. Вирок Вищого антикорупційного суду від 6 грудня 2021 року у справі № 477/1668/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101646959>

16. Вирок Вищого антикорупційного суду від 20 липня 2022 року у справі № 161/12522/18 (провадження № 1-кп/991/132/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

17. Висновок комітету щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4734&skl=9

18. Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства від 1 липня 2013 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13#Text>

19. Висновок щодо проекту закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів : прийнятий Венеціанською комісією на її 103-му пленарному засіданні

(м. Венеція, 19-20 червня 2015 року). *LIGA* 360. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mu15049?ed=2015_06_19

20. Висновок Європейської Комісії за демократію через право щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України», прийнятий на 109-й Пленарній сесії 9-10 грудня 2016 року у м. Венеція. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/870_2016_2016_12_12.pdf

21. Водянніков О. Королівський крокет або як відсторонити суддю Конституційного Суду України від посади. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/476220_korolivskiy_krokot_abo_yak.html

22. Волкотруб С. Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. 09. Харків, 2002. 192 с.

23. Волкотруб С. Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 19 с.

24. ВРП тимчасово відсторонила 14 суддів від здійснення правосуддя протягом дев'яти місяців 2024 року. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-tymchasovo-vidstoronyla-14-suddiv-vid-zdiysnennya-pravosuddya-protyagom-devyaty-misyaciv>

25. ВРП ухвалила публічне звернення щодо порядку затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. 2017. *Рада суддів України*. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/vrp-uhvalila-publicne-zvernenna-sodo-poradku-zatrimanna-suddi-utrimanna-jogo-pid-vartou-ci-arestom>

26. Ганенко І. С. Імунітет суддів у кримінальному процесі: теоретико-правовий аналіз. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). С. 109-114.

27. Гіренко О. Т. Використання юрисдикційних імунітетів держави та її власності в цивільних угодах за її участю. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2004. Вип. 10(2). С. 119-131.

28. Гладун О. З. Спеціальний суб'єкт. Пред'явлення підозри спеціальному суб'єкту: судді, адвокату, народному депутату. *Гра поза правилами: проблемні питання пред'явлення підозри спеціальному суб'єкту та її обґрунтованість*.

Різні підходи до правозастосування : тези виступів. Київ : Нац. асоціація адвокатів, 2020. С. 10-11.

29. Глинська Н., Лобойко Л., Щило О. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. *Юридичний вісник України*. 2017. № 46 (1166). URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/>

30. Гольдберг Н. О. Система гарантій, що забезпечують принцип незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 230-233.

31. Гольдберг Н. О. Поліщук Д. О. Особливості порядку здійснення кримінального провадження щодо судді. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 1. С. 11-18.

32. Грегорчик-Абрам С. Суддівський імунітет – це не ліцензія на безкарність, а гарантія незалежності судової влади. *Wyborcza.pl*. URL: <https://wyborcza.pl/7,162657,26362622,immunitet-sedziego-nie-jest-licencja-na-bezkarnosc-ale-gwaracja.html>

33. Гринюк В. О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 131-135.

34. Гринюк В. О. Окремі питання вдосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру. *Сучасні проблеми криміналістики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конфер., присвяченої 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (м. Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). Одеса : Юридична література, 2013. С. 93–96.

35. Гринюк В. О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 1 С. 20-25.

36. Дипломатичний імунітет. *Вікіпедія вільна енциклопедія*. 2024. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82

37. Документи Консультативної ради європейських суддів: офіц. вид. / упоряд. А.О. Кавакін. Київ: Ін Юре, 2015. 772 с.

38. Драгнєвіч О. В. Особливості правової регламентації імунітету судді за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 544-549.

39. Драгунов В. В. Забезпечення прав при затриманні окремої категорії осіб : дис. ... д-ра філософії: 081- Право. Одеса, 2024. 210 с.

40. Драгунов В. В. Розгляд Вищою радою правосуддя подання про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 563-567.

41. Дрозд В. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268-272.

42. Дьомін Ю. М. Відсторонення від посади як один із заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 232-237.

43. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.

44. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1. С.251-258.

45. Завтур В. А. Розгляд та вирішення слідчим суддею клопотання про відсторонення від посади: питання предмета доказування. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики* : зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ : НАВС, 2016. С. 78-80.

46. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text

47. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (реєстр.№ 7440). *Верховна Рада*

України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7440&skl=9

48. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» (реєстр № 1009). *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1009&skl=10

49. Зеленська М. І. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб: питання соціально-правової природи. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 25-31.

50. Зуєв В. В. Сутність кримінальних процесуальних гарантій прав особи при міжнародному співробітництві. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45) С. 321-328.

51. Іванов А. Судова практика у справах про застосування запобіжних заходів щодо судді і практика ЄСПЛ. 2017. *Судова влада України*. URL: <https://vl.ko.court.gov.ua/sud1010/pres-centr/news/335435/>

52. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2023 році. Київ, 2024. 38 с. *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2023_rik_.pdf

53. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2024 році. Київ, 2025. 38 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2024_rik__0.pdf

54. Інформація щодо відсторонення судді КСУ від посади. 28.12.2020. *Конституційний суд України*. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/informaciya-shchodo-vidstoronennya-suddi-konyucyjnogo-sudu-ukrayiny-vid-posady>

55. Калужна О. Кримінальна процедура щодо народних депутатів України у світлі скасування депутатської недоторканності (або від чого/кого) залежить спокійний сон депутата). *Український часопис конституційного права*. 2019. № 4. С. 31-50.

56. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238-242.

57. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>

58. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>

59. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.17>

60. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. Випуск № 5(59). С. 1175-1186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186)

61. Капустинський М. В. Суб'єкти прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 квітня 2025 р.). Київ : НАВС, 2025. С. 31-36.

62. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

63. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 72*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

64. Капустинський М. В. Законодавчі підходи європейських країн щодо регламентації недоторканності суддів. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 13-14 червня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 107-111.

65. Капустіна М. В. Початок досудового розслідування: проблеми внормування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип 5. С. 45-49.

66. Кас'яновський І. О. Еволюція міжнародно-правового регулювання імунітету власності держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 390-394.

67. Квашук О. Д. Рішення про відмову у початку досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки* : матеріали круглого столу (20 листоп. 2013 р.). Запоріжжя : КПУ, 2013. С. 42–44.

68. Ковальчук С. О. Механізм застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom28/9.pdf>

69. Козаченко А. О. Кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб: дис. ... д-ра філософії: 081- Право. Київ, 2023. 277 с.

70. Козаченко А. О. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора під час початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 1 (48). С. 121-125.

71. Колесник Д. В. Організаційно-правовий механізм реалізації принципу недоторканності суддів в Україні. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2015. Т. 20. Вип. 2 (27). С. 32-39.

72. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141.

73. Корж В. Застосування на практиці принципу рівності громадян перед законом. *Право України*. 1999. № 4. С. 49-50.

74. Косьмін О. В. Правові підстави проведення окремих слідчих дій, пов'язаних із проникненням до житла чи іншого володіння особи: проблемні питання. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діюч. наук.-практ. семінару (Харків, 27 листоп. 2015 р.). Харків, 2015. Вип. 7. С. 61–64.

75. Кравченко С., Бабанли Р. Проникнення в невідкладних випадках. *Закон і бізнес*. 2015. № 52. URL: www.zib.com

76. Кримінальний процес: Підручник/ [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило]. Харків: Право, 2013 824 с.

77. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. *Голос України*. 2012. 19 травня (№№ 90–91).

78. Кримчук С.Г. Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 223 с.

79. Кубарева О. В. Забезпечення незалежності суду в кримінальному провадженні. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу, присвяч.40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27 жовт.2023 р.). Київ : НАВС, 2023.С. 108-111.

80. Лапкін А. В. Деякі проблеми визначення початкового моменту кримінального провадження. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 241-244.

81. Лисюк Ю. В. Окремі аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного у досудовому розслідуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 2. С. 56–62.

82. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87-92.
83. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ. Істина, 2014. 432 с.
84. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій : [навч. посібник]. К.: Істина, 2005. 456 с.
85. Лукашевич В. Г. Деякі проблеми регламентації досудового розслідування. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь, Алушта, 18–19 квіт. 2013 р.). Сімферополь : ДІАЙП, 2013. С. 93–95.
86. Лучко О. А. Щодо кримінального процесуального імунітету. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 186-190.
87. Малярєнко В. Т. Про недоторканість житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. № 9. С. 2-13.
88. Мельник О. П., Рибалко В. О. Оскарження рішень Вищої ради правосуддя за результатами розгляду подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №4. С. 136-143.
89. Миколенко О. М. Система кримінальних процесуальних гарантій. С. 217-219. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/49c48d58-72d1-4617-87ef-bdd1aef7b9f6/content>
90. Митна енциклопедія : у 2 т. / [І. Г. Бережнюк](#) (відп. ред.) та ін.. Хм. : ПП Мельник А. А., 2013. [Т. 1 : А — Л](#). 472 с.
91. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : [підручник] / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. (2-ге вид., перероб. і доп.). К. : Либідь, 1999. 536 с.

92. Навроцька В. В. Особливі порядки кримінального провадження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 169 с.

93. Надання згоди на затримання суддів, утримання їх під вартою чи арештом: суддя ВС долучився до робочої наради у ВРП. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/1575799/>

94. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.

95. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2018. 45 с.

96. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd07d710-20#n2>

97. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду щодо Постанови від 8 листопада 2018 року у справі № 800/536/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78426375>

98. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду від 5 березня 2020 року у справі № 9901/511/19 (провадження № 11-1233заі19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180577>

99. Орлова М. І. Питання процесуального порядку застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 309-315.

100. Основний Закон «Самостійної України» спілки народу українського 1905: Проект утворений групою членів Української Народної Партії. URL: https://constituanta.blogspot.com/2011/08/1905_05.html

101. Особливості досудового розслідування щодо окремої категорії осіб: науково-методичні рекомендації / О. О. Юхно та ін. Харків: ХНУВС, 2017. 60 с.

102. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.

103. Під час розгляду подань про надання згоди на застосування запобіжних заходів щодо суддів важливо дотриматися балансу між незалежністю суддів та їхньою відповідальністю перед суспільством – Григорій Усик. 2024. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/news/pid-chas-rozglyadu-podan-pro-nadannya-zgody-na-zastosuvannya-zapobizhnyh-zahodiv-shchodo-suddiv>

104. Плакса В. І., Рибалко В. О. Організаційно-правові аспекти діяльності Вищої ради правосуддя : монографія. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 244 с.

105. Повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя від 7 серпня 2024 року у справі 2886/0/6-24. *Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність*. URL: <https://hcj.gov.ua/interventio>

106. Попко Є. В. Тенденції розвитку юрисдикційого імунітету іноземної держави за континентальним правом. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 81. С. 335-345.

107. Посвистак О. М. Здійснення повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 280-285.

108. Посвистак О. М. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 20 с.

109. Посвистак О. М. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб: дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 243 с.

110. Посвистак О. Проблеми забезпечення таємниці досудового розслідування при одержанні дозволу слідчого судді на проведення обшуку. *Публічне право*. 2019. № 1 (33). С. 112-119.

111. Постанова ВРУ Про Регламент Верховної Ради України 16 березня 2006 року № 3547-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006, N 23, N 24-25, ст.202.

112. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 листопада 2018 року у справі № 800/536/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78327083>

113. Постанова Великої палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 536/2475/14-к. *Zakon Online*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86365236>

114. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі № 9901/962/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87393457>

115. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2021 року у справі № 9901/85/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235825>

116. Постанова ККС Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 627/927/19. *Верховний Суд. База правових позицій*. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/3071>

117. Постанова Верховного суду від 28 січня 2021 року у справі № 9901/286/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94666777>

118. Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2021 року у справі № 761/27114/14-к. *Протокол. Юридичний інтернет ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_obshuk_abo/

119. Постанова ККС Верховного суду від 8 квітня 2021 року у справі №573/2028/19. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=96208231&red=100003311b7083ff1cbb7b28229f4ca9cc50c1&d=5>

120. Постанова ККС Верховного суду від 30 вересня 2021 року у справі № 556/450/18. *Верховний Суд. База правових позицій.* URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/7367/document/8061>

121. Постанова ККС Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 758/5719/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103487334>

122. Постанова ККС Верховного Суду від 14 грудня 2022 року у справі № 754/10882/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938586>

123. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 січня 2023 року у справі № 648/1543/15-к. *Верховний Суд База правових позицій.* URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/9646>

124. Постанова ККС Верховного суду від 01 червня 2023 року у справі № 464/7015/25. *IPLEX – Законодавство України* URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=111339382&red=100003215c91af1a9ddf3eeb a10d7b89f21d79&d=5>

125. Постанова ККС Верховного Суду від 14 червня 2023 року у справі № 761/40425/16-к. *Верховний Суд. База правових позицій.* URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/9596/document/29674>

126. Постанова ККС Верховного Суду від 14 вересня 2023 року у справі №521/18533/15-к *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722500>

127. Постанова ККС Верховного Суду від 10 жовтня 2023 року у справі № 161/12522/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

128. Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2023 року у справі № 462/3127/22. *Iplex.* URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114726887&red=1000032b20ff3036642fa8e5 c1cb1e29360fc8&d=5>

129. Постанова Верховного Суду від 8 листопада 2023 року у справі № 178/752/21. *IPLEX* – *Законодавство України*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114849089&red=100003f1f7c16bb3a37bc240181f0920a37cd2&d=5>

130. Постанова ККС Верховного Суду від 4 липня 2024 року у справі № 477/1668/18. *Zakon Online*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/120314043>

131. Постанова Верховного Суду від 23 липня 2024 року у справі № 199/732/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603522>

132. Постанова Об'єднаної палати ККС Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945>

133. Постанова ККС Верховного Суду від 20 січня 2025 року у справі № 357/12623/21. *Верховний Суд. База правових позицій*. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/11722/document/44824>

134. Постанова Верховного Суду від 5 травня 2025 року у справі № 9901/57/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127136057>

135. Починок В. Судова практика застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 240-243.

136. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо розгляду кримінальних проваджень відносно суддів» від 17 липня 2023 № 9497. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42318>

137. Президент України підписав указ про відсторонення Олександра Тупицького від посади судді Конституційного Суду строком на два місяці. *Офіс Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-pidpisav-ukaz-pro-vidstoronennya-oleksand-65857>

138. Прилуцький С. В. Недоторканність судді: актуальні проблеми правового регулювання та практики правозастосування. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 111-119.

139. Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів»: Закон України від 21 червня 2001 року № 2534-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. N 33. ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2534-14#Text>

140. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства: Закон України від 4 жовтня 2019 року № 187-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. ст.352.

141. Про Вищу раду правосуддя від 2 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7-8. ст.50.

142. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. ст.55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

143. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 8 лютого 2019 року № 100. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>

144. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. ст.376.

145. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №10. С.161-166.

146. Про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності судді Долинського районного суду Івано-Франківської області Ковалю З. М.: постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради*. 1999. № 1. ст.12.

147. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна доповідь за 2019 рік. Київ, 2020. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini>

148. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічні доповідь за 2023 рік. Київ, 2024. 51 с. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini>

149. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна доповідь за 2024 рік : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя 29 травня 2025 року № 1157/0/15-25. *Вища рада правосуддя.* URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf

150. Ревер С. Вища рада правосуддя: порядок формування та компетенція. *Український часопис конституційного права.* 2018. № 3. С.54-61.

151. Регламент ВРП : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text

152. Регламент КСУ : затв. Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>

153. Реєнт О. О. Право депутатської недоторканності (питання теорії та практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 22 с.

154. Ренкас А. А. Підстави та процесуальний порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб: дис. ...д-ра філософії: 081. Одеса, 2024. 217 с.

155. Рішення ВРП «Про відмову в задоволенні подання заступника Генерального прокурора про надання згоди на утримання під вартою судді» від 27 січня 2023 року № 7/0/15-23. *Вища рада правосуддя.* URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/39194>.

156. Рішення ВРП про повернення подання заступника Генерального прокурора про надання згоди на утримання під вартою судді від 10 липня 2023 року № 701/0/15-23. *Вища рада правосуддя.* URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/40694>

157. Рішення ВРП про повернення подання заступника Генерального прокурора про надання згоди на утримання під вартою судді від 11 червня 2024

року № 1785/0/15-24. *Вища рада правосуддя.*
URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/45978>

158. Рішення ВРП про надання згоди на утримання під вартою судді у відставці від 12 грудня 2024 року. № 3615/0/15-24. *Вища рада правосуддя.* URL: <https://www.hcj.gov.ua/>

159. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Єрнст та інші проти Бельгії» (Ernst and Others v. Belgium) від 15 липня 2003 року. URL: <https://www.cilvektiesibugids.lv/en/case-law/ernst-and-others-v-belgium>

160. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України "Про статус суддів" (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 у справі № 1-1/2004.

161. Рішення КСУ у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) від 8 липня 2024 року № 8-р(II)/2024. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>

162. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003. *Верховна Рада України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>

163. Рішення Ради суддів України від 8 червня 2017 року № 34. Кам'янець-Подільський. *Рада суддів України*. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=58&page=8&per-page=8>

164. Рішення Ради суддів України від 22 січня 2025 року № 1. *Рада суддів України*. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/195>

165. Самольотов І., Хохлов С. Повідомлення про підозру: відсутність передбачуваності. *Юридична газета Online*. №23 (625). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povidomlennya-pro-pidozru-vidsutnist-peredbachuvanosti.html>

166. Сачко О. В. Повідомлення про підозру особам, які користуються статусом недоторканості та підвищеним ступенем захисту *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 35. Том 2. С. 73-75.

167. Свириденко С. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 232 с.

168. Свириденко С. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 22 с.

169. Скулиш Є. Д. Актуальні проблеми початку досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 215-223.

170. Сліпченко В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження: процесуальний порядок, особливості та проблеми застосування під час досудового розслідування: методичні рекомендації. Дніпропетровськ: ДДУВС. 2014. 82 с.

171. Словник іншомовних слів за редакцією О.С. Мельничука. Київ, 1974. URL: <https://126.slovaronline.com/>

172. Спільний Висновок Венеціанської комісії та Директорату з прав людини Ради Європи щодо закону «Про судоустрій та статус суддів» і внесення

змін до закону України «Про Вищу раду юстиції» прийнятий на 102-му пленарному засіданні (м. Венеція, 20–21 березня 2015 року). 26 с.

173. Справа «Укркава, ТОВ проти України» (заява № 10233/20) : рішення Європейського суду з прав людини від 6 лютого 2025 року. *European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

174. Справа «Deweert v. Belgium» (Заява № 6903/75) : рішення Європейського Суду з прав людини від 27 лютого 1980 року. *Європейський суд з прав людини*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57469%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57469%22]})

175. Справа «Neumeister v. Austria» (Заява № 1936/63) : рішення Європейського Суду з прав людини від 27 червня 1968 року. *Європейський суд з прав людини*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-57544%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-57544%22]})

176. Справа «Реев v. Bulgaria» (заява № 64209/01) : рішення Європейського суду з прав людини від 26 липня 2007 року. *European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-81914%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-81914%22]})

177. Справа «STES Colas Est and Others v. France» (заява № [37971/97](#)) : рішення Європейського суду з прав людини від 16 квітня 2002 року. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr>

178. Староста І. Особливості притягнення судді до відповідальності. *Юридична газета*. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-prityagnennya-suddi-do-vidpovidalnosti.html>

179. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І.Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 501 с.

180. Сурник В. Легалізація невідкладного обшуку: особлива роль суду. *Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/lehalizatsiia-nevidkladnoho-obshuku-osoblyva-rol-sudu/>

181. Танривердієв Х. М. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.
182. Танривердієв Х. М. Особливості повідомлення про підозру народним депутатам України. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 233-240.
183. Танривердієв Х. М. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо народних депутатів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 156–161.
184. Танривердієв Х. М. Проблемні аспекти нових підходів до початку досудового розслідування. *Становлення та розвиток наукових досліджень: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 19–20 трав. 2017 р.). Київ : ГО «Фундація науковців та освітян», 2017. С. 48–50.
185. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Київ: Правова Єдність: Алерта, 2014. 420 с.
186. Тімуш Д. І. Недоторканність судді як об'єкт адміністративно-правового забезпечення: генеза та сучасність. *Юридичний вісник*. 2021. 3 (60). С. 127-133.
187. Ткаля О. В. Правові імунітети в законодавстві, що діяло на українських землях у складі Російської імперії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013.6-1 (1) 2013. С. 76-79.
188. Ткаля О. В. Правові імунітети за часів Київської Русі. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/af318fa6-3575-4cd4-bcd0-8865aee46dbf/content>
189. Ткаля О. Теоретичне обґрунтування імунітету як особливої правової категорії. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26827/07-Tkalya.pdf?sequence=1>
190. Удалова Л. Д. Проблемні питання початку досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1(11). С. 228-239.

191. Удалова Л. Д., Білоус О. В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. Київ : КНТ, 2015.- 180 с.
192. Удалова Л. Д. Кримінальний процес у питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. [3-те вид., доповн. і переробл.]. К.: Скіф, 2013. 256 с.
193. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 роках. Київ. 2022.38 с.
194. Указ Президента України «Про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України» від 29 грудня 2020 року № 607/2020. *Офіс Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6072020-36197>
195. Указ Президента України «Про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України» від 26 лютого 2021 року № 79/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/2021#Text>
196. Ухвала ВРП «Про відмову в задоволенні заяви судді про відвід члена Вищої ради правосуддя» від 6 серпня 2024 року № 2380/0/15-24. *Вища рада правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/46857>
197. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 22 вересня 2022 року у справі № 991/3389/22. *Iplex*. <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106442349&red=100003a104c80bf673ed69e5dbd758e6f9e961&d=5>
198. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 26 квітня 2023 року у справі № 991/4071/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110519980>
199. Ухвала Касаційного адміністративного суду Верховного суду від 11 листопада 2019 року у справі № 9901/511/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85575074>

200. Ухвала Київського апеляційного суду від 3 серпня 2021 року у справі № 760/8932/21. *Zakon Online*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/98955542>

201. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 18 листопада 2019 року у справі № 991/1376/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85730916>

202. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду України від 01 вересня 2021 року у справі № 991/8948/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99313285>

203. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду 10 квітня 2024 року у справі № 991/2856/24. *IPLEX – Законодавство України* URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118299314&red=1000039da5849b3853d5c903961680e8904efd&d=5>

204. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 21 жовтня 2024 року у справі № 991/12024/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122549046>

205. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 14 квітня 2025 року у справі № 991/3147/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126643721>

206. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 3 березня 2023 року у справі № 760/4187/23. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/court/109453378-64f31edd0d8854d9139c55ddd3ce1c19>

207. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2014. № 2(65). С. 162-171.

208. Федченко В., Павлова Н. Особливий порядок кримінального провадження стосовно судді Конституційного Суду України під час досудового розслідування. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. С. 208-2011.

209. Химченко О. С. Окремі питання повідомлення про підозру. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 3. С. 86-81.

210. Хитра А. Я. Визначення поняття повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Теорія та практика правоохоронної діяльності: міжнар. наук.-практ. конфер. (11 листопада 2016 року)*. Львів: ЛьВДУВС, 2016. С. 348–351.

211. Хорт І. В. Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження: сучасний стан та перспективи. *Юридичний вісник*. 2013. № 2 (27). С. 156-160.

212. Чернобаєв С. І. Повноваження слідчого у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. *Прикарпатський юридичний вісник* 2018. № 4 (25). С. 138-141.

213. Членов М. В. Строки досудового розслідування як гарантія дотримання конституційних прав особи. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 274-282.

214. Шевчишен А. В. Деякі особливості початку досудового розслідування щодо осіб, зазначених у статті 480 КПК України, у разі вчинення ними корупційного злочину. *Наше право*. 2017. № 1. С. 114-121.

215. Шевчишен А. В. Окремі особливості доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, вчинені суддями Конституційного суду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. С. 131-135.

216. Шелевер Н. В. Співвідношення правових категорій : «іммунітет» та «недоторканність». *Форум права*. 2012. № 2. С. 779-784.

217. Шелевер Н. В. Іммунітет суддів та їх відповідальність. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. Вип. 15. С. 79-83.

218. Шульгін С. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду: що змінилося в інтерпретації порядку проведення «невідкладних обшуків». *Just Talk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/postanova-obednanoi-palati-kasatsijnogo-kriminalnogo-sudu-scho-zminilosya-v-interpretatsii-poryadku-provedennya-nevidkladnih-obshukiv>

219. Щодо незалежності суддів від незаконного втручання з боку правоохоронних органів : звернення Ради суддів України від 2 червня 2013 року № 27. *Верховна Рада України.* URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0027414-13#Text>

220. Закон за съдебната власт. Обн. ДВ. бр.64 от 7 Август 2007г. URL: <https://www.justice.government.bg/home/normdoc/2135560660>

221. Зорница Йорданова Ас. Развитие в правната регламентация на имунитета на съдиите, прокурорите и следователите в съвременния български конституционен модел. *Научни трудове на русенския университет.* 2009. Том 48. Серия 7. URL: <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp09/7/7-13.pdf>

222. Състав. *Конституционният съд на Република България.* URL: <https://www.constcourt.bg/bg/composition>

223. A büntetőeljárásról szóló XIX. törvény: az Országgyűlés 1998. március 10-i ülésén fogadta el. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100162.tv>
https://jogkodex.hu/jsz/be_1998_19_torveny_4295928?ts=2017-05-01#ss1917

224. Case of «Savino and Others v. Italy» (Application no. 17214/05) : Judgment European Court of Human Rights 28 April 2009; final 28/07/2009. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-92505%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92505%22]})

225. Case of «Stoianoglo c. République de Moldova» (Application no. 19371/22) : Judgment European Court of Human Rights 24 octobre 2023; final 24/01/2024. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-228367%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-228367%22]})

226. Eesti kohtute seadus, 19.06.2002. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/KS>

227. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. *Deutscher Bundestag.* URL: <https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz#9>

228. Canivet G., Hurard J. La responsabilite des juges, ici et ailleurs. *Revue internationale de droit comparé. R.I.D.C.* 2006. No 58 (4), 1049-1093.

229. Hrvatski Zakon "O sudovima": na snazi od 02.04.2024. URL: <https://www.zakon.hr/z/122/zakon-o-sudovima>

230. Instytucja immunitetu osobowego w wybranych krajach. Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych. Warszawa, dnia 22 maja 2014 roku. URL: <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/62/plik/immunitet.pdf>

231. Konstitucinė jurisprudencija. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2020. Nr. 1 (57). URL: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2021/05/ktb_2020-157.pdf

232. Kushtetuta e Republikës së Kosovës. URL: https://wikisource.org/wiki/Kushtetuta_e_Kosov%C3%ABs/Kapitulli_VII#

233. Legea Republicii Moldova nr. 544 din 20-07-1995 «Privind statutul judecãtorului». URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147884&lang=ru#

234. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl teismų“. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 46-851. 2002. Nr. 17-649. URL: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=122442

235. Loi suisse sur la justice du 31.05.2010. URL: https://bdlf.fr.ch/app/fr/texts_of_law/130.1

236. Magyarország «A bírák jogállásáról és javadalmazásáról» szóló 2011. évi törvény. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100162.tv>

237. Marcin Wielec. Immunitet versus przeszukanie w postępowaniu karnym . *PRAWO W DZIAŁANIU. SPRAWY CYWILNE*. 2020. № 41. URL: <https://pwd.iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/04/Marcin-Wielec.pdf>

238. Mikuli. P. Z problematyki immunitetu sędziowskiego *Zagadnienia prawa konstytucyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Krzysztofowi Skotnickiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. 2023. Tom 2. P. 427-436. URL: <https://www.press.uni.lodz.pl/index.php/wul/catalog/download/907/4371/2389?inline=1>

239. Ustav Republike Albanije. URL: https://doc-book.sourceforge.net/kushtetuta/formats/html_al_2/node159.html

240. Ústava Slovenskej Republiky z 1. septembra 1992. *Slov-Lex. Sk*. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

241. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. „O ustroju sądów powszechnych”. Wersja: 7 maja 2025 r. Dz. U. 2024.334. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych-16909701/art-80>

242. Zákon Česká republika č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-6>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановний учаснику опитування!

На кафедрі кримінальної юстиції Національної академії внутрішніх справ проводиться дослідження проблем здійснення кримінального провадження щодо судді.

Просимо Вас надати відповіді на наведені нижче запитання. Ваші відповіді будуть використані в узагальненому вигляді у матеріалах дисертаційного дослідження.

Під час відповіді на запитання, позначте варіант, що відповідає Вашій позиції. Якщо жоден із запропонованих варіантів не відповідає Вашому переконанню, можете вказати свою точку зору.

1. Ваша посада (професія):

- a) суддя
- b) прокурор
- c) детектив / слідчий / дізнавач
- d) оперативний працівник
- e) адвокат
- f) інше

2. Ваш стаж роботи за спеціальністю:

- a) до 3 років
- b) від 3 до 5 років
- c) від 5 до 10 років
- d) понад 10 років

3. Чи потребують, на Вашу думку, законодавчого вдосконалення процесуальні норми, які регламентують особливий порядок кримінального провадження щодо судді?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

4. На Вашу думку, чи суперечить встановлена у законодавстві ускладнена процедура притягнення судді до кримінальної відповідальності принципу рівності громадян перед законом, визначеному статтею 24 Конституції України?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

5. Чи є необхідність у розмежуванні статусу суддів, перелік яких указаний в п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та суддів Конституційного суду України в частині встановлення особливостей здійснення кримінального провадження?

- a) так, така необхідність є
- b) ні
- c) важко відповісти

6. Чи є необхідність у встановленні додаткових гарантій у кримінальному провадженні стосовно суддів Вищого антикорупційного суду?

- a) так, така необхідність є
- b) ні
- c) важко відповісти

7. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення може свідчити про тиск на суддю з метою впливу на його процесуальну поведінку?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

8. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що надання повноважень Генеральному прокурору відкривати кримінальні провадження щодо судді за згодою Вищої ради правосуддя є розумною гарантією зменшення ризику зловживання владою прокуратурою у вигляді пропорційного компромісу?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

9. Чи потребують нормативного удосконалення положення ч. 3 ст. 233 КПК України в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики?

- a) так, така необхідність є
- b) ні, такої необхідності не має
- c) важко відповісти

10. Чи погоджуєтесь Ви із позицією Верховного Суду, відповідно до якої службовий кабінет належить до іншого володіння особи, а тому обшук у ньому проводиться виключно за наявності ухвали слідчого судді?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

11. Чи підтримуєте ви позицію Верховного Суду про те, що саме по собі вручення тексту повідомлення про підозру судді іншим суб`єктом за умови, що його було прийнято, перевірено, складено та підписано уповноваженим на це [ст. 481 КПК України](#) суб`єктом, не порушує гарантії суддівської незалежності?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

12. На Вашу думку, чи можна вважати положення ст. 48, ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до яких суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до ВРП та до Генерального прокурора, гарантією від незаконного початку досудового розслідування?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

13. Чи підтримуєте Ви законопроектні напрацювання, що передбачають запровадження розгляду судових справ, у яких обвинуваченими є судді, Вищим антикорупційним судом у складі двох суддів та трьох присяжних?

a) так, такий порядок судового розгляду буде виступати запобіжником тиску на суддю, який здійснює кримінальне провадження в суді щодо злочинів вчинених суддями

b) ні, судовий розгляд кримінального провадження стосовно судді повинен здійснюватися в загальному порядку з урахуванням правил підсудності

- c) важко відповісти

14. Чи погоджуєтесь Ви з науковими позиціями про те, що накладення двох судових юрисдикцій (ВРП і слідчих суддів місцевих судів) у питаннях судового контролю під час затримання та взяття суддів під варту судді спричиняє юрисдикційний «конфлікт» між ВРП і загальними судами?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

15. Чи є необхідність передбачити для сторони обвинувачення можливість оскарження рішення ВРП про відмову у відсторонення судді від здійсненні правосуддя?

- a) так
- b) ні
- c) важко відповісти

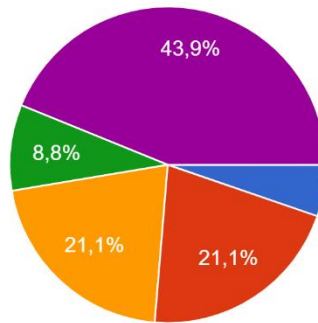
Дякуємо Вам за участь в анкетуванні!

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

результатів анкетування прокурорів, суддів, слідчих, дізнавачів, адвокатів та інших фахівців у галузі права (114 осіб)

1. Ваша посада (професія):

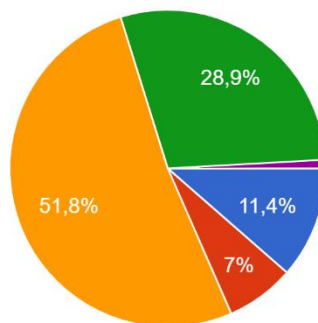
114 відповідей

- а) суддя
- б) прокурор
- в) детектив / слідчий / дізнавач
- г) оперативний працівник
- д) адвокат

2. Ваш стаж роботи за спеціальністю:

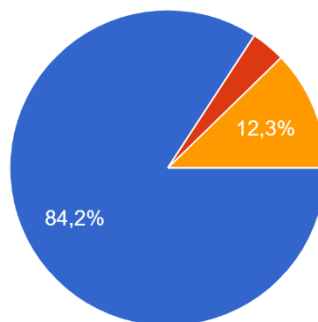
114 відповідей

- а) до 3 років
- б) від 3 до 5 років
- в) від 5 до 10 років
- г) понад 10 років
- д) Понад 20

3. Чи потребують, на Вашу думку, законодавчого вдосконалення процесуальні норми, які регламентують особливий порядок кримінального провадження щодо судді?

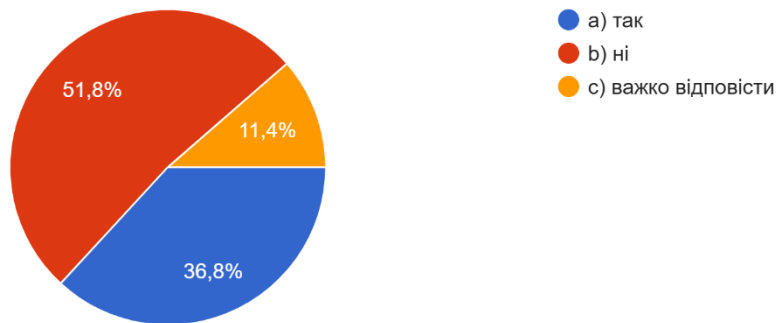
114 відповідей

- а) так
- б) ні
- в) важко відповісти

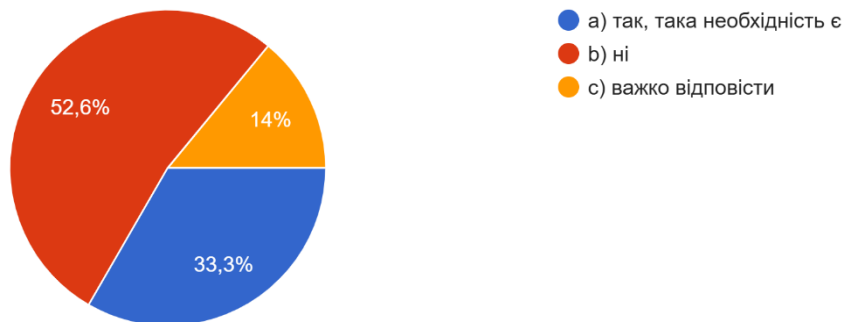
4. На Вашу думку, чи суперечить встановлена у законодавстві ускладнена процедура притягнення судді до кримінальної відповідаль..., визначеному статтею 24 Конституції України?

114 відповідей

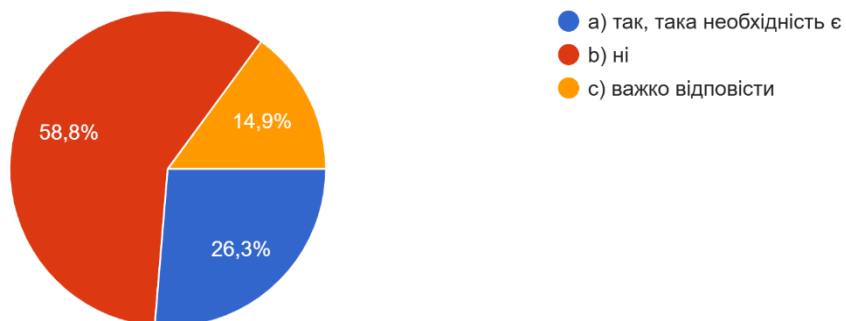
5. Чи є необхідність у розмежуванні статусу суддів, перелік яких указаний в п. 23 ч. 1 ст. 3 КПК України, та суддів Конституційного суду ...востей здійснення кримінального провадження?

114 відповідей

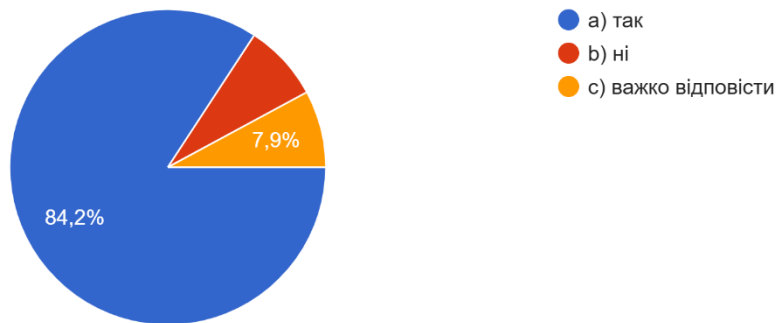
6. Чи є необхідність у встановленні додаткових гарантій у кримінальному провадженні стосовно суддів Вищого антикорупційного суду?

114 відповідей

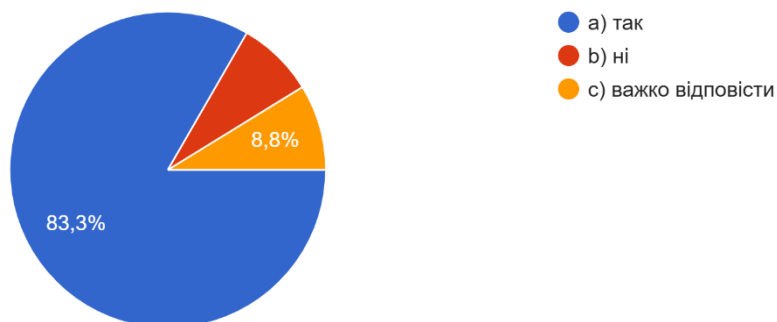
7. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що надмірна тривалість досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правоп...етою впливу на його процесуальну поведінку?

114 відповідей

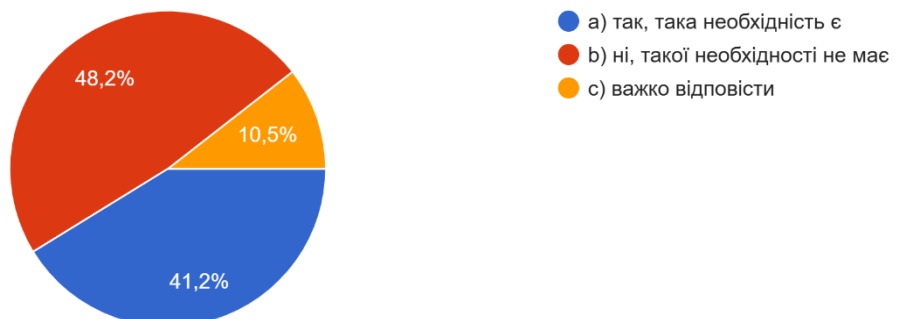
8. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що надання повноважень Генеральному прокурору відкривати кримінальні провадження щодо суд...ратурою у вигляді пропорційного компромісу?

114 відповідей

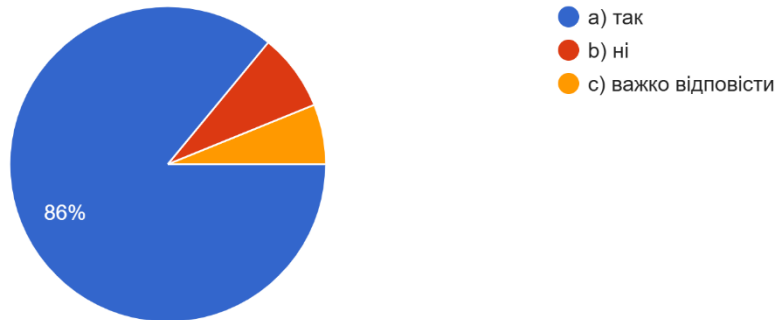

9. Чи потребують нормативного удосконалення положення ч. 3 ст. 233 КПК України в частині розширення переліку випадків невідкладного обшуку у відповідності до потреб практики?

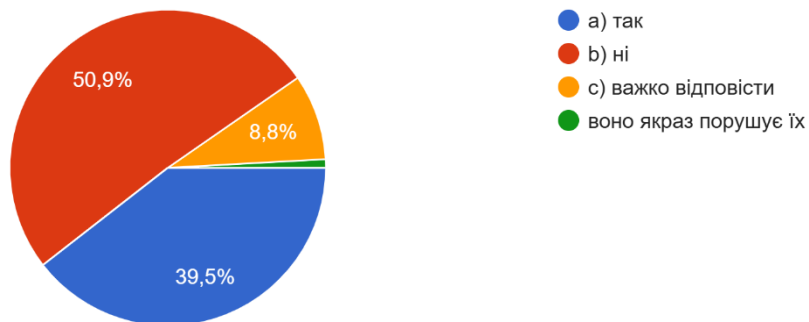
114 відповідей

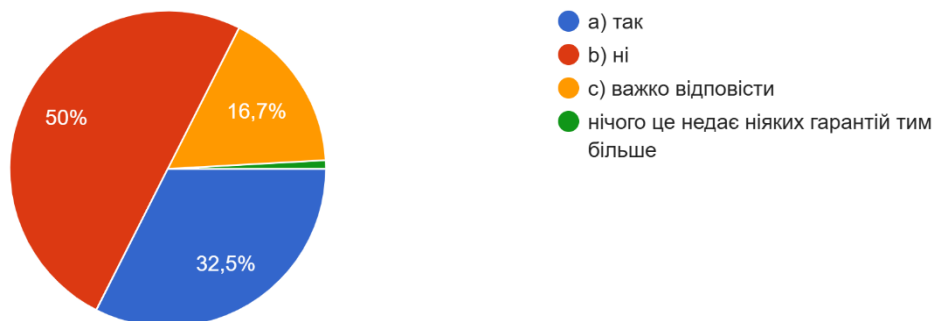
10. Чи погоджуєтесь Ви із позицією Верховного Суду, відповідно до якої службовий кабінет належить до іншого володіння особи, а тому об... виключно за наявності ухвали слідчого судді?
114 відповідей

11. Чи підтримуєте ви позицію Верховного Суду про те, що саме по собі вручення тексту повідомлення про підозру судді іншим суб`єкто...не порушує гарантії суддівської незалежності?
114 відповідей

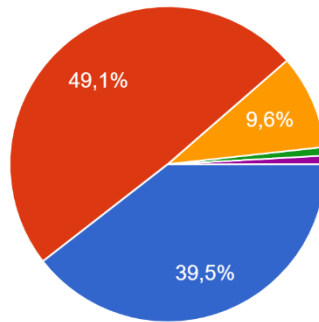

12. На Вашу думку, чи можна вважати положення ст. 48, ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до яких... незаконного початку досудового розслідування?
114 відповідей

13. Чи підтримуєте Ви законопроектні напрацювання, що передбачають запровадження розгляду судових справ, у яких обвинуваченими...дом у складі двох суддів та трьох присяжних?

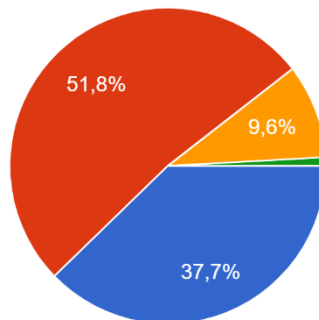
114 відповідей

- а) так, такий порядок судового розгляду буде виступати запобіжником тиску на суддю, який...
- б) ні, судовий розгляд кримінального провадження стосовно судді повине...
- с) важко відповісти
- Що з поданням про конституційність ВАКСУ?
- присяжні недоцільно. інститут такий собі в Україні

14. Чи погоджуєтесь Ви з науковими позиціями про те, що накладення двох судових юрисдикцій (ВРП і слідчих суддів місцевих суд...ійний «конфлікт» між ВРП і загальними судами?

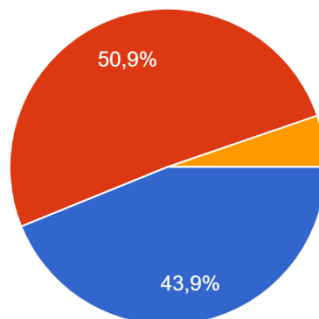
114 відповідей

- а) так
- б) ні
- с) важко відповісти
- передати ВРП судовий контроль за слідством над суддями

15. Чи є необхідність передбачити для сторони обвинувачення можливість оскарження рішення ВРП про відмову у відсторонення судді від здійсненні правосуддя?

114 відповідей

- а) так
- б) ні
- с) важко відповісти

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті у наукових фахових виданнях України*

1. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>

2. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>

3. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.17>

4. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. Випуск № 5(59). С. 1175-1186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186)

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Капустинський М. В. Суб'єкти прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 квітня 2025 р.). Київ : НАВС, 2025. С. 31-36.

6. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

7. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду.

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 72: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Опольце, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

8. Капустинський М. В. Законодавчі підходи європейських країн щодо регламентації недоторканності суддів. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 13-14 червня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 107-111.

Акти впровадження

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

 Директор
Тренінгового центру прокурорів
України

 О. Отрадна
 2025 р.

АКТ
про впровадження в діяльність
Тренінгового центру прокурорів України
результатів дисертації Капустинського Максима Вікторовича:
«Здійснення кримінального провадження щодо судді»

Комісія у складі:

Голови – заступника директора Тренінгового центру прокурорів України, доктора юридичних наук, доцента А.М. Орлеана;

Членів комісії:

консультанта аналітичного відділу підготовки прокурорів Тренінгового центру прокурорів України, доктора юридичних наук, професора І.В. Берднік;

експерта аналітичного відділу підготовки прокурорів Тренінгового центру прокурорів України, кандидата юридичних наук І.В. Пилипенка,

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, здобувача наукового ступеня доктора філософії М.В. Капустинського на тему «Здійснення кримінального провадження щодо судді» впроваджуються в діяльність Тренінгового центру прокурорів України.

Під час підготовки тренінгів у рамках підвищення кваліфікації прокурорів, що здійснюються в Тренінговому центрі прокурорів України, слухачам рекомендовано до ознайомлення наукові праці М.В. Капустинського, у яких відображені основні положення дисертації, для врахування прокурорами під час здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням в частині особливостей здійснення кримінального провадження щодо судді, а саме:

1. Капустинський М.В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 8/2024. С. 403–406. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>.

2. Капустинський М.В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. Випуск 35. 2024. С. 125–134. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>.

3. Капустинський М.В. Відсторонення судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2025. № 73. С. 88-93. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.174>.

4. Капустинський М.В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. № 5(24). 1175–1186. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186).

5. Капустинський М.В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 72: матеріали Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 15–16 травня 2025 р.)* / редкол.: О. Яремко та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2025. 81 с. С. 37–39.

6. Капустинський М.В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки: матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16–17 травня 2025 р.)*. – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. 212 с. С. 191–195.

Вказані матеріали було використано під час розроблення і проведення тренінгів на тему «Процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях за фактами вчинення службових і корупційних правопорушень» у межах підвищення кваліфікації прокурорів.

Голова комісії:

заступник
директора Тренінгового центру
прокурорів України,
доктор юридичних наук, доцент

А.М. Орлеан

Члени комісії:

консультант
аналітичного відділу
підготовки прокурорів
Тренінгового центру
прокурорів України,
доктор юридичних наук, професор

І.В. Берднік

експерт
аналітичного відділу
підготовки прокурорів
Тренінгового центру
прокурорів України,
кандидат юридичних наук

І.В. Пилипенко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Адвокатського об'єднання
«БАРРИСТЕРС»

Олександр ТАНАНАКІН

М.П.

«08» липня 2025 року

АКТ

**про впровадження в практичну діяльність наукових розробок
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінальної юстиції
Національної академії внутрішніх справ КАПУСТИНСЬКОГО Максима
Вікторовича на тему «Здійснення кримінального провадження щодо
судді»**

Комісія у складі: адвоката БОВКУНА Євгена Андрійовича, ЛАЗАРЕНКО Ельвіри Олександрівни, адвоката ШЕВЧУКА Олексія Анатолійовича, адвоката РАДЗІЄВСЬКОГО Юрія Євгенійовича склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Максима Вікторовича КАПУСТИНСЬКОГО на тему «Здійснення кримінального провадження щодо судді», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право», можуть застосовуватися під час надання правової допомоги та формування правової позиції у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб, а також можуть бути предметом правозастосування під час розгляду судових справ за обвинуваченням судді у вчиненні кримінального правопорушення.

У практичній діяльності можуть бути використані результати наукового дослідження, викладені у таких наукових публікаціях:

1. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>
2. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>
3. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.17>
4. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025.

Випуск № 5(59). С. 1175-1186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186)

5. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

6. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 72*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

Члени комісії:

Олексій ШЕВЧУК

Ельвіра ЛАЗАРЕНКО

Юрій РАДЗИЄВСЬКИЙ

Євген БОВКУН

The image shows four handwritten signatures in blue ink, each written over a horizontal line. The signatures are stylized and somewhat overlapping. The first signature is the most prominent and complex, followed by the others which are more linear and less intricate.

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Голови Ради адвокатів
Запорізької області
Семенов Максим Вячеславович

19 серпня 2025

АКТ

**про впровадження в практичну діяльність наукових розробок
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінальної юстиції
Національної академії внутрішніх справ Капустинського Максима
Вікторовича на тему «Здійснення кримінального провадження щодо
судді»**

Комісія у складі: адвоката Кравцова Вадима Миколайовича, адвоката Сивової Яни Віталіївни, адвоката Рябчинського Дмитра Андрійовича, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Капустинського Максима Вікторовича на тему «Здійснення кримінального провадження щодо судді», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право», можуть застосовуватися під час здійснення адвокатської практики у сфері дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб, а також можуть бути враховані зі сторони захисту по судовим справам за обвинуваченням судді у вчиненні кримінального правопорушення.

У практичній діяльності можуть бути використані результати наукового дослідження, викладені у таких наукових публікаціях:

1. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/94>

2. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.16>

3. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.17>

4. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. Випуск

№ 5(59). С. 1175-1186. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1175-1186](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1175-1186)

5. Капустинський М. В. Суб'єкти прийняття рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 30 квітня 2025 р.). Київ : НАВС, 2025. С.

6. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

7. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 72*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

8. Капустинський М. В. Законодавчі підходи європейських країн щодо регламентації недоторканності суддів. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 13-14 червня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 107-111.

Члени комісії:

В.М. Кравцов

Я.В. Сивова

Д.А. Рябчинський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2025

АКТ

15.08

2025

м. Київ

№ 145-011

Впровадження результатів дисертації
Капустинського Максима Вікторовича
на тему «Здійснення кримінального
провадження щодо судді» в освітню
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу старшого лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора, підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології, кандидата юридичних наук, доцента Хахуцяк Ольги Юріївни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та наукові праці аспіранта кафедри кримінальної юстиції Національної академії внутрішніх справ Максима Вікторовича Капустинського за темою «Здійснення кримінального провадження щодо судді».

Проаналізовано основні результати дослідження М. В. Капустинського, зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Капустинський М. В. Правовий аналіз гарантій незалежності суддів у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 403-406.

2. Капустинський М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку суддівського імунітету в кримінальному процесі України. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 35. С. 125-134.

3. Капустинський М. В. Відстороненні судді від здійснення правосуддя: деякі питання нормативної регламентації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. Випуск 73. С. 88-93.

4. Капустинський М. В. Процесуальні особливості проведення обшуку у кримінальному провадженні щодо судді. *Наукові перспективи*. 2025. Випуск № 5(59). С. 1175-1186.

5. Капустинський М. В. Правова регламентація проведення слідчих (розшукових) дій щодо суддів. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16-17 травня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2025. С. 191-195.

6. Капустинський М. В. Особливості початку досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо судді Вищого антикорупційного суду. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. Випуск 72: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща, 15 – 16 травня 2025 р.). Тернопіль. 2025. С. 37-39.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Капустинського М. В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Докази і доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Кримінальний процес», «Досудове розслідування» та під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК
 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Ольга ХАХУЦЯК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025

АКТ

15. 08. 2025

м. Київ

№ 146-40

Впровадження результатів дисертації
Капустинського Максима Вікторовича
на тему «Здійснення кримінального
провадження щодо судді» в наукову
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

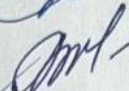
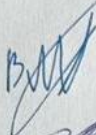
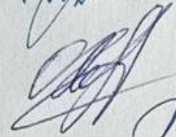

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора майора поліції Вознюка Андрія Андрійовича;
- завідувача кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології, кандидата юридичних наук, доцента Хахуцьк Ольги Юріївни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула матеріали дисертаційного дослідження «Здійснення кримінального провадження щодо судді» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині нормативної регламентації процесуального порядку притягнення судді до кримінальної відповідальності, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Матеріали дисертаційного дослідження Капустинського М. В.

застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних та проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО
 Олена ТИХОНОВА
 Андрій ВОЗНЮК
 Ольга ХАХУЦЯК
 Людмила ГАЙДАР

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України,
Закону України «Про Вищу раду правосуддя»,
запропонованих у тексті дисертаційного дослідження
Капустинського Максима Вікторовича на тему «Здійснення
кримінального провадження щодо судді»

№ п/п	Чинна редакція КПК України	Запропоновані зміни
1.	<p>Стаття 155⁻¹. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строку такого тимчасового відсторонення</p> <p>1. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом.</p>	<p>Стаття 155⁻¹. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строку такого тимчасового відсторонення</p> <p>1. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. У випадку, якщо до судді обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, він вважається відстороненим від здійснення правосуддя з дня набрання законної сили відповідним судовим рішенням.</p>
2.	<p>Стаття 480⁻¹. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею Вищого антикорупційного суду</p>	<p>Стаття 480⁻¹. Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею</p>

	<p>1. Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) у порядку, встановленому цим Кодексом.</p> <p>2. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування.</p> <p>3. Відсутня</p>	<p>1. Відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) за згодою Вищої ради правосуддя у порядку, встановленому цим Кодексом.</p> <p>2. Виключити</p> <p>3. Рішення про внесення відомостей, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею, до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути оскаржено згідно з правилами, передбаченими статей 304-307 цього Кодексу.</p>
3.	<p>Стаття 481. Повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру здійснюється:</p> <p>2. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник, керівник обласної прокуратури може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру особам, визначеним</p>	<p>Стаття 481. Повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру здійснюється:</p> <p>2. Виключити</p>

	<p>частиною першою цієї статті, у порядку, передбаченому <u>частинами першою і другою статті 278 цього Кодексу.</u></p>	
4.	<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді</p> <p>1. Затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя.</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.</p> <p>.....</p>	<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу стосовно судді</p> <p>1. Затримання судді чи утримання його під вартою чи домашнім арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя.</p> <p>Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи домашнім арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.</p> <p>.....</p>
5.	<p>Стаття 482⁻¹. Кримінальне провадження стосовно суддів Вищого антикорупційного суду</p> <p>.....</p>	<p>Стаття 482⁻¹. Виключити</p>
№ п/п	<p>Чинна редакція Закону України «Про Вищу раду правосуддя»</p>	<p>Запропоновані зміни</p>
6.	<p>Стаття 63. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності</p> <p>.....</p> <p>7. Неявка на засідання Вищої ради правосуддя судді, Генерального прокурора або його заступника чи уповноваженого одним із них прокурора, які були</p>	<p>Стаття 63. Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності</p> <p>.....</p> <p>7. Неявка на засідання Вищої ради правосуддя Генерального прокурора або його заступника чи уповноваженого одним із них прокурора, які були належним</p>

	<p>належним чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду клопотання.</p> <p>.....</p>	<p>чином повідомлені про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду клопотання. Неприбуття на засідання Вищої ради правосуддя судді без поважних причин або неповідомлення ним про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання».</p> <p>.....</p>
7.	<p>Стаття 65. Оскарження рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя чи рішення про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності</p> <p>1. Рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:</p>	<p>Стаття 65. Оскарження рішення за наслідками розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя чи клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності</p> <p>1. Рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення, відмову у застосуванні тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя чи продовженні строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване виключно з таких підстав:</p> <p>.....</p>